

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 9

СЕПТЕМБАР 1956

ГОДИНА VIII

САДРЖАЈ

	Страна
Генерал-мајор Петар Брајовић: Међусобни однос команди и улога органа у њима — — — — —	3
Пуковник Франц Инкрет и потпуковник Ивица Јакелић: Противтенковска одбрана у условима нуклеарног рата — —	14
Потпуковник Славко Талан: Утицај дејства нуклеарних средстава на покрете трупа и организацију саобраћаја — —	26
Генерал-мајор Петар Клеут: Запажања са једне заједничке вежбе — — — — —	39
Потпуковници Зденко Саршун и Илија Ј. Јовановић: Нека мишљења о унапређивању официра у миру — — — —	45

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Пуковник Милутин Марковић: Арnhemска битка 1944 — —	55
---	----

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

Nadzvučni vazdušni napad — — — — —	69
Saradnja između Švedske armije i organa civilne zaštite — — — — —	73

PRIKAZI STRANIH KNJIGA I ČASOPISA

Pukovnik Burkhart Miler-Hilebrand: Neke organizacione karakteristike bivše nemačke vojske — — — — —	76
Potpukovnik Leserf: Za jednu vojnu doktrinu	79
Major A. Diriје: Psihološki rat — — — —	82
Kamij Ružeron: Uspom i pad taktičke avijacije	85
Major Alfred Klement: Savremena artiljerija	88
Pukovnik S. L. Makeni: Izviđačka jedinica »Skycav« na manevru »Sagebrush« — —	90
Ing. Gerhard Rosov: Nemačka službena civilna kartografija — vojni aspekt — — —	94

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник

ПУКОВНИК

Милутин Шушовић

Војноиздавачки завод ЈНА, Београд, ул. Незнаног Јунака 38,
телефон 20-421, локал 2773

Текући рачун код Народне банке бр. 1032-Т-219, поштански фах 692.

Генерал-мајор **ПЕТАР БРАЈОВИЋ**

МЕЋУСОБНИ ОДНОС КОМАНДИ И УЛОГА ОРГАНА У ЊИМА

Познато је да је свака команда дужна да извршава наређења претпостављене команде и да органи команде служе команданту да би могао лакше и успешније командовати.¹⁾ Иако се ово регулише разним прописима и формацијама, ипак се у тесној вези са овим питањем појављује и низ других проблема. Због тога се сва ова питања код разних армија решавају не само на различите начине, него у свакој од њих повремено неизбежно наступају мање или веће промене, јер се на проблем руковођења не може гледати статички. Зато се и у штампи и у командама често полемише о овим важним питањима.

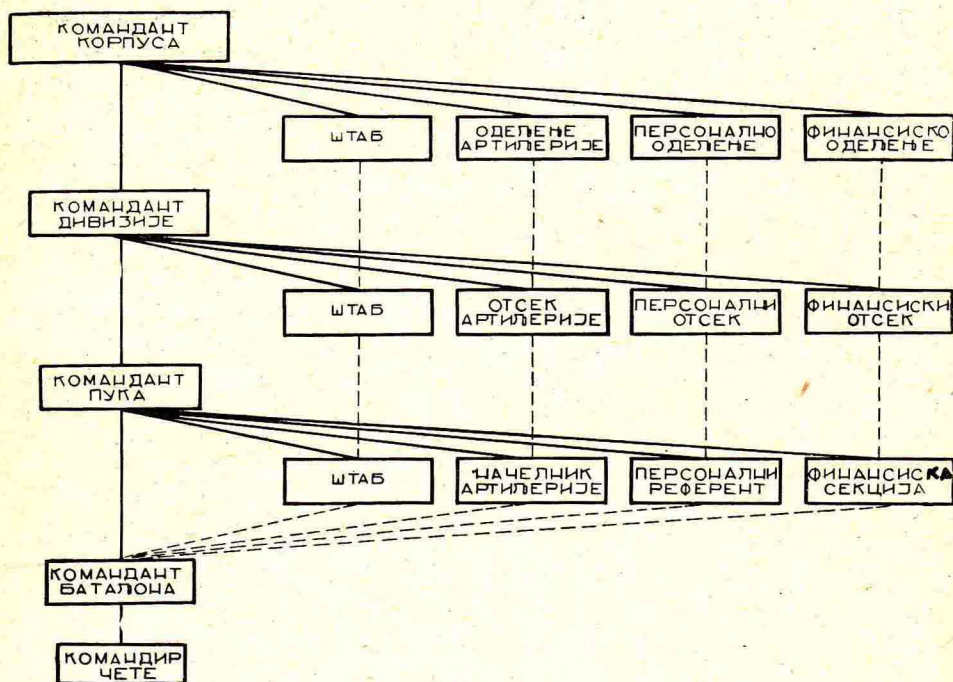
Подела рада. Пошто командант није у могућности да сам непосредно обавља све послове који се односе на живот и рад јединице, нарочито у току борбе, појавила се неминовна потреба за извесним органима који то омогућују. Некада су се ти органи, због малог обима послова, сводили на обавештајца, интенданта и референта санитета. Међутим, услед усложњавања армије, број органа се све више повећава.

Ради илустрације износимо да у савременом пешадиском пуку приближно има око: 60,5% пешадије и 39,5% осталих родова и служби (7,0% артиљерије, 2,1% тенкова, 2,5% инжињерије, 7,7% везе, 0,6% хемиских јединица, 3,5% техничке службе, 3,0% интендантске службе, 3,1% санитетске службе, 10,0% осталих специјалиста). Слично је и у другим јединицама (на пример, један инжињериски пук има у свом саставу приближно око 56% инжињерије, а 42% других родова и служби, итд.), јер су и остале јединице, као и пешадиски пук и свака његова јединица, састављене од више родова и служби. Тако, на пример, артиљериска батерија у пешадиском пуку, поред артиљерије, има у свом саставу органе везе, а стрељачка чета део за снабдевање и санитетско збрињавање и слично. Природно је да оваква испреплетаност родова и служби унутар јединица настаје због потребе за успешним извршавањем борбених задатака, а то, с друге стране, усложњава рад у самој команди, јер се морају предузимати све мере да се обезбеди солидно и непрекидно садејство.

¹⁾ У чланку се не залази у диференцирање појмова: „командовање“ и „руковођење“.

Руковођење овако сложеним јединицама захтева и одговарајућу поделу рада. Да би се ово сложено руковођење (које резултира из многобројних послова који се имају обавити у вези са структуром и организацијом армије и њеним задацима у миру и рату) могло правилно, свестрано и на време обављати, потребно је сродне послове груписати, појединачно или заједнички у поједине секторе — отсеке, одељења, управе. Тако се у оперативни сектор могу укључити сва питања наставне и оперативне природе, а понекад и организациске; у позадински — послови снабдевања материјалним средствима (исхрана, санитет, финансије, евакуација, транспорт и др.). Подела рада зависи и од обимности послова, јер је у вишим командама за један исти сектор рада, због обимности послова, потребан развијенији орган по броју људи него код нижег органа. Због тога се груписање послова код нижег органа често друкчије поставља него код виших, тако да у вишој команди неки сектори могу бити одвојени а у нижој обједињени.

Да бисмо могли што боље схватити поделу рада у армији, упоредићемо низ команди почев од команде корпуса до чете (шема бр. 1).¹⁾

Шема бр. 1

¹⁾ На свима шемама су ради прегледности показани само извесни органи.

Из једног таквог поређења може се закључити да командант батаљона и командир чете руководе у већој мери, а командир вода и одељења у потпуности и непосредно по свима линијама. Зато они и немају развијених органа за командовање, већ је све то сасређено у рукама команданта-командира. У пуку, међутим, мора постојати развијенији апарат за руковођење. Команда корпуса, на пример, у циљу руковођења својим јединицама и установама, има одговарајуће органе који су много шири — разгранатији по пословима који се имају обавити и сложенији по функцијама у појединим истоврсним секторима рада од органа који постоје у пуку. То значи: уколико је команда вишег степена, утолико ће у њој постојати више органа, и обротно.

Број веза. С обзиром на структуру јединице и команде, у руковођењу постоји одговарајући број потчињених јединица и одговарајући број органа саме команде који су непосредно везани за команданта. У суштини, ту постоје везе *унутар команде (штаба)*, које се најчешће зову „штабне“, „управне“ или „унутрашње“ везе, на пример, начелници појединих управа одељења и отсека, као и начелник штаба, помоћници појединих сектора, који су непосредно везани за команданта, или пак приштапске јединице и установе (види шему бр. 3) и везе *у односу на команду као целину*, тј. везе са јединицама и установама које су непосредно потчињене тој команди, односно команданту (на пример, у дивизијама: пукови, батаљони, дивизиони и слично). Ове везе се обично називају „командне“ или „спољне“ везе (шема бр. 3).

Тежња је да се структура команде, као и јединице у целини, тако подеси да број веза омогућава команданту ефикасно руковођење. У том циљу предузимају се одговарајуће мере за преношење извесних права и на команде потчињених јединица и на органе унутар команде како би се и на тај начин олакшао рад командантима. Смањеном броја управних и командних веза и целисходним преношењем извесних надлежности на потчињене команде и органе сопствене команде постиже се брзина и оперативност командовања, развија се одговорност потчињених за поверене им задатке и омогућава се њихов правилан развој. Поред тога, децентрализација омогућава правилно руковођење свима секторима рада и солидно руковођење родовима и службама.

Концепција везивања свих јединица и установа за команданте у знатној мери отежава и успорава руковођење. Ако би командант, који једино има право наређивања, располагао великим бројем командних веза, он би морао непосредно решавати сва питања и непосредно одлучивати о свима пословима, а то би неминовно изазивало уски практицизам у руковођењу, успоравало брзину и умањивало темељитост и оперативност у руковођењу. Осим тога, оваквом концепцијом руковођења спутава се иницијатива, рад и развој потчињених из чега нужно произилази да се сумња у њихове способности и могућности, као и то да и они сами могу посумњати у своје могућности и способности.

Према томе, да би се у савременој армији постигла брзина и оперативност у командовању и брзо доносила одлуке у извођењу борбених дејстава потребна је целисходна подела дужности и права. Међутим, оперативност у руковођењу постиже се не само високим степеном организације рада по појединим секторима послова, већ и реалним одмеравањем броја командних и управних веза команданта. У свим армијама се тежи да команданти имају што мањи број веза, односно да се за њега вежу само основни елементи борбеног поретка, тј. опште војне јединице и родови као целина. Зато је неопходно да се, кад год је то могуће, спроведе таква организација која ће омогућити мањи број командних, а поготово управних веза.

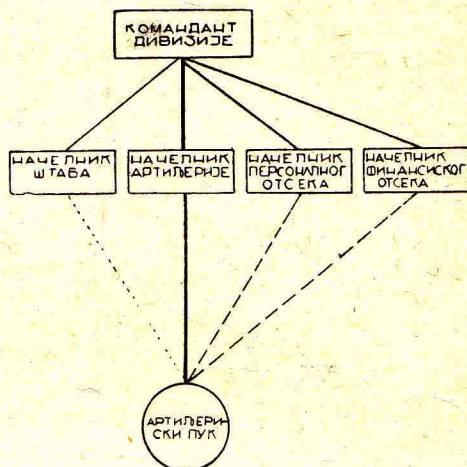
Централизација и децентрализација. Иако ови термини у систему руковођења незгодно звуче, ипак се они примењују у живој пракси војног механизма, а питање права и дужности команди и појединих органа у крајњој линији није ништа друго до питање централизације или децентрализације.

Да би се схватило питање централизације и децентрализације, задржаћемо се на анализи руковођења у команди дивизије и из те анализе извући извесне закључке који, у суштини, важе за све команде од пука навише, без обзира на поједине специфичности (шема бр. 1 и бр. 2).

Командант дивизије не руководи и не командује пуком, односно целом дивизијом, само непосредно, него се у руковођењу служи и органима команде. Да ли то значи да он сада има мања права и дужности у односу на дивизију него, рецимо, командир вода у односу на вод? Не значи и не треба да значи. Напротив, да би могао потпуно руководити дивизијом, као што командир вода командује водом, зато што је дивизија сложенија и по броју људства и по количини разноврсности технике, наоружања и опреме, командант дивизије има команду, односно цели апарат команде. Али, то не значи да се апарат команде дивизије даје команданту да би он са њим поделио командовање, права и дужности у односу на дивизију, него обратно, да би помоћу њега могао у потпуности да командује и да спроводи своја права и дужности, тј. да би уствари могао да буде командант. Другим речима, ствара се децентрализација да би се појачала, односно да би се омогућила централизација, тј. централизовано, јединствено и потпуно командантово руковођење. Наравно, квалитет тога руковођења умногоме зависи од умешности коришћења потчињених органа, јер командант преко њих може добити низ елемената који су му неопходни за доношење целисходне одлуке. Према томе, командант треба до максимума да користи своје органе како би сви делови јединице функционисали као једна хармонична целина.

Све што је речено за команданта дивизије и његову команду важи као општа законитост не само за све више општевојне команданте, већ уопште и за команданте јединица родова-служби и начелнике-управнике установа. Њихова права и дужности, у односу на своје јединице и установе и у односу на њима претпостављене ста-

решине, остају у целини очуване. Ово се јасно види и у томе што је целокупна команда и што су сви органи команде у потпуности потчињени своме команданту и што он за сав њихов рад одговара и мора да одговара исто онако као што мора да одговара и за целу своју јединицу. Ту, дакле, нема никаквог слабљења командовања ни права и дужности команданта у односу на његову команду. Ради се само о методама спровођења и искоришћавања командантових права и дужности помоћу и преко органа команде. Органи команде у суштини служе за лакше спровођење командантових идеја. Уопште, без обзира на то што поједини органи команде у извесном смислу и непосредно руководе неким деловима јединице, тј. неким мањим јединицама и установама у њеном саставу, они то уствари чине само у име команданта читаве јединице (шема бр. 1 и 2).

Шема бр. 2

Тако, на пример, командант дивизије непосредно руководи пешадиским пуком, а у извесном смислу може посредно, преко начелника¹⁾ артиљерије у пуку, руководити артиљериским пуком код армија у којима је то тако регулисано. Али, овде треба уочити да командант дивизије не дели руковођење арт. пуком (код неких армија је то тако регулисано) са начелником артиљерије, него да он помоћу њега командује пуком. Уствари, начелник артиљерије има улогу да команданту дивизије помаже у руковођењу. Међутим, иако је начелнику артиљерије у потпуности потчињен командант пука, тиме ниуколико нису ограничена права команданта дивизије, као што ни командант пешадиског пука, преко кога командант дивизије преноси своја права на стрељачке батаљоне, не ограничава права команданта дивизије у односу на те батаљоне. Међутим, постоји и битна разлика између команданта пешадиског пука и начелника артиљерије у дивизији, разлика која је карактеристична одозго до доле у армији за улогу општевојног команданта, с једне, и начелника рода или било којег другог органа команде, с друге стране. Наиме, док командант у потпуности командује својом јединицом, начелник рода то не чини, нити може да чини. Начелник рода руководи у име свога команданта, односно у оквиру своје надлежности. Док командант дивизије не ру-

¹⁾ У неким армијама начелнике родова називају „командантима“, а њихове установе-органе „командама“. Ми ћемо их називати „начелницима“, а њихове установе „управа“, „одељење“, „отсек“ или „орган“.

ководи пешадиским пуком само непосредно него исто тако и преко органа своје команде (штаба, начелника артиљерије, итд.), који су му у потпуности потчињени, дотле он најчешће не руководи непосредно дивизиском артиљеријом, него преко начелника дивизиске артиљерије, али исто тако и преко других органа команде, које користи и за руковођење пешадиским пуком. Овде је важно уочити да начелник рода, конкретно начелник артиљерије, спроводи само део права команданта дивизије, јер командант дивизије остави део својих права спроводи преко других органа команде (нач. штаба, нач. инжињерије, нач. позадине). Јер, ако би начелник рода спроводио сву командантову власт, онда би органи рода морали да буду сасвим друкчије организовани. По том питању теориски су могућа два решења. Потчињавање свих органа команде дивизије (тј. општевојни штаб, орган позадине, и други) начелнику рода, рецимо, начелнику артиљерије у дивизији, у сврху потпуног руковођења дивизиском артиљеријом, што би се могло са схватањем о јединственом командовању, јер би тада органи једне команде били потчињени већем броју лица (команданту дивизије и начелницима родова), што би доводило до хаоса у командовању. Ако би се, пак, у органу рода формирали сви посебни органи који су потребни за потпуно командовање јединицама родова, тј. штаб, орган позадине, органи осталих родова и други, тада би начелник рода, уствари, претстављао своје врсте општевојног команданта. То би изазивало огроман и непотребан утрошак кадрова, а било би и директно супротно природи армије. Уместо оперативности то би водило бирократији, а уместо складног садејства родова, чему штаб у првом реду и служи, дошло би до аутономизма и партикуларизма. Заправо, тада више не би постојала једна јединствена општа команда, него би се између ње и јединица уметнуле нове команде, што би удаљило општевојног команданта и његов орган — општевојни штаб — од руковођења јединицама. Ово се износи с тога што би оба ова примера могла довести до схватања да начелник рода може и треба у потпуности да командује родом, односно јединицом рода, исто онако као што општевојни командант командује целом јединицом.

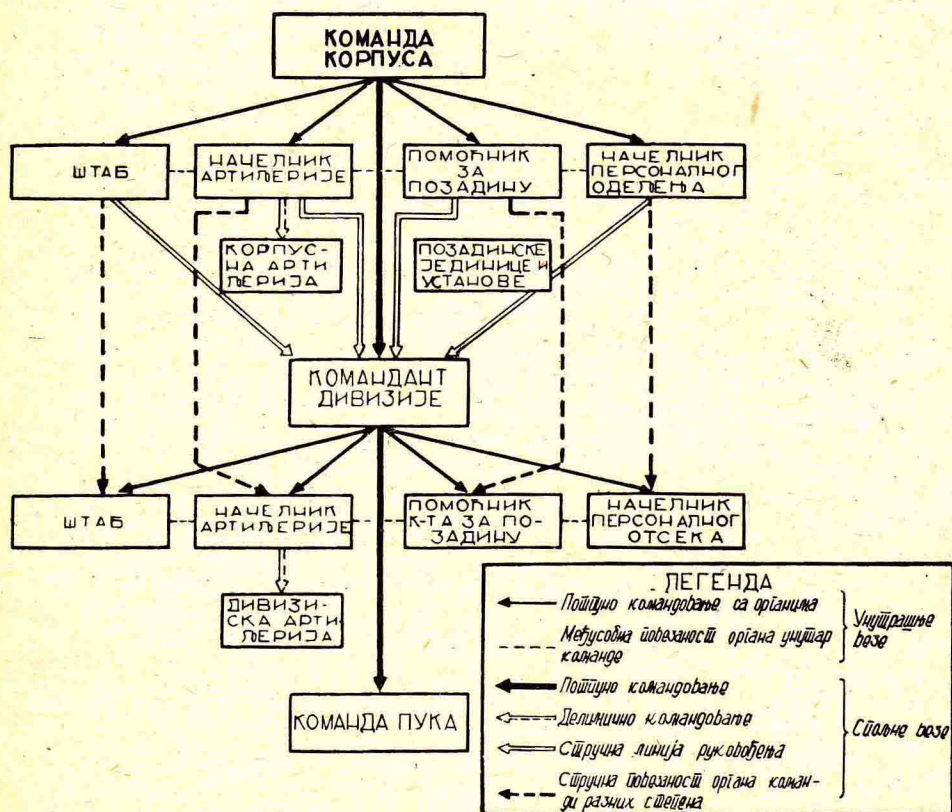
Могло би се поставити питање: да ли постоји могућност да начелник рода у потпуности командује родовским јединицама и без неког пуног апарата, или чак уопште без апарата, као што, на пример, у потпуности без апарата командује командир чете четом или командант батаљона батаљоном. У том смислу могло би се, можда, поставити питање искључиво у односу на најниже јединице родова (водове, чете-батерије, батаљоне-дивизионе). Међутим, проблем у целини тиме не би био решен, јер би се јединице родова довеле у гори положај него друге јединице, пошто би се лишиле непосредне бриге свих органа опште команде — и општевојног штаба и органа позадине и других органа. Таквим решењем органи родова кочили би развој родовских јединица уместо да им помажу. Очигледно је да руковођење органа родова родовским јединицама није идентично са руковођењем општевојног команданта. Напротив, њихово руковођење је, уствари, руко-

вођење општевојног команданта, које он спроводи преко начелника родова. То исто важи и за све друге органе команде, који у извесном смислу непосредно руководе неким јединицама или установама (позадина, извиђачки и други органи). Међутим, то не значи да се органима родова и служби не даје право руковођења, већ се само указује на разлику командовања између команданта и других органа командовања. Ово се мора уочити без обзира на то какво се и колико право даје неком органу команде. Природно, правилно руковођење изискује потребу преношења извесних права и дужности, што свака армија регулише, у већем или мањем обиму, по своме нахођењу. При томе сви органи, у смислу руковођења, треба да претстављају хармоничну целину исто онако као што, уствари, ту целину претставља јединица којом командују. Свако размимоилажење у команди, сваки раскорак који би се десио у поставкама и наређењима појединих органа команде водио би не само слабљењу улоге команданта (јер ти органи у његово име издају противречна наређења) него би разбијао јединство јединице. Ово је нарочито важно уочити зато што се то у мирнодопском периоду изградње армији често не испољава у својој оштрини, а у рату може да има тешке последице.

Према свему изложеном може се извући закључак: да не сме бити органа команде који би у било којем смислу вршио сва права и дужности свога команданта, како у односу на целу јединицу, тако и у односу на њене поједине делове — родове и службе, тј. у односу на јединице и установе родова и служби. У погледу улоге појединих органа може се говорити само о извршавању права и дужности по једној одређеној врсти делатности, по једном одређеном сектору рада, са тежиштем на одређеним питањима и проблемима. Која и каква су та питања — решава свака армија на свој начин. Према томе, руковођење треба да буде централизовано, тј. сасређено у једној личности (командат-командир јединице, начелник-управник установе). Код малих јединица (одељење, вод) централизација ће бити већа, јер старешина може лично да свршава све послове у погледу командовања јединицом. Међутим, уколико су јединице веће и сложеније, утолико је потребнија целисходна подела рада, тј. извесна децентрализација у руковођењу ради постизања брзине, савлађивања обимних послова и ефикаснијег извођења борбених дејстава.

За централизацију не постоји један утврђени тип, већ читава скала начина концентрисања права, тако да се не може поставити ни тачна граница између система децентрализације и централизације. Поред тога, има послова који по својој природи захтевају већу централизацију, док се други, у општем интересу, остављају у надлежности потчињених органа, што изазива децентрализацију. Зато се овде и нећемо упуштати у то до којих граница и у којим правцима треба да буде централизација, само је нужно истаћи да се војно руковођење не може замислити без централизације. С друге стране, треба се чувати претеране централизације, јер она нижим старешинама одузима самосталност, васпитава их на пасивно извршавање наређења, навикава их

да избегавају одговорност и да оклевају при доношењу одлука. У рату би се могло десити да овако васпитане старешине по навици чекају наређења, која неће увек стизати на време. Сем тога, кад би и хтели, они не би могли брзо да доносе одлуке, јер би им недостајало искуство које за време мира нису могли стећи. Укратко, претерана централизација може да утиче на слабљење иницијативе потчињених органа. Због тога свако наређење треба да даје старешинама изванредан обим самосталности, и то утолико већи уколико је положај дотичног старешине виши. На тај начин, сваком старешини додељује се извесно право, што неминовно води извесној корисној децентрализацији.

Шема бр. 3

Међусобни односи истоврсних органа у разним степенима команди. У механизму војног руковођења неопходно је уочити специфичности и различите линије надлежности између команди и њихових органа (шема бр. 3). Пре свега, треба уочити линију потпуног командовања потчињеним јединицама и потпуног руковођења органима. Из досадашњег излагања се види да је то искључиво право команданта

и да он једини има сва права у односу на потчињене јединице и своје органе.

С друге стране, органи претпостављене команде, у односу на потчињену команду, имају стручни утицај по својој линији. Наиме, они по својој стручној линији припремају поједина наређења, упутства, објашњења и сл., која се односе на потчињену команду. Од ових наређења важнија потписује командант, а остала руководиоца дотичног органа, и то само у оквиру прописане надлежности. Овде је важно уочити да сва ова наређења морају бити у духу идеје команданта и већ издатих наређења, и то као резултат међусобне повезаности органа унутар команде, и да се сва ова наређења односе на потчињену команду као целину на чијем се челу налази командант. Из овога произлази: да је за извршење свих наређења и задатака најодговорнији командант јединице, а никако неко друго лице. То значи да је командант дивизије најодговорније лице команде дивизије за артиљерију пред командантом корпуса, а никако његов начелник артиљерије. Зато командант дивизије мора схватити свако наређење претпостављене команде, без обзира ко га је потписао и каква је ознака на том наређењу (штамбиљ и печат), као наређење команданта корпуса за чије је наређење он најодговорнији. Природно, ово не значи да су сви они који потписују таква наређења (напр. начелник инжињерије корпуса) претпостављени команданту дивизије. Не, они то нису и не смеју бити! Претпостављени старешина је у овом случају једино командант корпуса. Са овим мора бити начисто сваки старешина ма ког органа претпостављене команде. Природно, оваква поставка захтева од претпостављене команде да свако наређење упућено потчињеним јединицама буде добро проучено и процењено, тако да се у пуној мери осети склад команде као целине и да се у њему изражава жеља и намера команданта, чиме се, свакако, подиже и ауторитет команде као целине и ауторитет команданта као личности. С друге стране, пошто потчињеном команданту за свој рад одговарају његови органи, природно је да им само он може давати наређења. То значи да је начелник артиљерије дивизије искључиво одговоран команданту дивизије, а никако начелнику артиљерије корпуса. Свака друга поставка довела би до двостарешинства и збрке у командовању. Ово је важно истаћи у вези са поставком да је командант јединице најодговорнији претпостављеној команди. Овде се не залази у то како он обезбеђује рад својих органа, већ то да су његови органи њему потчињени, да он има над њима право претпостављеног, да он треба да усмерава садржај њиховог рада и да утиче на њега.

Између органа претпостављене команде и истоврсних органа потчињене команде постоји стручна повезаност, на пример, између начелника артиљерије корпуса и начелника артиљерије дивизије, или између начелника штаба корпуса и начелника штаба дивизије. Та се повезаност свакодневно манифестује путем телефона, радија, личним контактом и сл. у питањима из оквира предвиђене надлежности, у циљу објашњавања појединих проблема и задатака који су већ по-

стављени. Међутим, и ово мора бити у складу са идејом команданта и осталих органа команде, и овде се уопште не ради ни о каквој потчињености, односно претпостављености.

Право делимичног командовања без обзира до кога је степена дато овлашћење огледа се, на пример, у руковођењу начелника артиљерије корпуса артиљериским пуком корпуса. Иако је ово питање и раније објашњено, ипак је нужно уочити разлику. Прво, начелник персоналног или финансиског отсека команде корпуса у односу на исте органе команде дивизије постављају се у истом односу као и на одговарајуће органе команде артиљериског пука корпуса. Друго, начелник артиљерије корпуса начелно има већа права у односу на корпусни артиљериски пук у целини но што их има према начелнику артиљерије дивизије. То значи да начелник артиљерије има већа права не само у односу на артиљериски пук од права која има према органима артиљерије дивизије, већ да има већа права и од осталих органа своје команде према артиљериском пуку. Поред тога, начелник артиљерије, као што је то раније наглашено, нема сва права над тим артиљериским пуком као командант корпуса у односу на дивизију, јер док командант корпуса, као претпостављени, има право наређивања свим органима своје команде непрекидно у току планирања и спровођења мера у односу на дивизију, дотле начелник артиљерије корпуса није претпостављен осталим органима команде, нити може наређивати по линији других органа команди артиљериског пука. Међутим, у пракси то не смета начелнику артиљерије корпуса да путем присне координације са свим органима команде лично преноси све жеље свога команданта и на артиљериски пук.

Кад се већ говори о родовима, неопходно је важно уочити да су начелници родова не само најстручнији командантови органи, већ и то да он преко њих најчешће употребљава родовске јединице; то су органи за реализацију његове одлуке у свима питањима родова. Поред тога, начелници родова одговарају за послове које обављају непосредно, а за оне које обављају посредно (у надлежности других органа) ако пропусте да обезбеде увид или пропусте да интервенишу ако је та јединица запостављена.

Износећи разне линије које се могу уочити код руковођења врло се често дискутује о слабостима које проистичу из вертикалног или хоризонталног руковођења. Наиме, ту се у суштини ради о односу органа претпостављене команде према потчињеној команди. То долази најчешће услед недовољно регулисане надлежности појединих органа команде или услед давања противречних наређења. То може доћи и због иступања појединих органа према команданту или истоврсном органу потчињене команде као да су им они претпостављене старешине. Несумњиво је да се такав однос не сме дозволити у војној хијерархији. Према томе, не сме бити вертикалног руковођења од стране појединих органа који би били у супротности са хоризонталним руковођењем, и обратно. Вертикална и хоризонтална руковођења се не

смеју супротстављати једно другом, јер она чине и морају чинити два облика једног те истог руковођења.

Закључак. Циљ овог излагања није био да руковођење подвргне неком шематизму, пошто се оно непрекидно мења и у свакој армији прилагођава својим потребама, нити да залази у методу оперативног руковођења, која, без обзира на шему команде и прописане надлежности, зависи од особина команданта и особља команде. Такође, није био циљ овога излагања да се залази у спецификацију мирнодопског или ратног командовања команде као целине и њених органа посебно. Циљ је био да се уочи:

1) Да сваки командант руководи у целини својом јединицом — да је руковођење јединствено и изражено у једној личности која је искључиво одговорна претпостављеном команданту за своју јединицу као целину и њене делове посебице.

2) Да унутар таквог централизованог руковођења постоји извесна децентрализација у смислу поделе рада. Код овога је најбитније да се децентрализација мора детаљно конкретизовати како не би долазило до произвољности. Другим речима, ту се не ради о децентрализацији одговорности пред претпостављеним командантом, већ о децентрализацији послова у односу на извршење задатака. Природно, лица која извршавају те послове потпуно су одговорна за свој рад своме команданту.

3) Да сви послови који се одвијају унутар једне команде, без обзира ко је на њима радио, морају бити у складу са командантовом идејом. Према томе, команда ће успешно извршавати све постављене задатке, па ма каква била њена структура, ма каква била подела рада и ма до које се границе ишло у давању права било једним било другим органима, само ако је надлежност исцрпно регулисана, ако постоји складна координација унутар команде и ако команда претставља један јединствени уходани механизам.

Пуковник **ФРАНЦ ИНКРЕТ** и
П. пуковник **ИВИЦА ЈАКЕЛИЋ**

ПРОТИВТЕНКОВСКА ОДБРАНА У УСЛОВИМА НУКЛЕАРНОГ РАТА

Посматрајући развој војне науке кроз развој и појаву нових борбених средстава јасно се уочава да свако ново борбено средство неминовно изазива појаву другог борбеног средства које ће успешно моћи водити борбу са оним првим, односно захтева примену одговарајућих мера и поступака у циљу смањења ефикасности тога средства. Појава митраљеца изазвала је појаву тенка, појава тенка условила је развој противтенковске артиљерије и развој ПТО. Појава нуклеарног пројектила тражи такође примену одговарајућих мера и поступака како тактичке природе (покретљивост, растреситост, брзина извођења дејстава, повећани значај фортификације, итд.), тако и техничке природе (индивидуална и колективна заштита). Нуклеарно дејство опасно је за све родове војске, али не у подједнакој мери, тако на пример, тенкови су мање осетљиви на нуклеарни напад (у односу на остале родове), јер је за њихово уништење потребно врло велико ударно (разорно) дејство, што значи да опасност за њих постоји само у близини нулте тачке нуклеарне експлозије. Посада тенкова заштићена је оклопом од ударног и топлотног дејства, а донекле и од радиоактивног, на удаљењу преко 500 метара од нулте тачке. Тенкови могу прелазити преко радиоактивно затрованог земљишта одмах после експлозије у ваздуху, односно на 15 минута после ниске или површинске експлозије. Због свега овога, од свих постојећих борбених средстава уопште, а посебно оклопних средстава (тенк, самоходна оруђа, оклопни транспортери и аутомобили), тенкови већ сада, онакви какви су данас, најбоље одговарају условима атомског рата, чиме није речено да и они неће претрпети извесне конструктивне измене и побољшања.

За нуклеарни рат вероватно ће се тражити тенкови са знатно отпорнијим, а уједно лакшим оклопом, снажним наоружањем, мањим силуетама, већом брзином кретања и већом покретљивошћу. Без обзира на то уколико ће „тенк будућности“ решити све ове захтеве, он ће ипак остати најуспешније борбено средство у нуклеарном рату, јер без њега, изгледа, неће бити могуће, извести такорећи, ниједну акцију „пробијања“, „развијања успеха“ или постићи динамичност у одбрани.

О организацији будуће „атомске армије“ постоје у свету врло подвојена мишљења, али су при томе гледишта „о значају и улози тенкова (оклопа уопште)“ врло сродна и такорећи јединствена у томе, да улога и значај тенкова достижу изванредне размере. Таква њихова улога неминовно изазива повећање значаја ПТО у свима видовима борбених дејстава. ПТО треба да је способна да се успешно супротстави масовном нападу непријатељских тешких и средњих тенкова и да води успешну борбу и са осталим оклопним средствима нападача (самоходна оруђа, оклопни транспортери, оклопни аутомобили итд.). Ово нам говори да, поред одговарајућих калибара велике пробојне моћи за борбу са средњим и тешким тенковима, треба располагати и средствима мање пробојне моћи за борбу против оклопних транспортера, оклопних аутомобила, итд. Значи, средства ПТО и организација ПТО треба да буду углавном на оном нивоу који диктира савремено тешко оклопно наоружање, са свима својим тактичким и техничким особинама, и концепција његове употребе у нуклеарном рату.

Према досадашњим начелима за организацију и извођење ПТО главна средства ПТО била су артиљериска оруђа, односно артиљериске пт јединице или тенкови, као на пример у армији САД. По нашем мишљењу, овакве поставке неминовно ће претрпети извесне измене, јер ће сам нуклеарни рат и његове специфичности захтевати потпуно ангажовање у ПТО, првенствено тенкова, артиљерије и пешадије. Другим речима, то значи да ће велики део пт борбе примити на себе пешадија и тенкови, што данас није случај. Да би се ово постигло, потребно је да пешадија располаже бројнијим и квалитетнијим пт средствима него данас. Иако су тенкови одлично средство за ПТО, питање је да ли ће се они употребљавати као основно пт средство, јер то највише зависи од економског потенцијала и могућности. Ми смо мишљења да артиљерија, баш због тешких услова за производњу тенкова, засада још увек треба да чини основу ПТО, али уз много веће ангажовање пешадије и тенкова у саставу ПТО.

Средства противтенковске одбране. Артиљериска оруђа, која се данас употребљавају за организацију ПТО (калибри 57—76 мм), по нашем мишљењу, не долазе више у обзир за тај задатак. Пробојност им је слаба, а исто тако су им недовољни домет и тактичка покретљивост.

Иако су велика пробојност, велики домет, велика тактичка и оперативна покретљивост, мала тежина и мале димензије, хоризонтално поље дејства од 360°, итд. главне особине ПТ средстава којима се и досада тежило, ипак се раније од њих могло у већој или мањој мери отступити без нарочитих последица за ПТО у целини. Међутим, ове особине мораће се убудуће обезбедити, без обзира на то што се оне, код данашњег стања техничког развоја, још увек међусобно супротстављају (велика пробојност и домет са једне, мала тежина и мале димензије са друге стране, итд.), јер се те супротности, такорећи, из

дана у дан ублажују, благодарећи напорима техничара који теже за потпуним постизањем тих особина.

Без обзира на то каква ће бити организација и формација будуће „атомске армије“, већ сада се може претпоставити да ће пешадиски батаљон претрпети приличне измене, поред осталог и у погледу способности за самостална борбена дејства. Нема никакве сумње да ће се он морати осамосталити и у погледу вођења ПТО, и то у много већој мери него што је то био случај досада. По нашем мишљењу, у органском саставу батаљона (претпостављамо да овакви пешадиски пукови какви су данас неће постојати) налазиће се следећа пт средства: бестрзајни топови калибра преко 100 мм, монтирани на циповима или на оклопним транспортерима, артиљериска пт оруђа 90—120 мм — самоходна, пт ракете, и остала средства блиске борбе.

У осталим пт јединицама дивизије, корпуса, армије, као и у саставу пт јединица АРВК, налазила би се првенствено самоходна пт оруђа калибра 90—120 мм.

Поред ових средстава, у борби против тенкова, нарочито у рејонима прикупљања могла би се успешно употребити и нуклеарна тактичка оружја.

Противтенковска одбрана у одбрани

Услови одбране у нуклеарном рату захтевају већу покретљивост и већу растреситост борбених поредака, тако да су досадашњи оквири извођења одбране исувише тесни, а средства недовољна. За покретљивост и растреситост у одбрани јединицама треба више простора и више техничких средстава, те решење треба тражити у организацији одбране, нарочито у организацији положаја и борбеног поретка, као и у примени моторизације и оклопа. Ово нам говори да организацију одбране треба изводити на већој дубини, чиме се омогућује заузимање растреситог борбеног поретка и стварају бољи услови за маневар резерви из дубине. Према досадашњим начелима, у оквиру једног одбраненог појаса дивизије, поред три положаја (главни, међу и резервни), између њих зависно од карактера земљишта и расположивог времена, постоји и низ отпорних тачака. Овакав начин организације положаја одговара у потпуности дубини појаса од 5—6 км. Међутим, ако се за услове нуклеарног рата препоручује знатно већа дубина, онда ће бити већи и број ових положаја (првенствено међуположаја), а то ће опет зависити од дубине одбраненог појаса, времена које стоји на расположењу и карактера земљишта. Отстојања између појединих положаја треба да одговарају идеји употребе снага и начелу сигурности (да се једном експлозијом не униште две линије одбране). Очигледно је да се сви ови положаји неће поседати, јер бранилац не може да зна где ће бити нулта тачка нападачеве нуклеарне експлозије. Његове снаге биће растресито распоређене по фронту и дубини у солидним склоништима. На организованим линијама налазиће се само најнужнији део снага и средстава. Одмах после нуклеарне

експлозије браниочење јединице извршиће поседање положаја на оним линијама и правцима где ситуација буде захтевала.

Распоред јединица у одбрани треба да задовољи услов потребне растреситости, с тим да се на тежишту одбране обезбеди јаче груписање снага и средстава (то се може постићи ако се изврши дубље укопавање у земљу, или ако се израде солидни закљони и склоништа, јер се у том случају могу знатно смањити међусобна растојања и отстојања између јединица — батаљона).

Пешадијски батаљон, који би био знатно јачи од данашњег, треба сматрати као основну тактичку јединицу која би успешно могла да брани рејон од 3—4 км по фронту и до 2 км по дубини. Батаљони унутар дивизије били би на међусобним растојањима-отстојањима од 1—2 км (када су јединице укопане), односно до 3 км када су распоређене ван заклона. У међупросторима између батаљона организовале би се мање отпорне тачке (снагама и средствима батаљона), с тим што би се међупростори солидно заштитили.

Да бисмо дошли до извесних података о потребној густини пт оруђа на 1 км фронта у одбрани, а с обзиром да по овом питању нема потребних искустава, мишљења смо да се треба ослонити на искуства из Другог светског рата, пошто сматрамо да ће густине тенкова на 1 км фронта на правцу главног удара и у новим условима остати у истим границама као и у Другом светском рату, без обзира на то што ће се знатно повећати број тенкова у јединицама свих степена, јер је физички готово немогуће њихово веће нагомилавање од максималне густине која је остваривана у прошлом рату.

Према искуствима из Другог светског рата густина пт оруђа износила је 10—12 оруђа на 1 км фронта на тенкоопасним правцима главног одбранбеног положаја, а исто толико оруђа и у тактичкој дубини (10—15 км) у својству пт резерви јединица свих степена и дела артиљерије за подршку који је могао узети учешћа у борби против тенкова. Мишљења смо да би на тенкоопасним правцима главног положаја као минимум и убудуће требало прихватити норму из Другог светског рата, тј. густину од најмање 10—12 оруђа на 1 км фронта, од којих би бар 50% била класична пт артиљерија калибра преко 76 мм. Међутим, изгледа да ће се овај проценат класичне ПТА смањивати у корист пт ракета (с обзиром на њихов успешан развој) али засада још нема изгледа да ће је оне моћи потпуно да замене иако би то, из многог разлога, било врло пожељно.

Сама динамичност нуклеарног рата такође указује на нарочити значај пт резерви јединица свих степена, које ће свакако бити знатно јаче и покретљивије него што су досада биле.

Ако претпоставимо да ће пб просечно бранити просторију од 2—3 км по фронту и до 2 км по дубини, онда излази да би батаљон требало да има 24—36 пт оруђа (не рачунајући средства блиске борбе: РБ, базуке и сл.) да би могао да оствари густину од 10—12 оруђа на 1 км фронта. Разумљиво је да се то не може постићи класичном пт артиљеријом, не само због неекономичности, него и због гломазности

таквог батаљона. Степен осамостаљивања батаљона у смислу ПТО треба тражити у умеренијим границама, тј. у границама које ће батаљону обезбедити стварно најнужнији минимум ПТА, а њен недостатак надокнадити осталим пт средствима, у првом реду вођеним пт ракетама, бестрзајним топовима и другим ручним пт средствима.

Према досадашњим принципима организације ПТО, батаљон се увек морао ојачавати пт артиљеријом. Међутим, убудуће батаљон ће у свом органском саставу морати да има један одређени минималан број пт средстава за самосталну организацију ПТО, и то вероватно 1—2 самоходне пт батерије и већи број бестрзајних топова, пт ракета и осталих средстава блиске борбе. За једну солиднију и упорнију ПТО на тежишту одбране батаљон ће се свакако и убудуће ојачавати одговарајућим пт средствима, с тим што би сва батаљонска пт средства улазила у састав ПТЧ и што би се за део тих средстава (део СА и део бестрзајних топова) могао предвиђати и извршан маневар у оквиру ПТЧ, а и у рејону међупростора између два суседна батаљона.

По свему судећи, изгледа да би било најбоље ако би пешадијска дивизија убудуће имала 6—7 пешадијских батаљона, одговарајуће јединице родова војске и 2—3 штаба пука, односно 2—3 „борбене групе“ (само штабови без јединица). Поставља се питање: има ли потребе да борбена група и дивизија имају своје формацијске пт јединице — своја пт средства — којима би утицале на ток пт борбе, тј. да имају своје пт резерве и од које би се артиљерије оне образовале ако штабови пукова, односно борбених група, не би располагали сопственим пт јединицама (што је и сасвим оправдано)? Ми сматрамо да дивизија, за разлику од борбене групе, треба да има своју формацијску пт јединицу, пошто ће борбена група (пук) редовно бити ојачавана из дивизије. Међутим, и дивизија и борбене групе треба да имају јаче и покретљивије пт резерве од досадашњих. Широки фронтови, осетљиви међупростори, дубоко ешелонирање снага, повећан значај и улога тенковских и оклопних снага уопште, све то налаже јаке и дубоко ешелониране пт резерве јединица свих степена почев од борбене групе (пука) па навише.

Противтенковска артиљерија за образовање ПТР борбених група и дивизије, због економије снага и веће еластичности у командовању, треба да буде у органском саставу и под непосредном командом дивизије. Да видимо сада каква би требало да буде јачина те артиљерије. Ако се у одбрани пд образују две борбене групе (пп), онда за сваку групу треба образовати ПТР и ПТР за пд. Ове ПТР мораће често дејствовати подељено и једновремено на више праваца, с обзиром на брзину дејства нападача и на његову тежњу да напад изведе са неколико праваца, као и с обзиром на широки фронт одбране дивизије, на коме се може очекивати већи број тенкоопасних праваца и већа укупна ширина тенкопролазног земљишта.

ПТР борбене групе треба у првом реду да интервенише у ПТО међупростора између два суседна батаљона (ширине око 2 км) и у циљу обезбеђења стабилности ПТО батаљона прве линије. У ПТО

непоседнутих (или слабо поседнутих и само контролираних) међупростора између батаљона, широких око 2 км, могу делимично да учествују и батаљони прве борбене линије, толико колико је то њима потребно за обезбеђење своје кружне одбране, што уједно и не значи да је тај међупростор у пт смислу довољно обезбеђен. Зато би за ПТО овог међупростора основни елеменат претстављала ПТР борбене групе, а пт средства батаљона прве линије била би допунска средства. Ако је цео међупростор тенкопролазан (узимамо тај случај, јер је он најнеповољнији за браниоца) и ако претпоставимо да 50% ПТО међупростора обезбеђују батаљони прве линије (а то је уједно и максимум могућности пб) и да осталих 50% треба да обезбеди ПТР борбене групе, онда излази да би та ПТР требало да има бар четири противтенковске батерије, уз солидну примену пасивних средстава ПТО. (Објашњење: ширина међупростора 2 км, густина тенкова 100 на 1 км, 50% тенкова на та 2 км, тј. 100 тенкова отпада на ПТР групе. То значи, да би напад тенкова био заустављен, ПТР борбене групе треба да уништи 50% од тога броја, тј. 50 тенкова, а за ово би требало — при односу 1 оруђе: 2 тенка — 25 оруђа. Због примене осталих средстава ПТО, активних и пасивних, овај се број може смањити.) Случај да ПТР борбене групе ојачава ПТО батаљона прве линије нећемо разматрати, јер је то за браниоца повољнији случај од ПТО међупростора. Уколико бранилац успешно реши питање ПТО међупростора, питање ојачања ПТО батаљона неће му бити проблем, јер сам батаљон већ располаже приличним бројем пт средстава.

ПТР пд интервенисаће најчешће у борби у дубини, тј. иза батаљона прве линије, а ређе у циљу остварења стабилности њихове ПТО, јер је, с обзиром на брзину развијања напада и присуство тенкова на више праваца, мало вероватно да ће се одлука о употреби ПТР пд моћи донети тако брзо и толико рано да би могла стићи да изврши овај други задатак, тј. да ојача ПТО батаљона прве линије. Ако, према томе, претпоставимо да су тенкови савладали прву линију отпора и да проджују напад, онда би они, према искуствима Другог светског рата, претрпели мање од 50% губитака, а то значи да би од првобитних 100 тенкова на 1 км фронта остало најмање 60 (да је мање, нападач би вероватно одустао од напада или би мењао правац дејства тенкова), односно 120 на 2 км фронта (јер се не може претпоставити да ће нападачеви тенкови нападати на ужем отсеку на тако широком фронту као што је фронт одбране пд). За уништење 50% ових тенкова требало би око 30 артиљериских пт оруђа. Према томе, ПТР дивизије требало би да има око 8 пт батерија, а ПТР борбених група око 4 пт батерије да би једновремено могле да дејствују на по два правца угрожена од напада тенкова, тј. на сваком правцу са по 3—4 пт батерије из ПТР дивизије, односно са по две пт батерије из ПТР борбене групе (пп). То значи да би дивизија у свом органском саставу и под својом командом требало да има око 16 батерија (по 4 оруђа), тј. око 64 пт оруђа, која би било најбоље објединити у пт пук или пт групу јачине 3—4 дивизиона.

Досадашњи задатак корпуса и армија да воде успешну пт борбу са крупним непријатељским тенковским јединицама, употребљеним за развијање успеха у дубини, остаће и убудуће. Међутим, досадашња корпусна и армиска средства ПТО неће бити довољна за извршење тога задатка зато што ће фронтови и дубине одбране бити знатно већи и што ће се повећати значај тенкова, те се може очекивати да ће се у свим армијама повећати и број крупних тенковских јединица. Зато би корпус, по нашем мишљењу, требало да има 2, а армија 2—3 самоходна пт пука.

Не би се могло тврдити да ће свакој армији и сваком корпусу бити потребна ПТР, јер је и досада било случајева да армија није имала своју ПТР, а то би се још чешће догађало у нуклеарном рату. Зато се ово питање и убудуће, као и досада, мора решавати према конкретної ситуацији, према условима земљишта и материјалним могућностима. У сваком случају, непостојање ПТР у армији изискује јаче корпусне ПТР.

С обзиром на појачани значај фортификациског уређења земљишта, израду заклона, ВП, итд., као и на ограничено време за извођење радова, било би пожељно да свака пт батерија (или дивизион) има по 1—2 инжењериске машине за извођење земљишних радова.

За образовање ПТ резерви у тактичкој и оперативної дубини досадашња (моторизована) пт артиљерија, због слабе тактичке покретљивости, није погодна, те би за овај задатак требало обезбедити, бар делимично, самоходну артиљерију или тенкове.

*

Сва ова разматрања о средствима ПТО вршена су тако као да у ПТО неће учествовати и атомска оружја, иако то не одговара стварности. Наиме, нападачеви тенкови ће бити стављени под атомски удар увек када буду претстављали атомски циљ и ако буду створени остали услови за примену „атомске ватре“, а то је, у првом реду, безбедност сопствених трупа. И једно и друго биће могуће у фази непријатељских припрема за напад, када је бранилац у могућности да открије груписање нападачевих тенкова и када их може ставити под атомски удар. Али ова могућност ни у чему не умањује значај организације ПТО, како је то раније изнето, јер се тиме ситуација у суштини не мења. Против оваквих групација тенкова и досада је отварања ватра класичном артиљеријом (корпусном и армиском) и авијацијом. Тачно је да та ватра по ефикасности много заостаје за атомском ватром, али је неоспорно и то да су тенкови, од свих борбених средстава, најотпорнији према дејству атомских пројектила и, што је још важније, овакви циљеви ће и у будућности бити несразмерно ређи (растреситији) него досада.

Атомско наоружање се засада још не може применити против тенкова НПП, и то због опасности за сопствене трупе, иако и овде

има изузетака. За борбу са њима, значи, остала би раније поменута средства и организација.

По свему судећи, нападач ће морати најпре да савлада „кору“ браниоцевог положаја, и то најчешће досадашњим класичним начином, а затим ће убацили свеже снаге за проширење успеха, које ће још више него досада бити засићене тенковима. Овим снагама супротставиће се елементи ПТО браниоца у дубини, дивизиске и корпусне ПТР, а под одређеним условима (сигурност сопствених трупа и рентабилан атомски циљ) и атомска оруђа, што се не може лако постићи. Истина, добром организацијом садејства, детаљним планирањем и растреситошћу браниоцевих снага на већој дубини може се обезбедити сигурност сопствених трупа, док ће се рентабилан атомски циљ много ређе појављивати, јер ће нападач предузимати све мере да се не изложи опасности од атомског напада. Велико је питање да ли ће бранилац успети да каналише дејство нападача у тој мери да буде приморан да заузме борбени поредак какав нападач не жели и да тиме постане рентабилан атомски циљ. Наравно, друго је питање ако конфигурација земљишта иде у прилог браниоцу, али све то није ништа ново, јер се овоме тежило и досада.

Правац главног удара у свима досадашњим операцијама био је врло изразит и по простору прилично ограничен. Може се претпоставити да ће се убудуће то донекле и изменити. Повећан значај оклопних јединица и њихово присуство у већем броју и на много ширем фронту него досада могу довести до широке „инфилтрације“ тенкова у браниоцев распоред на врло широком фронту, без јасно израженог правца главног удара. Због тога ће ПТО морати да буде у стању да се супротставља таквом дејству нападача, а то значи да ће ПТР морати да буду бројније и јаче него досада.

Један од елемената ПТО засада претставља и артиљерија на заклоњеним ВП, која би организовала ПТО на тенкоопасном правцу, по могућности у оквиру дивизиона као целине, а било би пожељно и у оквиру групе. Међутим, услови заштите од дејства нуклеарних пројектила мењају донекле и ову досадашњу поставку. Наиме, растојања између батерија на ВП могу убудуће износити и по 2—3 км, тако да се дивизион више не може појављивати као целина у пт смислу, јер ће међупростори између батерија бити само делимично брањени, тако да ће се они морати обезбеђивати и осталим активним и пасивним пт средствима (планиране пт линије ПТР, запечавања свих врста, итд.). То значи да батерије, у пт смислу, неће бити у међусобној ватреној вези. Досадашњи маневар ове артиљерије, односно њено премештање са основних на пт положаје, у циљу прихватања пт борбе, био је проблематичан и тешко применљив и досада, а убудуће биће само донекле могућ, и то искључиво за самоходну артиљерију. То диктира висок темпо операција који се предвиђа у будућности.

Са ово неколико мисли свакако није обухваћена читава проблематика „атомске ПТО“, али сматрамо да се и на основу ово мало

наведеног материјала може констатовати да се под оваквим условима не бисмо смели ослонити само на „атомску ПТО“ ни у дубини, а још мање на предњем крају. Класична и атомска пт средства могу и треба да се допуњавају, али срж ПТО засада још увек чине класична пт средства.

Организација ПТО у будућем „атомском рату“ у одбрани неће претрпети суштинских измена, без обзира на повећање значаја средстава ПТО, тако да елементи ПТО треба да остану исти као и досада (ПТТ, ПТЧ, ПТР, ПОЗ, итд.). Осамостаљење батаљона (до одређених граница), у погледу ПТО, произилази из повећаног значаја ПТО и саме физиономије „атомског рата“ уопште. Међутим, основни принципи ПТО неће се мењати, само ће неки од њих (на пример, да ПТО треба да буде дубока) убудуће добијати много већи значај. Извесно осамостаљење батаљона у пт смислу је само једна од мера које обезбеђују дубину ПТО, те би био погрешан закључак да је тиме у целини решено питање дубоке ПТО. Без обзира на то у којој ће се мери осамосталити батаљон, још увек се морају обезбедити остали елементи који чине ПТО дубоком, а то су у првом реду ПТР јединица свих степена, до корпуса закључно.

Противтенковска одбрана у нападу

Да бисмо дошли до извесних података о организацији и извођењу ПТО у нападу, морамо се у најкраћим цртама осврнути на опште принципе напада у нуклеарном рату. Пре свега, изгледа да ће се *напад нормално изводити из подилажења* са врло кратким задржавањем на полазном положају. Јединице ће усклађеним покретима из рејона прикупљања долазити на полазне положаје за напад, с тим што ће се кретање вршити углавном по батаљонима, а некад и по четама, што зависи од времена које стоји на расположењу за покрет, од стања путева и услова маскирања.

Нападач ће располагати, највероватније, најмање двама групама јединица. Прва група ће пробијати досадашњи главни положај (то ће бити батаљони прве линије) на приближно исти начин као и досада, само уз учешће већег броја тенкова. Друга група, коју ће формирати батаљони друге линије, убациваће се у створену брешу после пробијања и савлађивања прве линије отпора, са задатком да што пре, а у сваком случају пре браниоца, избије и овлада „празним простором“, тј. простором који је био изложен дејству нуклеарних експлозија. Темпо наступања ове друге групе треба да буде знатно већи од досадашњег, а такође и од темпа наступања прве групе. То ће бити моменат у коме ће и бранилац уложити све напоре да снажним и концентричним противнападима, уз најширу примену тенковских снага, спречи нападача у извршењу његовог задатка.

Фазе напада остаће као и досада, с тим што ће артиљериска припрема јуриша, захваљујући примени нуклеарних експлозија, бити

знатно краћа. Јуриш и борба у дубини развијаће се брзим темпом, а прелаз из јуриша у борбу у дубини биће непосреднији. Другим речима, обе ове фазе могу се сматрати једном целином.

Ширина фронта напада на правцу главног удара биће, изгледа, већа него досада. У распореду за напад дивизија не би могла да напада на фронту 2—4 км, јер би тако прикупљена претрпела знатне губитке само од једне нуклеарне експлозије. Исто тако, у циљу противнуклеарне заштите, резерве, односно други ешелони јединица свих степена, биће на већем отстојању, с тим што ће први ешелон водити борбу на већој дубини и дуже времена, тако да је потребно повећање његове гипкости и ватрене моћи. На којој ће дубини бити распоредене резерве (други ешелони) зависи од времена, циља и места њихове употребе, но, у сваком случају, морају бити у стању да благовремено интервенишу. За резерве (друге ешелоне) биће најпогодније брзопокретне и лако покретљиве јединице, способне да самостално решавају борбене задатке.

Главну ударну снагу браниоца претстављаће тенкови у виду резерви јединица свих степена, почев од пп (борбене групе), па навише. Ако погледамо садашње стање ствари, видећемо да се тенкови у саставу пуковских резерви обично налазе од вода до тенковске чете, у саставу дивизиских резерви — од батаљона до пука, а у саставу корпусних резерви — од бригаде до тенковске дивизије. Досада се нападач најчешће сукобљавао са браничевим пуковским резервама у борби за главни положај, са дивизиским — у борбама за међуположај и са корпусним — у борбама за резервни положај.

Пошто ће број оклопних јединица убудуће по свему судећи бити већи, то ће и поступак оклопних снага у одбрани бити друкчији него досада. Наиме, највероватније је да ће се противнапади вршити чешће, и то припремљени нуклеарним експлозијама и једновременим ангажовањем више јединица.

На основу изнетих општих начела напада и одбране, изнећемо своје гледиште и о ПТО у нападу.

При разматрању ПТО у одбрани дошли смо до извесних закључака о броју пт средстава у батаљону, пуку (односно борбеној групи) и дивизији. Поред осталог, рекли смо да би батаљон требало да има 1—2 самоходне пт батерије, већи број бестрзајних топова, пт ракета и осталих средстава блиске борбе. Ако сада претпоставимо да ће батаљон на правцу главног удара нападати на фронту од 1 км, онда би он тим средствима могао успешно водити борбу са 16—32 тенка (рачунајући по једно оруђе на два тенка и да је то довољно да уништи или онеспособи 50% тенкова). Сматрамо да батаљон у нападу (на правцу главног удара) мора бити способан да води борбу са најмање једном тенковском четом (јачине 20—25 тенкова), а то значи да треба да располаже са 5—6 пт оруђа. Према томе, батаљонска пт средства, онаква каква смо предвиђали у одбрани, задовољавају и у нападу.

Да видимо какве су могућности дивизије као целине у борби са непријатељским тенковима у фази борбе у дубини. Ако би пешадски батаљон имао 1—2 пт батерије, онда би се у седам батаљона пд налазило 7—14 пт батерија или 28—56 оруђа, а ако би пд ван батаљона имала 16 пт батерија или 64 оруђа, онда би она овим средствима (92—120 пт оруђа) могла да води успешну противтенковску борбу са 180—240 тенкова (рачунајући однос 1 : 2). Треба истаћи да су овде рачуната само класична пт оруђа, да нису узети у рачун тенкови, као најефикаснија пт средства, који ће несумњиво бити заступљени у саставу дивизије у много већем броју него што је то било раније и да нису узета у рачун многобројна ручна пт средства пешадије (пт ракете, ручни бацачи, бестрзајни топови), која по својој ефикасности из дана у дан све мање заостају иза класичне и самоходне пт артиљерије. Рачунајући и та средства, а њих би било погрешно занемарити, можемо закључити да би пт средства пд, исто као и пт средства батаљона, била потпуно довољна за успешну пт борбу пешадијске дивизије са досадашњом оклопном дивизијом. То значи да би пт средства дивизије задовољавала њене потребе и у одбрани и у нападу, мада ће постојати извесна разлика између организације ПТО у нападу и организације ПТО у одбрани. Док смо у одбрани предвиђали батаљонска, групна (пуковска), дивизиска, итд. пт средства, дотле ће у нападу (уместо групних пт средстава која неће постојати) бити јача дивизиска пт средства.

Противтенковска средства батаљона прве линије (прве групе) кретаће се непосредно иза батаљона, у скоковима, од линије до линије, и обезбеђивати га у пт смислу према потреби, пошто ће темпо наступања ове групе, у односу на темпо наступања друге групе, бити знатно мањи.

Дивизиска пт средства обезбеђиваће дејство друге групе јединица, тј. јединица које ће се убацити у створену брешу. Те јединице требало би транспортовати разним врстама транспортера и подржавати их знатно већим бројем тенкова. Због тога, а и због празног простора на који ће наилазити, њихов темпо наступања требало би да буде знатно бржи. Али, с друге стране, те јединице ће претстављати објект на који ће бити усмерени снажни противнапади браниоца, који ће такође тежити да овлада празним простором. То значи да те снаге морају бити солидно обезбеђене у пт смислу, и то много солидније него јединице прве групе. Висок темпо наступања дозвољава, а опасност од браниочевих противнапада налаже, да пт средства за обезбеђење ових снага буду у сваком моменту спремна да заштите своје јединице. То значи да се она морају кретати непосредно иза својих јединица или, такорећи, у њиховом саставу. У овоме се и огледа битна измена досадашњег начина пт обезбеђења у нападу. Досадашњи темпо у борби у дубини био је мали, јер је требало савлађивати узастопне, понекад и честе отпоре, те су се пт средства (већином моторизована — на точковима, а не на гусеницама) морала

кретати у скоковима од положаја до положаја. Међутим, промењени услови траже нове поступке.

Нуклеарни рат је пун динамичности, брзих покрета и интервенција, то је рат у коме време, иницијатива и брзо доношење одлука имају прворазредни значај. А све оно што га карактерише (бар како се тај рат сада замишља) тражи прецизно планирање и темељито организовано садејство. Посебно је питање да ли се то може остварити досадашњим начелима, начинима и методима, али по свему изгледа да и у томе треба тражити нове форме, које ће одговарати новим условима. То што важи за рат у целини, важи и за ПТО и за начин њене организације. Елементи ПТО остали су исти само су појачани и распоређени на још већем пространству него досада. Нема сумње да ће и убудуће међу овим елементима морати да постоји одређена хармонија, садејство и јединствена концепција ПТО, која ће бити карактеристична за дотичну ситуацију. Зато сматрамо да ће основне концепције ПТО и убудуће давати претпостављене команде. Колико ће задатака и података, односно ограничења, садржати те директиве, зависи од оних истих услова од којих је то зависило и раније. Прилична самосталност пешадиског батаљона у шт смислу свакако ће олакшати и убрзати процес организације ПТО, а томе се и тежи.

Свако ново борбено средство досада је тражило много напора и изазивало многа лутања, па и жртава, док му се одредило право место. То исто важи и за појаву нуклеарног пројектила. Зато и ово наше мишљење „о ПТО у условима нуклеарног рата“ треба схватити као један корак на путу проналажења најбољег решења.

Потпуковник **СЛАВКО ТАЛАН**

УТИЦАЈ ДЕЈСТВА НУКЛЕАРНИХ СРЕДСТАВА НА ПОКРЕТЕ ТРУПА И ОРГАНИЗАЦИЈУ САОБРАЋАЈА

Постојање нуклеарног оружја наметнуло је потребу јединицама и установама да своје радње подешавају и прилагођавају новонасталим условима да би уништавајуће дејство нуклеарног оружја што више умањиле. Кретање претставља врло значајан фактор, пошто од његове уредности и сигурности умногоме зависи успех у рату. А пошто се свако кретање јединица углавном карактерише већим или мањим груписањем, тј. већом или мањом густином снага и средстава на извесној просторији, односно комуникацији, то је природно да постоји утолико већа опасност од дејства нуклеарног оружја уколико је та густина већа. Према томе, да би се губици трупа свели на најмању меру, потребно је кретање организовати тако да се избегне нагомилавање снага и средстава дуж комуникација, што, опет, изазива појаву нових проблема који су у разним условима различити.

При третирању овог општег питања у овом чланку биће речи само о неким проблемима железничког и путног саобраћаја.

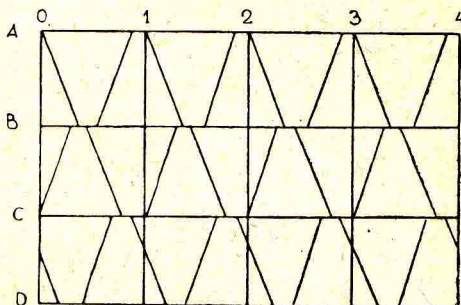
*

Железнички транспорт, благодарећи великом капацитету и брзини, малој зависности од метеоролошких услова, могућности савлађивања великих растојања, итд. имао је у прошлим ратовима, а вероватно ће имати и у будућим, веома велики значај. Међутим, железнице због своје погодности за масовно превозење јединица и материјалних средстава могу на себе привући дејство нуклеарног оружја. Поред осталих циљева у оквиру оперативних јединица (концентрације трупа, база, итд.) непријатељ ће нападати и трупе у покрету. Трупе у току превозења железницом, зависно од просторног размака између возова, величине возова и осталих елемената — баш због велике густине (збијености) — могу претстављати веома примамљив циљ дејства. Али, ако би се ово питање гледало овако једнострано, могао би се извући погрешан закључак да би у будућности, због опасности масовних губитака јединица при превозењу железницом, такав вид и врсту кретања трупа требало укинути и сав саобраћај, односно кретање, вршити путевима. На стварање оваквих закључака могу навести и разни чланци у којима се при третирању

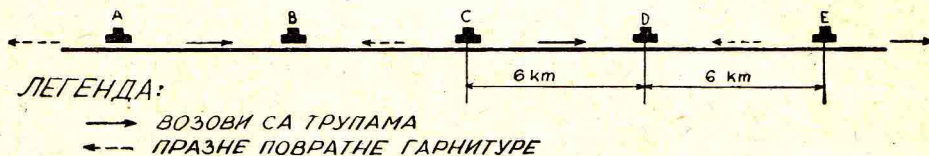
нуклеарних дејстава само констатују могућности атомског удара по комуникацијама, али се не улази у стварну ефикасност таквих удара. А пошто особености железнице показују другу слику, природно је да са тим особеностима треба рачунати.

Да бисмо дошли до праве слике о ефикасности дејства нуклеарних средстава на трупе у току превозења железницом, покушаћемо да помоћу обраде превозења анализирамо ефикасност дејства атомске бомбе на војне транспорте. Подаци и норме којима ћемо се служити нису конкретни за неку одређену железничку пругу и војну јединицу, већ су узети начелно, у грубим оквирима, али ће нам ипак пружити приближну оријентацију.

Ако у глобалној анализи узмемо на нормалном колосеку комплетан војни воз од 80 осовина, тј. око 40 вагона,¹⁾ онда би се у једном

ШЕМА 1

ШЕМА 2

¹⁾ Војни возови се крећу на извесном међусобном, најчешће међустаничном растојању према предвиђеном реду војне који се ради на основу читавог низа техничких и саобраћајних елемената. При томе је основно да се на једној једноколосечној прузи између две суседне станице не сме истовремено налазити више од једног воза. Али, како се у рату војни возови за масовна војна превозења крећу по т.зв. „паралелном графikonу“, по коме су сви возови истог ранга и једнаких брзина, то се укрштање возова из супротних правца врши у свима станицама, али тако да на успутним станицама не долази до сустизања и претицања војних возова. Због тога се у станици неће истовремено наћи више од једног војног воза (изузимајући укрцне и искрцне станице, а евентуално и једну успутну већу станицу на којој би се вршило снабдевање људства и стоке водом и храном). Иако се у свакој станици укрштају возови супротних правца, ипак се у њој налази само један војни воз, јер из супротног правца долазе празне гарнитуре, а понекад и не мора бити саобраћаја из супротног правца. Из графичког приказа кретања возова по паралелном графikonу (шема 1) види се да се између сваке две суседне станице истовремено на прузи налази само по један воз, али окренути у супротним правцима. То значи да се у сваком другом међустаничном простору налази по један војни воз са трупaма (које се, рецимо, превозе у рејон прикупљања), а између сваког овог војног воза по један воз са гарнитуром која се враћа у супротном правцу у којој може бити амбалажа, трофеји, рањеници и сл. Према томе, приликом превозења јединица војни возови се не крећу на међусобном просторном растојању две суседне станице, него на растојању три суседне станице, тј. на два међустанична растојања (види шему 2).

таквом возу дугом око 400—500 м, могла транспортовати јединица јачине око једног пешадиског батаљона. Овде морамо одмах имати у виду да се смештајем ове јединице у воз ствара и највећа могућа густина њених снага и техничких средстава, што је у очигледној супротности са тежњом за њиховим што мањим збијањем.

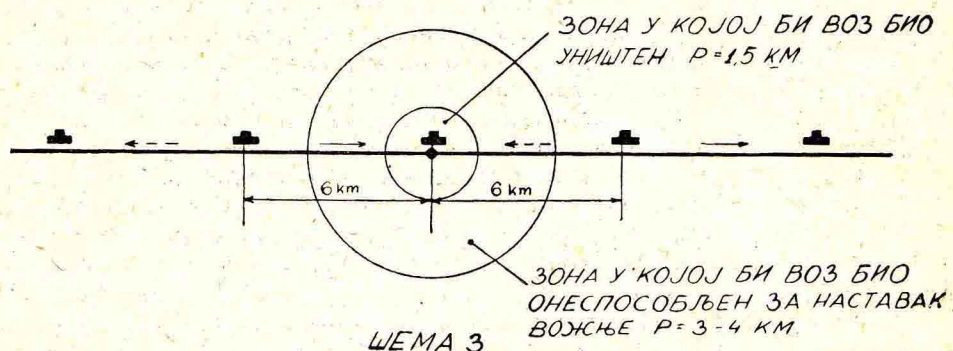
Растојања између појединих станица могу бити различита, али ако оријентирно узмемо растојање од 6 км (као на шеми 2), онда је међусобни размак између војних возова увек по 12 км (два станична размака). Поставља се питање како овакво отправљање возова може имати утицај на избор војног воза као циља дејства атомске бомбе? Пре свега, изгледа да је за дејство по трупима које се крећу комуникацијама најповољнија ваздушна експлозија на висинама од око 600 м и да су при експлозији на тој висини нарочито ефикасни ударно и топлотно дејство, док је радиолошко веома слабо. Ако се ради о номиналној атомској бомби од 20 КТ, онда би се њено дејство на живу силу и возила војног воза, при експлозији на висини од 600 м изнад земље, према расположивим подацима, испољило углавном у следећем:

— ударно дејство атомске експлозије могло би потпуно уништити војни воз ако би се нашао на отстојањима мањим од 1.500 м, а оштетити или евентуално онеспособити за вожњу на удаљењима од 1.500 м до 3—4 км од нулте тачке експлозије, док људство и средства у возу који би био удаљен 3—4 и више км од нулте тачке експлозије, вероватно не би претрпели никакве губитке од ударног дејства такве експлозије;

— топлотно дејство атомске експлозије могло би запалити војни воз ако би се у моменту експлозије налазио на 1.500—2.000 м од нулте тачке и ближе, док би људство на отвореним вагонима (стражари) задобило лакше опекотине и на 3 км од нулте тачке. Несумњиво је да би и једно и друго дејство било знатно слабије код пруга на брдском и планинском земљишту, као и при натповршинским, површинским и подземним експлозијама, само би при таквим експлозијама дошло до јачег и успешнијег радиолошког дејства. Овде не улазимо у дејство атомских експлозија на саму железничку пругу, јер се то оштећење — иако оно такође зависи од удаљености између нулте тачке и пруге — отклања на сличан начин као и код оштећења проузрокованих другим, класичним средствима.

Ако сада повежемо закључак ранијег разматрања да се војни возови крећу на двоструком међустаничном растојању — у нашем примеру на 12 км — са овом проценом да је дејство атомске бомбе на воз ефикасно у радијусу од 3—4 км, онда можемо рећи да у већини случајева експлозија атомске бомбе може својим успешним дејством захватити само један војни воз (снаге до једног батаљона), и то ако је одабран најповољнији моменат и најбоље место за њену експлозију. Наравно, таква експлозија може уз то ефикасно захватити и део пруге, станицу или једну повратну празну гарнитуру, али то је посебно питање и нема утицаја на губитке трупе која се превози на

фронт. (Шема 3 приказује колико војних возова може бити захваћено дејством експлозије у току превозења.)

Према томе, ако се дејством атомске експлозије на отворену пругу или неку успутну станицу могу угрозити снаге јачине само до једног батаљона (врло често и мање), треба утврдити колико би такав циљ био рентабилан, ако се има у виду да је атомска бомба изванредно скупо оружје и да је сировина од које се она производи ограничена на релативно мале количине. То значи да има веома мало вероватноће да ће се она употребити за тако мале и несигурне циљеве, кад постоје други много значајнији циљеви, као што су концентрација снага на бојишту, велики градови, значајне фабрике, велики саобраћајни чворови, итд.

Из овога би се могло закључити да трупи у току превозења железницом не претстоји нарочита опасност да ће бити изложена дејству атомског оружја, наравно, под условом да се војни возови не крећу на малим међусобним растојањима која би омогућила да се дејству једне атомске експлозије изложе два, три или више војних возова са трупaма.

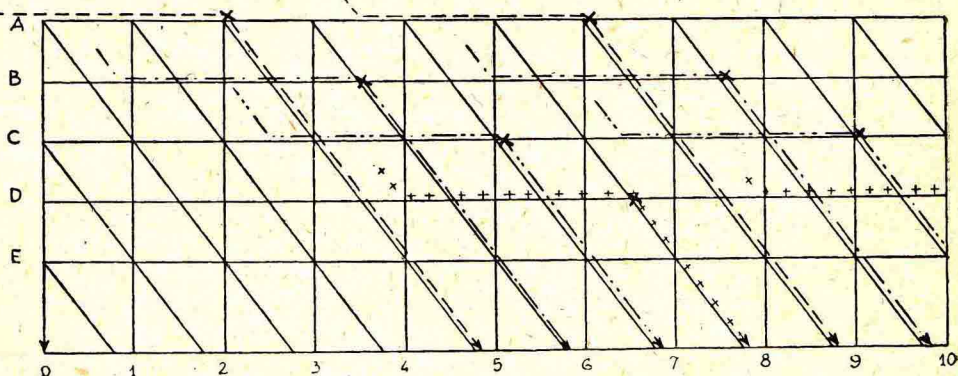
Сасвим је друга ситуација на укрцним и искрцним станицама, као и оним успутним станицама на којима би се вршило снабдевање трупa. На тим местима може се одједном наћи 3—4, па и 5 војних возова са одговарајућим снагама и средствима. А такво концентрисање снага, уз постојање железничких средстава и објеката, несумњиво представља прилично рентабилан циљ, како у материјалном тако и у оперативном погледу. Послужићемо се опет глобалном анализом стања на укрцној станици да би се могао извући закључак о могућности избегавања масовних губитака трупa на укрцним и искрцним станицама.

Ако за пример узмемо осредњу пропусну моћ пруге од 24 пара возова у 24 часа, онда ће се возови кретати у временском размаку од једног часа, а то значи да би војни возови полазили са једне укрцне станице — уколико би се укрцавање вршило само на једној станици — сваког часа (код пропусне моћи пруге од 36 пари возова у 24 сата возови би полазили сваких 40 минута, итд.). Кад узмемо да

ство нуклеарним средствима, а чији се значај још више повећава присуством трупа.

Потпуно је иста ситуација на искрцним местима, ако се цела јединица из узастопних возова искрцава на једној искрцној станици, без обзира на то што је редослед радњи обрнут онеме у искрцном рејону и за неколико десетака минута краћи. Другим речима, гомилање војних возова, односно ешелона јединица, на једној искрцној станици претставља исту опасност као и на укрцној.

Проблем укрцавања и искрцавања може се решити, а решавао се и под досадашњим условима, на други начин — истовременим укрцавањем и искрцавањем на више укрцних и искрцних станица, с тим што тај начин, у случају опасности од дејства од нуклеарних средстава, има далеко већи значај него при употреби досадашњих обичних авио-бомби. Зато би за укрцавање пука и већих јединица требало одређивати укрцни рејон који би обухватао три до четири укрцне станице, са којих би се возови наизменично отправљали тако да би они — иако се налазе на отвореној прузи ван укрцног рејона — следили један за другим у временском размаку од једног часа (према горњем примеру пропусне моћи пруге од 24 пара возова за 24 часа), док би из полазних (укрцних) станица полазили свака 3—4 часа, зависно од броја укрцних станица. Таквим системом укрцавања трупа и отправљања војних возова (шема 5) може се постићи да се само по један ешелон задржава у једној укрцној станици, јер се у размаку од 3—4 часа један ешелон укрца и отпреми са станице, а следећи ешелон долази на укрцавање на испражњену станицу. Наравно, у то исто време врши се укрцавање и на осталим суседним укрцним станицама,

Шема 5

али су ове међусобно довољно удаљене, јер се налазе ван зоне дејства атомске бомбе која би била бачена на једну од њих. А ако би бомба била бачена тако да се њена нулта тачка налази негде на средини између две суседне станице и својим дејством делимично захватила обе станице, она би у најповољнијим условима на њима могла

нанети само врло лаке губитке. Према томе, при истовременом коришћењу више укрцних станица за једну или више јединица постоји опасност само за снаге једног ешелона (војног воза), пошто би се све остале снаге налазиле ван зоне ефикасног дејства атомске експлозије. Но, као што се из шеме 5 види, у укрцним — искрцним станицама не би се стално налазио само по један војни воз, односно ешелон на укрцавању, већ би се у извесним временским интервалима, различитим за сваку укрцну станицу, налазила по два ешелона: онај који се на тој станици укрцава и борави на њој око три часа, и они ешелони који су укрцани на претходним станицама и већ отпремљени. Ови други ешелони не задржавају се у следећим укрцним станицама дуже од 8—11 минута, у што је урачунато време вожње кроз зону дејства атомске бомбе која би била управљена на ту станицу, као и бављење воза у тој станици из саобраћајних разлога. Можемо одмах уочити разлику која постоји у груписању снага за укрцавање између оба изложена начина укрцавања и отпреме: по првом — најмање 4 ешелона стално се налазе на једној станици, по другом начину — само се по један ешелон налази у станици, док се по један појављује после сваког часа или још већег временског интервала са стајањем у зони дејства свега до 10 минута. Међутим, уствари, као што и шема 5 приказује, у станици А уопште се не би појављивао ешелон у пролазу, кроз станицу В пролазио би ешелон укрцан на станици А тек после свака 4 часа, кроз станицу С сваког часа, с тим да воз не би пролазио, сваког четвртог часа зато што полази са саме станице D. Видимо, дакле, да се овим начином груписања војних возова знатно отежава непријатељу да проналази одговарајуће место и погодан момент за употребу атомске бомбе, те ће вероватно бирати много сигурнији, одређенији и постојанији циљ.

Постоји могућност да се само по један војни воз са трупом или материјалом налази у зони дејства атомске бомбе, и то ако би се користило само 50% пропусне моћи пруге²⁾ тј. ако би се за превозење користила свака друга траса из графикана. Очигледно је да би се таквим начином смањио капацитет превозења за половину и продужило укупно време довођења јединица. Распоређивање ешелона по укрцним местима, начин доласка на њих, приоритет у превозењу, начин груписања формацијских јединица (на пример у узастопне возове итд.) није предмет овог разматрања, јер ова питања немају значајнијег утицаја при таквој организацији железничког саобраћаја којој је задатак да се при планирању и извршењу превозења води рачуна о томе да се војни возови не групишу на укрцним и искрцним станицама, већ се решавају на основу задатка јединице, ситуације и осталих

²⁾ Посебно је питање колики ће проценат пропусне моћи једне железничке пруге бити одређен за групна превозења, а колики проценат за остале потребе. Ово зависи од стварне пропусне моћи, од техничког стања пруге, борбене ситуације, потреба ВК, привреде, итд. Зато је овде изнета само начелна претпоставка.

елемената који су од значаја за командовање и извођење дејстава јединице по завршеном превозењу.

Потреба за груписањем војних возова на неким успутним станицама појављује се када се при превозењу на дуже релације планира снабдевање људства и стоке храном и водом. У том случају задржавање сваког војног воза на једној или на двома успутним станицама ради намиривања тим потребама може трајати 1—2—3 часа. Пошто за то време пристижу и следећи возови, који се такође задржавају из истих разлога, може се десити да се по 2—3—4, па и више, војних возова истовремено налази у једној станици. Како се за такве потребе обично бирају веће железничке станице на којима се уједно врши измена или снабдевање локомотива (које се најчешће налазе у већим градовима и саобраћајним чворовима), онда је јасно да оне саме по себи у сваком моменту претстављају значајан циљ нуклеарних средстава. Међутим, оваква груписања возова, због потребе снабдевања у току превозења, могу се без већих потешкоћа отклонити ако се јединице још пре укрцавања подмире средствима исхране за цело време превозења, било да им се подели сува храна било да се она кува у току вожње. И снабдевање водом за пиће може се решити на разне начине, нарочито употребом већих судова за воду смештених у сваком вагону. На тај начин задржавање војних возова на једној или више успутних станица у циљу поделе топле хране и снабдевања водом и другим потребама може се смањити на пола до једног часа. Тиме се у исто време постиже да и на таквим успутним станицама стоји само један војни воз, а евентуално још један који наилази.

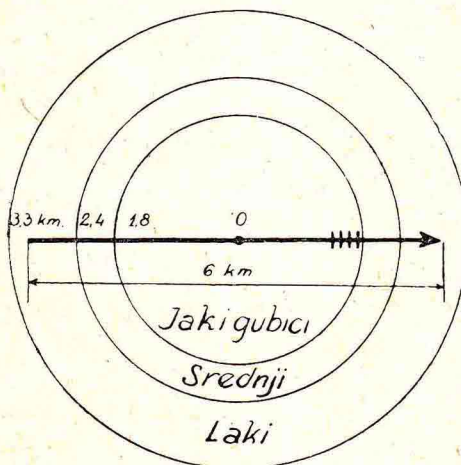
Ако се задржавање војних возова у некој успутној станици ипак мора обавити, за таква задржавања не треба одређивати главније железничке станице које већ саме по себи и својом околином привлаче непријатељску авијацију, без обзира колико оне биле заштићене противавионским средствима, већ мање и споредније. Пролазак возова кроз значајније железничке чворове не може се избећи тамо где нема изграђених обилазних пруга, али ти проласци неће условити веће губитке тупа при евентуалном дејству нуклеарних средстава ако се превозење тако планира да се војни возови нигде не групишу на прузи, а нарочито у таквим чворовима.

Ако се овако гледа на могући утицај нуклеарних средстава на трупе у току превозења железницом и губитке који би им се могли нанети, можемо закључити да јединице не би претрпеле веће губитке од експлозије атомске бомбе него што би претрпеле у некој другој радњи, као и да би ти губици у оквиру више јединице, благодаречи њеној подељености у мале ешелоне (возове), процентуално могли бити чак и много мањи, наравно, ако би непријатељ уопште дејствовао атомском бомбом на војни воз, за што постоји мало вероватноће. Према томе, железнице ће и у будућности моћи да задовоље многе потребе, захтеве и услове армије.

Овде нису разматране последице атомских напада на стање техничких средстава: на пруге, објекте, возни парк, везе, итд., чијим уништењем или оштећењем долази до прекида саобраћаја, пошто су то техничка а не саобраћајна питања. Но, у суштини, решавање тога питања слично је као и код уништења или оштећења изазваних нападом класичним средствима, само што време трајања оправки и прекида саобраћаја зависи од степена оштећења и могућности деконтаминације. Другим речима, досадашњи метод и техника извођења радова донекле се разликују услед радиолошког дејства атомске експлозије и због потребе деконтаминације земљишта и средстава.

*

Улога и значај путева у будућим операцијама савремених армија све више ће расти због масовности армија и великих количина моторизованих средстава у њима, с једне, и даљег квантитативног и квалитативног јачања ваздухопловства у свима земљама, с друге стране. То значи да ће се велики део војних кретања, и поред постојања железничких пруга на некој територији, одвијати путевима, тим пре што је њихова оправка много бржа. Зато је овде од интереса да се размотри какав успех може имати дејство атомске бомбе на трупе које се крећу путевима и како се ефекат тога дејства одговарајућом организацијом кретања може свести на најмању меру. У разматрању овога проблема нећемо улазити у посебна питања мера техничке и медицинске заштите трупа, већ ћемо се ограничити само на оне мере које се у саобраћајном погледу могу организовати и спровести.

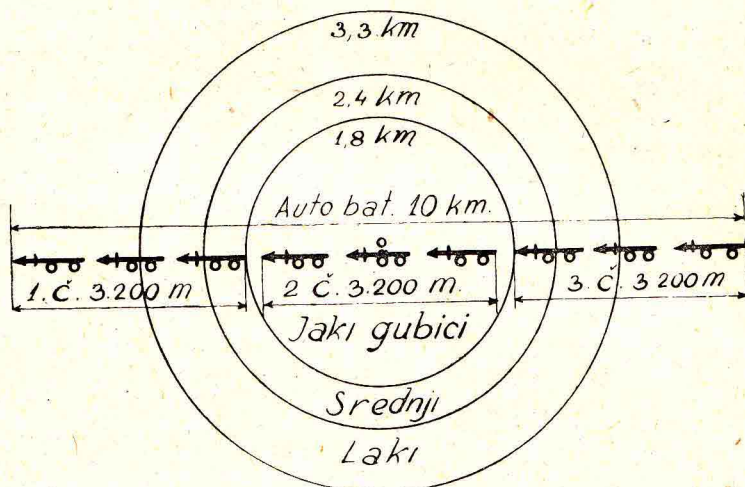

Шема 6

Благодарећи издужености јединице (колоне) дуж једне линије (пута) у зони дејства експлозије атомске бомбе може се налазити релативно мање снага него ако би та иста јединица била размештена на неком рејону. Колико се тих снага може налазити у зони дејства зависи од густине јединица у колони, тј. од међусобног просторног отстојања људства, возила или оруђа, између делова и ешелона, између ешелона, па и између колона. Ако узмемо као пример номиналну атомску бомбу од 20 КТ, можемо рачунским путем доћи до закључка колике би снаге биле захваћене њеном експлозијом при уобичајеним нормама кретања. Ако бисмо узели да дубина колоне пешадиског пука износи 5—7 км, онда би цео пук био захваћен дејством експлозије и

претрпео би веома високе губитке ако би нулта тачка експлозије била негде на средини колоне (шема 6).

Дубина аутомобилске чете при превозењу трупа аутомобилима ноћу (ако превозење борбених делова пешадиског батаљона може извршити једна аутомобилска чета, а превозење пешадиског пука један аутомобилски батаљон), рачунајући по 20 м између возила и по 10 м за свако возило заједно са оруђима која та возила вуку, по 50 м између аутомобилских одељења и по 100 м између водова, износиће око 3.200 м. То значи да би се у зони дејства атомске експлозије (шема 7) могле налазити најмање две аутомобилске чете, тј. снаге два пешадиска батаљона, па и више. Моторизовани артиљериски пук на маршу, при дубини колоне од 6—8 км, такође би био у целини захваћен дејством атомске експлозије.

Шема 7

Из ових примера очигледно је да дејство добро пласиране атомске бомбе може произвести значајне губитке трупима при кретању путевима, ако су мала отстојања унутар и између ешелона, као при досадашњим ноћним маршевима. А пошто ће ноћни маршеви (кретања уопште) и у будућим ратовима свакако имати велику, можда и највећу примену одмах се намеће питање: како свести губитке на најмању меру, и колико се у том погледу може постићи погодном организацијом саобраћаја, тј. извршења кретања? Неоспорно је да се губици могу знатно смањити, па и потпуно избећи, ако би трупе вршиле покрет у таквим маршевским порецима и са таквим међусобним отстојањима да се непријатељу не пружи рентабилан циљ за дејство атомском бомбом — ако се на свакој деоници пута, која је у зони дејства атомске експлозије, налазе сасвим мале снаге. То се, дакле, може постићи било повећањем отстојања унутар и између ешелона и ко-

лона на маршу било коришћењем већег броја паралелних путева на међусобном растојању 4—6 и више километара.

За маршевање пешадиских јединица — зависно од земљишних услова и развијености путне мреже — често се могу врло добро користити и сеоски путеви, чији број у појединим рејонима омогућава да се чак и сваком батаљону додели посебан пут за извршење марша. Искуства из нашег НОР-а о извршењу других, а ипак брзих маршева и маневара, најлепши су и драгоцени примери могућности коришћења сеоских путева и стаза, не само за мање него и за крупније јединице. Наравно, употреба споредних и слабијих путева може изазвати извесно продужење времена марша, па и већи замор људства, нарочито ако се употребљава мањи број путева, али се коришћењем већег броја таквих путева време маршевања може смањити и, што је најважније, знатно смањити евентуални губици од дејства атомске експлозије. У сваком случају, избор броја и врсте путева за извршење марша зависиће, поред осталог, од задатка јединице и борбене ситуације, који, разумљиво, неће увек дозволити такво растресито кретање.³⁾

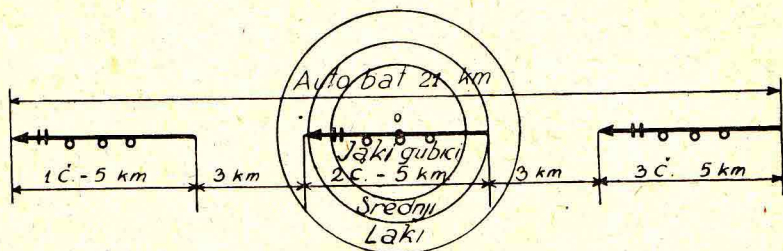
Код моторизованих јединица, које ће се већином кретати аутомобилским путевима, принцип растреситог кретања — а тиме и смањења губитака од атомске експлозије — може се обезбедити само повећањем отстојања унутар и између ешелона, што значи да се мора ићи на повећање дубина колоне. На тај начин, ако би аутомобилска чета, која би превозила један пешадиски батаљон, повећала своју дубину колоне од 3.200 м на 5—6 км (шема 8), и ако би се у исто време повећала отстојања између чета од 250—1000 м на 2—3 км, онда би се дејство атомске експлозије практично свело са два пешадиска батаљона (две ауточете) на свега један пешадиски батаљон, који би просечно претрпео само средње губитке, тј. за 50—60% мање него при дубинама колоне ауточета од 3,2 км. Свакако, оваква повећања отстојања, односно дубине колоне, морају имати одраза на време стицања зачеља колоне, тј. на укупно време превозења јединица.⁴⁾

³⁾ Коришћење већег броја слабих путева за маршевање, нарочито ноћу, може довести до појаве прилично неравномерног кретања колоне ако ти путеви нису били довољно простудирани и ако прорачун марша није тачно извршен. Исто тако, може доћи и до лутања јединица због скретања са правог пута ако није обезбеђено добро вођење, односно показивање правца на раскрсницама, тако да и то изазива продужење трајања марша. Зато су и саобраћајни и оперативни органи дужни да обезбеде тачност и правилност марша, нарочито правилном проценом путева и тачним прорачунима, као и одређивањем органа за регулисање кретања. Ови органи се могу придавати мањим јединицама, а и сама јединица може одредити два до три органа, који би наизменице стицали на сваку раскрсницу пре саме јединице, са задатком да јој покажу правац кретања.

⁴⁾ Колико ће то време бити продужено можемо, начелно, сагледати из примера:

Колона јачине једног аутобатаљона има дубину 10 км, а креће брзином од 15 км/час. Време стицања зачеља те колоне после чела може се израчунати помоћу формуле $T = \frac{60}{V} \cdot D$, где је T временски размак између чела и зачеља колоне у минутима, V брзина кретања колоне у км/час, D дубина колоне у км,

Према томе, знатнијим повећањем дубине моторизованих колоне, које су нарочито мале у ноћним кретањима, постиже се смањење могућих губитака од атомске експлозије, а да то повећање дубине колоне нема већег утицаја на брзину и време стицања јединице. Ако би број колоне које се морају кретати истим путем био већи, свакако

Шема 8

би се повећало и укупно време потребно за пристизање свих јединица, тако да би се усклађивање отстојања и дубине колоне морало вршити с обзиром на задатак јединице, борбену ситуацију и стање путне мреже, нарочито код масовног довођења трупа у оквиру оперативних јединица.

Покрети трупа, са повећаним растојањима и дубинама колоне, могу такође условити неравномерно кретање појединих ешелона или њихових делова, јер се ешелони међусобно не виде и не одржавају брзине (а тиме и отстојања). Поред тога, повећава се могућност скретања неког дела колоне са правог пута, осетљивије је питање мимоилажења итд., тако да саобраћајни органи морају да поклањају више пажње организацији кретања и регулисању саобраћаја и да при планирању обухватају више елемената него при нормалним условима. При томе је веома значајно да се врши правилна процена и избор путева, са тежњом коришћења што већег броја путева, па и слабијих, нарочито за пешадију и запрежна возила, тј. да се врши усклађивање капацитета расположивих путева са потребама у кретањима; да се детаљније одређује ток кретања свим ешелонима и њиховим деловима да би сваки део јединице имао податке о томе како покрет мора извршити; да се организује већи број регулативних линија и тачака

а 60 константа. За дати пример ово временско растојање било би $T = \frac{60}{15} \cdot 10 = 40$ минута. Међутим, ако бисмо повећали отстојања у колони тако да дубина колоне буде 20 км, а да брзина остане 15 км на час, онда би се и време доласка

зачеља после чела колоне повећало према следећем: $T = \frac{60}{15} \cdot 20 = 80$ минута,

што значи да би се време пристизања зачеља колоне у рејон маршевог циља продужило за 40 минута, што при нормалним условима не претставља неки велики губитак у времену.

ради што равномернијег кретања свих делова јединица; да се на што већем броју раскрсница и уских грла на путевима поставе органи за регулисање саобраћаја, односно путокази са циљем да се онемогући скретање појединих возила или ешелона са правог пута и да се сваки возач упозна са маршрутом и одредбама о кретању.

Из горњих разматрања можемо доћи до закључка да дубине колона јединица, у циљу растреситијег кретања путевима, треба повећавати и дању и ноћу, што се нарочито одражава на норме ноћних маршева и брзине кретања. Ово, наравно, долази у обзир када се према подацима и проценом ситуације дође до закључка да би непријатељ могао дејствовати атомским средствима на наше трупе у току покрета.

*

Успех дејства атомске експлозије на трупе за време покрета, поред осталог, зависиће и од густине снага при кретању. Очитледно је да се растреситијим покретом могу свести губици на најмању меру. Не мења много на ствари то да ли ће непријатељ бацити једну или више атомских бомби и да ли ће оне бити јаче или слабије, — растреситост поретка смањиће њен ефекат за 50—70%. Начин кретања, — у растреситом или прикупљеном поретку — диктираће на првом месту оперативни и тактички услови, повезани са стањем комуникација и саобраћајном ситуацијом уопште. Саобраћајна ситуација омогућиће кретања и у врло растреситим порецима, али ће таква кретања трупа трајати и нешто дуже времена, па ће командант за сваку конкретну ситуацију морати да донесе одговарајућу одлуку. Саобраћајни органи у таквој ситуацији имаће задатак да што детаљније и правилније планирају и организују кретања и да што брже интервенишу у случају поремећаја или застоја у саобраћају, при чему је неопходна најтежња повезаност и сарадња са оперативним органима.

Изнета разматрања о организацији превозења и маршевања су начелна, базирана на релативно малим подацима о дејству атомских оружја, услед чега остаје за детаљнију обраду још низ конкретних питања из области кретања трупа и саобраћаја уопште.

Генерал-мајор **ПЕТАР КЛЕУТ**

ЗАПАЖАЊА СА ЈЕДНЕ ЗАЈЕДНИЧКЕ ВЕЖБЕ

Појава нуклеарних оружја у наоружању савремених армија обавезује нас да добро проучимо њихов утицај на досадашњу тактику и организацију јединица и да их прилагођавамо новим условима, како у евентуалном новом рату не бисмо доживели непријатна изненађења са те стране. У литератури, нашој и страној, постоји већ знатан број теоретских радова којима се настоји одредити утицај новог оружја на општи облик појединих тактичких радњи и организације јединица. Теорија даје у највише случајева само претпоставку коју пракса често не потврди. Чекати, међутим, проверу теорије у истинској ратној пракси, не би у овом случају било оправдано. Остаје да се практично на тактичким вежбама, нарочито на заједничким вежбама и маневрима, бар нешто ближе и очигледније проуче појединости тога утицаја и да се јединице обуче у новим, модифицираним, тактичким, радњама.

Тактичке вежбе, заједничке вежбе и маневре треба данас припремати и изводити с претпоставком употребе нуклеарних оружја, с обе стране. Међутим, ову јасну поставку лакше је теориски усвојити него је практично спровести у дело. Наиме, постоји уходана стара ратна и мирнодопска пракса, која нас за раније облике тактичких радњи веже стотинама нити. Постоје навике научене формуле и многи на око ситни поступци које морамо брзо и темељито мењати, пронаћи им одговарајућу замену, а то није лако. То се најбоље може постићи на мањим вежбама, приликом увежбавања појединих тактичких радњи у току припреме за неку већу заједничку вежбу. Ако се то добро спроведе нећемо на заједничкој вежби имати посла са веома много ситних али врло штетних неправилности, које је тамо теже исправљати него приликом увежбавања појединих тактичких радњи. На већим вежбама и маневрима моћи ће се тада студирати крупнији проблеми и сва пажња посветити резервном саставу, који је у тактичком погледу, свакако конзервативнији од активног. При избору теме за прве заједничке вежбе с применом нуклеарног оружја требало би се држати методског начела постепености, полазећи од маршевања, напада и одбране на маневарском земљишту дању, и под повољним атмосферским условима, а затим постепено прелазити на ноћне вежбе и у посебним условима, као што је фор-

сирање реке, борба у насељеним местима, на планинском земљишту, ноћу, зими, у окружењу, итд. Да би се јаче истакле разлике у извођењу неке борбене радње под ранијим и под новим условима најбоље је да се та радња најпре изведе на стари класични начин, а затим да се понови под претпоставком употребе нуклеарног оружја. Овај би се поступак могао применити нарочито при увежбавању мањих јединица и код извођења оних радњи у којима се нови поступак битно разликује од ранијег.

Размотримо сада нека искуства са једне заједничке вежбе, имајући у виду у првом реду њену методску страну. Вежба је имала за циљ да се испита утицај обостране употребе нуклеарног оружја на поједине тактичке радње и поступке нападача односно браниоца. Циљ је у основи постигнут, али би резултати били још бољи да је најважнија фаза вежбе, тј. сам напад, изведена дању на маневарском уместо ноћу на планинском и кршевитом земљишту, јер би под овим условима радње биле доступније посматрању и испитивању.

Већ на почетку вежбе, приликом давања уводне ситуације старешини вежбајуће јединице, треба да се види како се оперативна ситуација, под утицајем примене нових оружја развила на нов начин. То ће помоћи старешини јединице и органима његовог штаба да приликом процене ситуације лакше држе у виду нове елементе (околности). Но, и поред тога, у почетку ће процена ситуације у нуклеарном смислу понекад бити непотпуна зато што се нуклеарна оружја обично цене само као део наоружања које утиче на оцену односа снага, док се код других процена и прорачуна на њега заборавља. С друге стране, ова, да кажемо, „нуклеарна ситуација“ цени се најчешће превише пасивно, поклањајући скоро сву пажњу мерама заштите, а мало или ништа планирању употребе нуклеарног оружја и стварању услова за ту употребу. Тако, на пример, властити маневар у нападу требало би тако планирати да непријатеља принуђава да створи циљеве за нуклеарно дејство, збијањем његових елемената борбеног поретка на један ужи простор. Извесни објекти на непријатељској страни могу бити оцењени као подесни да сами по себи чине већ од почетка борбе циљеве за нуклеарна оружја (базе, утврђени рејони, итд.), док други могу то постати у току борбе (на пример, теснац кроз који пролази резерва браниоца). У сваком случају, и своја нуклеарна средства, нарочито авионске нуклеарне бомбе, могу и треба да се приликом процене сматрају и процењују као еквивалент ватрене моћи класичног наоружања одређене јединице. Истина, приликом процене ситуације, анализу мера заштите лакше је извршити, јер се у том смислу обично располаже са више потребних појединости, него анализу начина употребе атомског наоружања, тим пре што су подаци о евентуалном циљу његовог дејства овде у доброј мери само вероватни. Могло би се, ипак, рећи да поред ових објективних разлога понегде постоје и знаци комплекса нуклеарне инфериорности, у материјалном смислу, иако је једино оправ-

дано полазити од претпоставке да ће обе стране располагати приближно истим средствима.

Споменута вежба била је временски врло ограничена те је било тешко оценити у којој је мери нападач својим маневром стварно натерао браниоца да пружи циљеве за нуклеарна дејства и како би команда јединице у нападу искористила могућности за таква дејства. Вежба је, међутим, пружила доста материјала за размишљање у погледу вредности и могућности примене појединих заштитних мера. Осврнућемо се сасвим укратко на неке од њих.

Познато је да су растреситост, покретљивост и прикривеност (заклоњеност) јединица основни услови за њихову заштиту и дејство у случају употребе нуклеарног оружја. Елементи борбеног поретка треба да се тако растресито распореде на земљишту и заклоне (укопају) да ни један његов део не пружа довољно велики и значајан циљ за нуклеарну бомбу или гранату. Ради вршења напада или противнапада, јединица се мора из свог растреситог распореда брзо прикупити да би на одређеном месту извршила снажан удар. То прикупљање, уколико се односи на пешадију, мора се остварити пред самим фронтом и непосредно пред напад, кад је год могуће под маском (ноћ, магла, киша, покривен терен). Краткотрајне концентрације нису опасне, јер од часа откривања неке концентрације па до часа када је против ње могуће употребити нуклеарну бомбу или гранату мора увек да протече извесно време у коме се концентрисана јединица може заштитити. Но, и поред тога, боље је избегавати такве концентрације које могу бити погодан и осетљив циљ за напад нуклеарним оружјем.

Ноћ је време за покрете, груписање и вршење напада. Али ноћ не траје дуго. Јединица мора бити врло покретљива да би се падом мрака могла прикупити, у току ноћи извршити напад, освојити одређене објекте и до зоре се растурити на широки простор. Зато ће коњи у брдским јединицама, изгледа, и даље остати драгоцено преносно средство, нарочито тамо где их не могу заменити гусеничари (на кршу у шумама). То се јасно показало и на овој вежби.

Растресити поредак олакшава заклањање од угледа и маскирање. Маскирању увек треба прибегавати, али се на њега самог никад не треба ослањати. Јединице, нарочито оне са оруђима и возилима свих врста, не треба да зависе од постојања или непостојања природних маски. Оне свакако треба да располажу довољним количинама маскирних мрежа и да су увежбане у њиховој употреби. И добро маскирану јединицу може понекад открити нека непредвиђена појединост. У том случају, ако није извршено укопавање, маска неће имати никакве користи за заштиту од дејства нуклеарног оружја. Ни ноћ (макар била и потпуно тамна) не може пружити сигуран заклон од угледа и дејства, јер су авионска средства за осветљавање

данас врло ефикасна и служе не само да омогуће снимање из ваздуха, него и да држе циљ осветљен ради непосредног дејства по њему. Зато се и ноћу морају предузимати мере маскирања и заклањања.

На овој вежби се у пуној мери показала корист од добре примене маскирања. Иако је авијација у току читавог дана вршила извиђање просторије на којој је била размештена једна бригада, она ипак није могла ништа значајно да открије — као да је бригада, била утонула у земљу. Међутим, следећег дана је попустила маскирна дисциплина, тако да је авијација лако откривала поједине делове борбеног поретка бригаде. Зелено грађе се већ било спарушило, те је више демаскирало него маскирало, а није довољно вођено рачуна ни о сенкама. Показало се да су маскирне мреже биле врло корисне. Карактеристично је да је један дивизион откривен само зато што је кренуо са добро маскираног места пре но што је пао мрак, надајући се да у то време неће извиђати противничка авијација. Међутим, све дотадање маскирне мере остале су за ту јединицу узалудне, јер је авијација баш тада предузела извиђање.

Примена начела растурености и покретљивости јединица тражи више средстава за везу него што су их раније материјалне формације предвиђале. Жична веза може добро да задовољи на кратким отстојањима, за време док су јединице на месту, а она је к томе и нужна у периодима када је потребно очувати тајност распореда штабова. С друге стране, захтев за покретљивошћу тражи већу примену радио-средстава. Батаљон растура своје јединице дотле док је још увек могуће узајамно потпомагање ватром између водава, чета и средстава подршке. Мора се рачунати да се између појединих батаљона често неће моћи остваривати непосредна ватрена веза, али се њихово садејство у оквиру веће јединице мора увек добро осигурати.

У погледу општег распореда јединица брдске бригаде на планинском земљишту неће бити потребне неке значајније промене. Показало се да се батаљони и елементи ојачања на брдском и планинском терену могу лако држати на потребним растојањима и одстојањима и да се делови бригаде скоро увек могу распоредити на заклоњеном простору и на површинама које обилују природном маском.

Лака и средња артиљерија могу и ноћу изаћи на ватрене положаје ако располажу одговарајућом вучом, тако да им је свега 2—3 часа потребно да се спреме за отварање ватре. Исто тако, применом система управе ватром преко ЦУВ-а оне могу са широког простора и ноћу остваривати брзе, јаке и тачне КВ. Уочено је да би појачани систем артиљериског осматрања помоћу артиљериских официра — осматрача, који би се налазили уз командире стрељачких чета, у великој мери олакшао руковање артиљериском ватром и појачао њену ефикасност. Командири стрељачких чета морају познавати ове нове

могућности артиљерије и много их обилатије користити него што су то досада чинили. Другим речима, они треба да захтевају арт. подршку, кадгод и гдегод им је она потребна.

На планинском земљишту постоји извесна опасност од подземних експлозија нуклеарних пројектила на чвору путева или у теснацу које би натерале артиљерију да заобилази контаминиране површине и тиме поремети план свог доласка на ватрене положаје (али не и да га онемогући). Због потребе заобилажења оваквих контаминираних просторија повећава се значај изградње заобилазних колонских путева, а у вези с тим и важност поседовања одговарајућих инжињерских машина.

Заједничким вежбама, бар у почетку, не би требало постављати претеране захтеве. Тако, на пример, не би требало сваки пут тражити да се преиспитају сви тактички поступци, подесност формације, материјалне норме и друго, већ је много боље да се на свакој вежби тражи одговор на одређену групу сродних питања, да би се на њих могла усредсредити сва пажња. Основна слабост споменуте заједничке вежбе била је управо у томе што се одједном хтело проверити много разноликих ствари. К свему томе, у току извођења ове ноћне вежбе вршено је и артиљериско бојно гађање преко распореда пешадије, као и авио-бомбардовање и митраљирање циљева у непосредној близини фронта. Мере предострожности делом су заочиле слободан маневар јединица и онемогућиле испитивања у вези са поступком јединица у зони где је имитирана нуклеарна експлозија. Тек онда када се вежбе буду изводиле са тежиштем на појединачној провери, на пример, провери подесности формације, или покретљивости појединих родова и служби ван путева, или способности и умешности јединица у брзој експлоатацији дејства сопственог нуклеарног оружја, или провери појединачне заштите и отклањања последица дејства непријатељских нуклеарних пројектила, или вредности материјалне формације, рада родова и служби у одређеној фази борбе, итд., онда се на већим заједничким вежбама или маневрима може вршити истовремено општа провера.

Првим вежбама ове врсте требало би да руководе штабови за два па и три степена виши од штаба јединице која изводи вежбу, укључујући у рад, разуме се, све ниже штабове. Већ у наредним вежбама може се постепено прећи на уобичајени начин руковођења, уз потребну помоћ виших штабова.

Важно питање у организацији и извођењу ових вежби јесте начин пресуђивања резултата дејства појединог нуклеарног пројектила и начин спровођења последица такве пресуде. Пресуђивање сукоба отежано је због тога што се покрети и борбе изводе претежно ноћу. Ако би се пресуде учинка појединог пројектила стварно спроводиле онда би се из борбеног распореда морале одједном отстрањивати

вати читаве јединице, а то би врло неповољно утицало на даљи ток вежбе. Зато би овакве пресуде требало одмах компензирати непосредном фиктивном попуном одговарајућим снагама из резерве више јединице. У сваком случају, и трупе се морају одмах повући са погођеног простора, који, као затрован, треба да остане извесно време неприступачан за све јединице. Поред тога, судија за нуклеарна дејства и екипе за имитацију експлозија треба да чине посебан и довољно стручан апарат под непосредном управом руководства вежбе.

Средства за имитацију експлозије нуклеарног пројектила показала су се прилично ефектна, и не претстављају превише скуп и редак материјал. Висина пламеног стуба још је скромна, али цео облик печурке може дати довољно убедљиву предоцбу експлозије. Имитација ће без сумње доживети брза усавршавања.

Искуства са следећих заједничких вежби пружиће свакако низ корисних података и указати шта и у коме смеру треба исправљати или мењати. Запажања са вежби потребно је што пре материјализовати путем конкретних предлога за измену и допуну постојећих правилских одредаба односно доношење нових. Спорост у том раду могла би бити врло штетна.

Потпуковници **ЗДЕНКО САРШОН** и **ИЛИЈА Ј. ЈОВАНОВИЋ**

НЕКА МИШЉЕЊА О УНАПРЕЂИВАЊУ ОФИЦИРА У МИРУ

Унапређивање официра свакако утиче и на бојну готовост армије, али је оно, нарочито за време мира, веома сложено и деликатно, јер се унапређивањем, поред осталог, решавају и многа питања кадровске проблематике (статус официра у појединим чиновима, њихова права и надлежности, припадљивости и остала давања, социјално обезбеђење и здравствено осигурање, итд.). Зато ћемо о овом проблему, који се у свакој армији решава на специфичан начин, зависно од субјективних и објективних чињеница, околности и потреба, изнети своје мишљење.

О могућностима напредовања официра

У рату је напредовање официра много лакше него у миру, и то не само због знатно већег броја формациских положаја, него и због већих губитака старешинског кадра. Док се у рату способности и остали квалитети официра могу ценити на основу постигнутих резултата на бојном пољу, дотле се у миру, углавном, цене према успесима официра у руковођењу јединицама и установама, што, наравно, не мора значити да би они и у рату успешно командовали. Овде се сукобљавају две супротне тежње, на једној страни тежи се да се у виши наредни чин унапређују официри најбољих квалитета, способни за обављање функционалних дужности у миру и рату, а на другој, сваки официр тежи да у току свога службовања (каријере) што пре достигне наредни виши чин.

Међутим, на могућности напредовања официра утичу и разни други чиниоци, чије се дејство у миру испољава друкчије него у рату.

На напредовање официра у првом реду утиче околност што у армији има много више нижих него виших положаја и што виших положаја има све мање и мање уколико се иде ка вишем положају. Тако, на пример, у свакој јединици, формираној на принципу тројне поделе, наредни виши чин (теориски) може добити само један официр од тројице који се налазе на истом положају. Ово се, наравно, односи само на командне положаје везане за јединице, тј. на командире

водова и чета, команданте батаљона, пукова, дивизија, итд. Поред тога, могућности напредовања зависе од односа командних и свих осталих положаја — од формациских места официра у читавој армији. Ове могућности могу да буду утолико веће уколико у армији има већи број штабних, управних, административних и других положаја, уколико је већи проценат опадања официра и уколико поред чинова везаних за командне положаје постоје још и неки други чинови, на пример, чин заставника, поручника, потпуковника и више од три чина генерала.¹⁾ Осим тога, ови се односи могу повећати ако се за поједине положаје користе официри разних чинова, на пример, за командире водова потпоручници и поручници, за командире чета, поред капетана, поручници и мајори, за команданте батаљона, поред мајора, потпуковници или капетани, итд. Исто тако, постоји могућност да се формациска места командира водова потпуно не попуњавају већ да се, на пример, од три вода у чети, ескадрону или батерији, попуне само два, с тим да дужност командира трећих водова обављају официрски кандидати, подофицири највишег чина или кандидати за резервне официре.

Најзад, ради оспособљавања што већег броја официра за ратне дужности, формацијом се могу предвидети, поред команданата јединица, односно начелника (управника) установа, још и формациски положаји за помоћника, заменика и сл. Такво „дуплирање“ командних положаја такође утиче на повећање изнетих могућности. Према томе, напредовање официра утолико је лакше уколико је повољнији бројни однос између чинова, без обзира на њихов степен, с једне, и између виших и нижих чинова, с друге стране. А пошто бројне пропорције између чинова зависе од броја формацијом предвиђених положаја, то је при изради формација неопходан студиозан рад не само у погледу одређивања потребног броја положаја, него и у погледу што правилнијег одређивања чинова за предвиђене положаје. Наиме, свака произвољност у том смислу могла би изазвати неповољан бројни однос између чинова, тако да би то, пре или касније, довело или до празнина или до нагомилавања у појединим чиновима, а тиме и до знатних тешкоћа у погледу нормалног напредовања официра.

На повољнији однос бројних пропорција утичу и тзв. међучинови, тј. чинови са две класе, на пример, чин капетана или чинови који нису условљени постојањем одговарајућих јединица. На пример, између потпоручника и капетана постоји чин поручника, иако не постоји јединица између вода и чете, или, између мајора и пуковника

¹⁾ Зависно од организације и формације, у армији може да буде мање или више чинова. Тако, на пример, чин заставника у неким армијама не сматра се официрским већ подофицирским чином. Чин капетана готово у свим армијама има две класе: капетан и капетан I класе, или капетан I и капетан II класе. И чинова генерала може да буде више од три итд.

постоји чин потпуковника, иако не постоји јединица између батаљона и пука и сл.

Осим тога, постоје и тзв. самосталне јединице, које имају виши ранг у односу на истоимене јединице (чете, батаљоне, дивизионе и сл.) у органском саставу непосредно виших јединица. Самосталне јединице имају сложенију унутрашњу структуру, посебне намене и развијеније материјално и административно пословање. То омогућава да се за обављање функција у самосталним јединицама одређују официри за један степен виших чинова него у јединицама које нису самосталне (на пример, ако је мајор командант тенковског батаљона у саставу тенковске бригаде, онда потпуковник може бити командант самосталног тенковског батаљона, и сл.). Према томе, и ова могућност олакшава напредовање официра.

Постојање неких чинова оправдано је и стога што у армији, поред командних положаја, постоје штабни, управни и други положаји и што тек унапређени официри не могу имати она искуства која имају официри који се у том чину налазе више година. Осим тога, они се предвиђају и због тога да би се у неким од њих спровела селекција официра. Стога се у тим чиновима обично и служи више година. С друге стране, за неке чинове предвиђа се мањи број година службе како би официри тих чинова пре стекли право на унапређење. И то је разумљиво, јер сви мајори, на пример, не могу да постану пуковници из простог разлога што у армији не постоји толико положаја чина пуковника колико има положаја чина мајора, као и због тога што положаји чина пуковника захтевају шире војно образовање и дуже искуство. Према томе, чин потпуковника је израз потребе да се постигне повољна пропорција унутар виших чинова, односно да се краћим служењем у чину мајора убрза напредовање најспособнијих ради стицања пуковничког чина. Према томе, пропорције између појединих чинова, као и између нижих и виших чинова, не могу се тачно фиксирати, већ могу мање или више варирати, поред осталог услед већег броја штабова, већег броја мањих јединица, специфичног развоја стварања официрског кадра и армије уопште, итд. Међутим, на основу искустава и праксе, по нашем мишљењу, за нормално напредовање официра биле би најповољније ове пропорције: 15% потпоручника, 19% поручника, 15,5% капетана (II класе), 21% капетана I класе (тј. у оба чина 36,5%), 18% мајора, 8% потпуковника, 3% пуковника и 0,5% генерала.

Према томе, за грубе прорачуне може се узети да нормалан однос између нижих и виших чинова може да буде од 70—75% за ниже, а за више официре 25—30% од укупног броја официра, с тим да пропорције између чинова не би требало да осетније отстапају од изнетих пропорција. Према овим пропорцијама највећи број официра (34%) био би чина потпоручника и поручника, што је нормално, јер у саставу армије има највећи број водова и чета, и што се у неким армијама у тим чиновима полажу испити за унапређење у наредни чин. Поред тога, по нашем мишљењу, ове пропорције обезбеђују

мање-више нормално напредовање до чина капетана. С друге стране, 29,5% најспособнијих нижих официра који могу да пређу у више официрске чинове довољан је број ако се има у виду још и проценат опадања официра виших чинова, тако да и то омогућава напредовање још једног броја нижих официра у први виши официрски чин.

Напредовање официра зависи од степена општег знања, војно-стручне спреме, праксе и искуства, које се тражи за сваки виши положај. Ово долази отуда што официри при извршењу задатака добијају утолико мање самосталности уколико се налазе на нижим положајима, и обратно, тј. утолико више слободе и самосталности уколико се налазе на вишим положајима, за које су, поред општих војних знања, праксе и искуства, потребна још и много шира знања из оператике, стратегије, политике, економике, итд.

На напредовање официра утиче и тзв. *опадање* услед смрти, пензионисања, отпуштања официра и сл., тако да сви официри не могу да достигну горњу границу каријере, предвиђену укупним годинама трајања службовања. Ово опадање у нормалним условима просечно износи 3—4% од укупног бројног стања официра, али оно може бити и веће, што зависи од специфичности развоја армије или обављања службе у појединим родовима или службама (на пример, у авијацији може да пређе и 10%, па и 15% од укупног броја пилота). Утицај опадања у односу на напредовање огледа се у томе што у миру опадање олакшава и убрзава напредовање официра, док га у рату знатно олакшава и убрзава због знатно већег опадања услед губитака.

За нормално напредовање официра веома је значајно да се за време мира *усклади* опадање са прираштајем, јер би већи несклад између годишњег опадања и годишњег прираштаја доводио до поремећаја у напредовању официра (ако би, на пример, у једној или више узастопних година прираштај био већи од опадања, онда би у наредним чиновима дошло до загушивања, а ако је мањи — до празнина).

Просечно годишње опадање и просечан годишњи прираштај може се прорачунати ако се број официра истог чина подели са годинама службе које официри треба да проведу у том чину да би стекли право на унапређење. (На пример, годишње опадање поручника, којих, рецимо, има 1.000 и који у том чину проводе 4 године, биће $1.000 : 4 = 250$, а то значи да би сваке године из тога чина отпало по 250 официра због унапређења, престанка службе итд., наравно, под претпоставком да се не мењају: ни број формациских места везаних за тај чин, ни бројно стање официра у том чину, ни бројне пропорције чинова и године службе у чиновима. Према томе, уз такве услове, у чин поручника би се сваке године могло унапређивати по 250 потпоручника).

На могућности напредовања очигледно утиче и *време* које официри треба да проведу у чину да би били унапређени, уколико, наравно, испуне и остале услове, јер су те могућности утолико веће уколико је време краће, и обратно.

Одређивање година службе у чиновима утиче и на просечну старост официрског кадра. Наиме, уколико официри служе мање времена у једном чину, утолико ће у наредним и вишим чиновима бити млађи, и обратно, а то је свакако од великог значаја, с обзиром на физиономију савременог рата и велика напрезања којима ће официри бити изложени у будућим ратовима. То истовремено условљава да се официри морају брже унапређивати, да би се у армији имао што млађи официрски кадар.

Међутим, утицај опадања на могућности напредовања треба да се размотри и са другог гледишта. Наиме, у току каријере, која обично траје око 40 година, сваки поједини официр достиже врхунац не само физичког већ и умног развоја у различито доба старости, након чега настаје стагнација, па чак и опадање интелектуалних способности. Према томе, и то омогућава да развојна линија једних официра може бити бржа, а других спорија, и да једни могу достићи врхунац свога развоја пре, а други касније. Аналогно томе, и напредовање тих официра може бити различито: једни могу напредовати брже, а други спорије, с тим што ће неки од њих више и највише положаје достићи раније, а неки касније, док их неки од њих уопште неће ни достићи, већ ће каријеру завршити на неком од нижих положаја. У суштини, различите развојне линије условљавају, а у исто време и оправдавају строгу селекцију која се спроводи у армијама приликом унапређивања, јер се одабирањем обезбеђује не само успешно обављање дужности на положајима које официри заузимају у миру и рату, већ и захтев да се функције везане за више чинове поверавају најспособнијим и најбољим официрима.

О оцењивању способности официра за унапређење

У појединим армијама способности официра оцењују се првенствено по резултатима које они постижу обављањем функционалних дужности и унапређују се на предлог претпостављених старешина према рангу и уколико има упражњених формацијских места. Овакав начин оцењивања потстиче официре да што успешније обављају функције на положајима које заузимају, чиме се истовремено уздиже не само бојна готовост и вредност армије, него и официри, који својим успешнијим радом на функционалној дужности стичу нова и усавршавају већ стечена знања и искуства. Поред тога, овај начин одабирања омогућава да се за више и највише положаје одабирају најспособнији и најоданији официри, пошто најтачнију оцену о њиховим способностима и осталим квалитетима могу првенствено дати претпостављене старешине, које свакодневно и кроз дужи временски период прате њихов рад, залагање, умешност, могућности развоја официра итд. Међутим, слабе стране оваквог начина одабирања официра су у томе што све старешине које оцењују официре немају јединствен критеријум, тако да официри слабијих способности и ква-

литета, због блажег критеријума, могу да буду унапређени пре официра виших способности и бољих квалитета, због строжијег критеријума њихових претпостављених старешина. Иако је овај проблем изразитији код оцењивања официра нижих чинова, он може да изазове крупне проблеме у вођењу кадровске политике, с једне, а сумњу официра у правилност унапређивања уопште и неправилне односе између њих, с друге стране. Осим тога, овакав начин одабирања омогућава старешинама које оцењују да злоупотребе дата им права, формирајући, из субјективних побуда, унапређење појединих официра, мада се све ове негативности, наравно, донекле могу ублажити непрекидном контролом виших претпостављених старешина.

У неким армијама оцењивање способности официра заснива се на резултатима које постижу у разним школама за усавршавање, тако да и од тога, поред осталих услова, зависи унапређење у више чинове. Добра страна оваквог одабирања официра је у томе што овај начин потстиче официре који су на школовању на интензиван рад и залагање ради што успешнијег савлађивања градива које се изучава у школама. Стицањем права на унапређење, које се официрима признаје на основу успешно завршеног школовања, подиже се и ауторитет школа, као и значај припрема за школовање, пријемних испита и свих испита у току школовања уопште. Сем тога, тиме се повећава и одговорност наставника и управа школа не само у погледу савлађивања градива у току школовања, него и у погледу критеријума приликом полагања испита. А пошто се способности и остали квалитети официра у школама оцењују у току читавог школовања, то постоји мања вероватноћа да ће неки официр слабијих способности бити боље оцењен од способнијег официра, нарочито ако се настава и оцењивање изводе на подесан и савремен начин (контролни задаци, тестирање, међусобно оцењивање слушалаца, итд.). Најзад, ако се има у виду да успешно обављање функције на вишим положајима захтева одређена знања, онда успешно завршено школовање у приличној мери гарантује да су официри који заврше школе истовремено и оспособљени за обављање таквих функција.

Негативне стране оваквог одабирања официра за унапређење огледају се у томе што се у неким школама, нарочито вишим, у којима се настава углавном изводи у циљу стицања теориских знања, може дати нереална оцена о способностима официра. Наиме, познато је да неки официр може одлично да познаје и решава теориску страну неког проблема, али да у исто време нема способности да усвојена теориска знања примени у пракси, јер вештина командовања захтева и низ других квалитета, нарочито за командне дужности (организаторске способности, одлучност, упорност, снажљивост, итд.). Најзад, применом оваквог начина одабирања теже се могу ускладити услови за напредовање са стварним формациским потребама, тако да се они морају недопуњавати још и посебним условима, например, одличним успехом у савлађивању градива у школама, стажом у трупи, упуштањем у формацијске местима и сл.

Оцена способности официра за унапређење у неке чинове врши се и на посебним испитима пред испитним комисијама. Добре стране оваквог начина оцењивања огледају се и у томе што полагање ових испита захтева од официра солидну припрему и свестрано савлађивање утврђеног програма, што је од великог значаја за успешно обављање задатака на функционалним дужностима. Овим се начином одабирања, тј. постављањем лакших или тежих услова, лакше регулише унапређивање официра у односу на број расположивих формацијских места, а усто се и обезбеђује уједначеније оцењивање способности официра него код оцењивања од стране претпостављених старешина, јер се испити полажу пред малим бројем комисија, нарочито за више чинове.

Негативне стране оцењивања способности официра путем испита огледају се у томе што на резултат испита може пресудно утицати „случај“, нарочито ако се ради о испитима за више чинове, на којима се способности кандидата цене на основу решења једног или два задатка из области тактике и оператике. Тако, на пример, за неког кандидата испитни задатак може бити лакши, јер га боље познаје, а за неког другог тежи, и обратно. Међутим, ова околност не мора истовремено значити да је тај кандидат, у целини узев, слабијих способности од оног првог, јер слабије решење неког задатка не мора да буде условљено само субјективним, већ и објективним околностима. На пример, задатак се може решавати на земљишту које неки од кандидата до детаља познаје, јер је на том терену живео, службовао, раније решавао тактичке задатке и слично, док га други кандидати упознају тек на испиту, проценом по карти, или приликом кратког изласка на извиђање. Или, на пример, неки ће кандидати лакше положити испит зато што су испитна питања сродна или се потпуно подударају са материјом и проблемима које они свакодневно решавају на функционалним дужностима. Тако ће испит из тактике начелно лакше положити официри на командним или другим оперативним дужностима него официри који су дуже времена на дужностима, на пример, у војно-територијалним органима или на политичким, персоналним и другим дужностима.

С друге стране, овакав начин оцењивања способности официра може да буде и нереалан, јер се решењем само једног или два задатка не могу свестрано, па, према томе, ни реално оценити способности кандидата за обављање дужности на положајима за које се полажу испити. Због тога се може разумети што се неки официри тешко решавају да понове испит ако на првом или другом нису задовољили.

Треба, такође, имати у виду и чињеницу да одабирање официра за унапређење путем испита може у приличној мери да умањи значај школовања у школама за усавршавање, као и њихов ауторитет. До тога долази углавном због тога што у школама за усавршавање неки од официра могу програм школовања да савладају са врло добром, па чак и одличном оценом, а да ти исти кандидати на испитима не задовоље, и то из истог градива у којем су се усавршавали у шко-

лама. Осим тога, неуспех на испитима може привремено негативно утицати и на обављање функционалних дужности и на залагање официра ради даљег усавршавања, а очигледно је да они који не положи испит губе перспективу, па и ауторитет код потчињених, тако да се пре или касније морају уклонити са положаја који су заузимали пре полагања испита. То је за армију утолико већи губитак уколико се ради о способним официрима, који успешно обављају свакодневне функционалне дужности.

*

Ако се детаљније и свестраније анализирају све добре и лоше стране горе изнетих начина оцењивања способности официра за унапређење, може се доћи до закључка да ниједан од тих начина, узет понаособ, не обезбеђује у потпуности правилно и реално оцењивање официра, па, према томе, ни њихово унапређење, и да се правилније и реалније оцењивање може обезбедити само подеснијом комбинацијом разних начина, имајући у виду потребе сваке армије у миру и рату и специфичности њиховог развоја.

У вези с тим поставља се питање: на који се начин може обезбедити правилније и реалније оцењивање способности официра за унапређење у периоду мирнодопске изградње армије?

По нашем мишљењу, потпоручници би се могли унапређивати у чин поручника на основу оцене претпостављених старешина о њиховим способностима и на основу успеха у обављању функционалних дужности.

У чин капетана могли би се унапређивати они поручници који са одличним или врло добрим успехом заврше школе или курсеве за усавршавање одговарајућег рода или службе, с тим што би за пријем у школе или курсеве за усавршавање најважнији услов требало да буде успешно командовање водом, позитивна годишња оцена и физичка способност. За унапређење у чин капетана I класе требало би да важе слични услови, с тим да су претходно успешно командовали четом, батеријом или ескадром.

Да би се избегла могућност загушивања у чиновима поручника и капетана I класе, унапређења у ове чинове требало би да уследе ако има упражњених формациских положаја тих чиновова.

Могло би се усвојити и решење да напредовање нижих официра не буде условљено никаквим испитима нити ограничено упражњеним формациским положајима. Таквим решењем одредио би се укупан број официра нижих чиновова, с тим да се у формацијама положаји не би везали за поједине чиновове. На тај начин добио би се знатно већи број официра чина капетана I класе, али би се овим начином обезбедило несметано напредовање нижих официра најмање до тога чина. То би позитивно утицало на брзину напредовања у тим чиновима, на висину њихових принадлежности у току службе и на социјално осигурање по престанку службе у армији. Поред тога, ство-

рили би се и услови да положаје командира водова и чета заузимају по годинама млађи официри, док би се по годинама најстарији капетани I класе, који не добију чин мајора, могли распоређивати по штабовима и установама у којима би остали све до пензионисања. То би позитивно утицало и на квалитет њиховог рада ако би им се обезбедила извесна сталност службовања, а спречило би се и евентуално загушивање у чину потпоручника, поручника и капетана.

У чин мајора могли би се унапређивати они капетани I класе који заврше вишу војну академију, као и они који положе испит за тај чин, који би се спроводио у виду командантског путовања, без теориског дела.

Унапређење мајора у чин потпуковника могло би се вршити слично оном што је изнето за унапређење потпоручника у чин поручника, односно капетана у чин капетана I класе, с тим да су успешно командовали батаљоном, дивизионом и сл.

У чин пуковника могли би се унапређивати потпуковници који заврше највишу војну школу у земљи, као и они који положе испит, ако се не предвиђа испит за унапређење у први генералски чин. Тај испит састојао би се из командантског путовања и теориског дела испита који би могао да обухвата одређену материју из међународног права, политичке економије, дијалектичког материјализма, и сл. Међутим, ако би се предвиђао испит за први генералски чин, онда би се потпуковници могли унапређивати у чин пуковника избором, уколико би било упражњених формациских места чина пуковника.

У први генералски чин могли би се унапређивати пуковници избором на упражњена формациска места чина генерала после положеног испита.

На тај начин, смањено би се број испита на минимум (само на испит за чин мајора и пуковника или за први генералски чин); јер велики број испита за официрске чинове негативно утиче на одзив грађана за ступање у активну службу у армији. То је и разумљиво, поред осталог, и зато што грађани после завршених испита на универзитету могу да достигну највише титуле и положаје, само ако положе државни испит и ако се у току каријере евентуално специјализирају и одбране неку дисертацију.

Према томе, такав став могао би се применити и на официре, јер специјализација у грађанству одговара оспособљавању официра у школама или курсевима у армији, а одбрана дисертације положеном испиту за чин мајора, односно пуковника или генерала. Да је овај проблем актуелан у свим армијама, најбоље доказује чињеница да има све мање армија у којима посебни испити служе као једина основа за оцену способности официра. Са попуном армије официрима тесно је повезан и проблем њиховог награђивања, с обзиром на специфичности службовања у армији и тежину официрског позива уопште, али је то проблем који излази из оквира овог разматрања.

С друге стране, признавањем права на унапређење по успешно завршеном школовању у вишој војној академији, односно у најви-

шој војној школи, отклонила би се могућност да официри не положи испит за чин мајора и пуковника из истог градива који су у овим школама успешно завршили, који су се за пријем у поменуте школе припремали дуже времена и положили пријемне испите, који су за време школовања и командантског путовања решили на десетине тактичких задатака, који су написали и одбранили дипломске теме и положили друге опште предмете.

Исто тако, сматрамо да општи предмети, као и познавање правила и прописа, начелно не би требало да улазе у програм испита за чинове, јер материју тих предмета, као и правила и прописе, официри треба увек да знају зато што без њиховог познавања не могу успешно да обављају функционалне дужности. То се нарочито односи на прописе и правила која трпе честе промене. Изузетак у том смислу требало би чинити само код испита у правној, финансиској и још неким службама, у којима се материја тих предмета мора познавати до детаља.

Што се тиче оног дела испита који би се спроводио путем командантског путовања, мишљења смо да сви кандидати треба да решавају 4—6 задатака различитих радњи и у разним степенима јединица, без обзира да ли су неки од претходних задатака решили позитивно или негативно, да бране своја решења по задацима истог дана када донесу одлуку и да се коначна оцена кандидата заснива на оцени реалности одлука и одбране решења свих задатака. На тај начин, испитне комисије би биле у могућности да свестраније и реалније оцене способности и знања кандидата, нарочито ако се има у виду да оне у току одбране решења сваког задатка могу да оцене не само знање кандидата из области тактике, оператике и стратегије и њихово резонување и сналажљивост у решавању конкретних задатака, већ и низ разних питања из процене ситуације, организације садејства, штабних послова, превозења јединица, снабдевања и других организациских проблема. Иако не желимо да умањимо значај и пресудан утицај доношења правилних одлука за исход борбених дејстава, ипак сматрамо да је неправилно мишљење да се успеси на испитима могу реално оценити искључиво по томе да ли је кандидат донео задовољавајућу, мање задовољавајућу, једва задовољавајућу или незадовољавајућу одлуку, јер и најбоља одлука, ако се не обезбеди њено целисходно извршење, може да буде слабија од одлуке која можда и није најбоља, али која се успешно може обезбедити и спровести у дело. Ово су само неки од разлога који наводе на то да се на испитима кандидати не би требало посебно да испитују из теорије тактике, оператике и стратегије, као и на то да се на изнети начин могу најправилније и најреалније ценити способности официра за унапређење. То је у основи и најбитније, јер се правилним унапређивањем официри потстичу на самопрегоран рад и залагање не само у обављању функционалних дужности, већ и на индивидуално и колективно стицање и усавршавање стечених знања. Тиме се истовремено подиже на виши ниво вредност армије и њена бојна готовост.

Пуковник **МИЛУТИН МАРКОВИЋ**

АРНХЕМСКА БИТКА

(17—30 септембра 1944)

Почетком септембра 1944 савезничке армије вршиле су гоњење разбијених немачких армија на широком фронту — од Сене ка немачкој, белгиској и холандској граници. Савезнички команданти веровали су да је немачка армија потпуно разбијена и да неће бити у стању да на немачкој граници и Сигфридовој линији заустави наступање британских, америчких и француских армија.

Међутим, немачка врховна команда предузела је хитне мере да би зауставила продор савезничких армија у Немачку. 5 септембра Хитлер је одредио маршала Рундштета за команданта Запада и ставио му у задатак да заустави гоњење што је могуће западније од немачких граница и да сачува целу Холандију. Новоформирана 1 падобранска армија добила је задатак да упорно брани фронт између Анверса и Мاستрихта. Маршал Модел, командант групе армија „Б“, успео је да прикупи делове деморалисаних немачких јединица и да од њих формира борбене групе, снабдеване пешадијским наорукањем и великим бројем пав топова 88 мм, које су организоване положаје позади многобројних канала и река где су задржавајућом одбраном успоравале брзи темпо савезничког гоњења. Благодарећи доласку појачања из Немачке, половином септембра 1944, немачке армије успеле су да организују јаку одбрану на Сигфридовој линији, Мозелу, Мези и каналу Меза — Еско, где су коначно зауставиле савезничко гоњење.

С друге стране, одукавање савезничких комуникација преко 400 км изазвало је велике тешкоће у снабдевању, нарочито оклопних дивизија. Мада су Савезници применили кружни аутомобилски саобраћај („Црвена лопта“) и транспортним авионима достављали најнужније борбене и животне потребе, ипак ниједна њихова армија није имала довољно муниције и погонског горива за продужење офанзиве, што је успорило и зауставило њихову офанзиву на целом фронту.

Савезничке припреме, планови и снаге. Услед недостатка снага и средстава Савезници нису могли наставити офанзивне операције на целом Западном фронту, те је Врховни командант савезничких снага, генерал Ајзенхауер, 10 септембра 1944 донео одлуку да 2 британска армија, уз помоћ неких дивизија новоформиране 1 ваздушнодесантне (вд.) армије, средином септембра предузме велику, изненадну и брзу офанзиву правцем: Ајндховен — Најмеген — Арнхем, са циљем да обиђе Сигфридову линију са севера и операције пренесе у равнице Северне Немачке. После тога, 2 британска армија би наставила операције ка истоку ради обухвата Рурске Области или ка северу до Зојдерског Залива у циљу отсецања немачких снага у Западној Холандији. Америчка 1 армија добила је задатак да обезбеди десни бок 2 британске армије, док је 1 канадска армија имала да заузме острва на ушћу Ескоа (Шелде) и да отвори врло важну луку Анверс. Остале савезничке армије остале би привремено у дефанзиви, везујући према себи што јаче немачке снаге. Операцију је требало

да припреми, потпомаже и подржава савезничка стратегијска и тактичка авијација, док је сва транспортна авијација имала да се употреби за пребацивање и снабдевање вд. трупa.

Планом »Market-Garden« предвиђено је да се за ову операцију употребе 3 корпуса (8, 12 и 30) са 5½ пешадиских и 3½ оклопних дивизија и 1 вд. корпус са 3½ вд. дивизије (1 британска, 82 и 101 америчка и пољска падобранска бригада), тј. око 13 дивизија укупно.

Ваздушни десант требало је извести 17 септембра изненадним спуштањем 1 вд. корпуса дуж главног друма: Ајндховен — Граве — Најмеген — Арnhem, са циљем да се заузме свих друмских мостова образује коридор дужине око 100 км, кроз који би прошле јединице 2 британске армије. 1 вд. дивизија имала се спустити у зони 8—13 км западно од Арnhemа ради заузећа мостова у Арnhemу и образовања мостобрана северно од Рајне. 82 вд. дивизија требало је да заузме мостове између Најмегена и Гравеа закључно и да образује коридор Граве — Најмеген. 101 вд. дивизија имала је да заузме мостове између Гравеа и Ајндховена и да образује коридор Ајндховен — Граве.

Услед недостатака транспортних средстава предвиђено је да се 1 вд. дивизија спусти у два (17 и 18 септембра), а 82 и 101 вд. дивизија у три ешелона (17, 18 и 19 септембра). У циљу појачања мостобрана код Арnhemа предвиђено је да се накнадно спусти пољска падобранска бригада јужно од Арnhemа у току 19 септембра (Д + 2) и 52 пешадиска дивизија (оспособљена за ваздушни транспорт) северно од Арnhemа чим буду уређени аеродроми за спуштање транспортних авиона.

2 британска армија имала је да брзо надире кроз коридор општим правцем: Ајндховен — Најмеген — Арnhem са 30 корпусом (гардиска оклопна, 43 и 50 пешадиска дивизија и 8 оклопна бригада) на центру, 8 корпусом (11 оклопна, 3 пеш. дивизија и белгиска бригада) на десном и 12 корпус (7 оклопна дивизија, 15 и 53 пеш. дивизија) на левом крилу, са циљем да прихвати вд. дивизије и у року од три дана (Д + 2) да избије на мостобран код Арnhemа. После тога, требало је да њене јаке снаге наступају до линије: Арnhem — Девентер — Зволе, а потом да обрну фронт ка истоку и заузму један мостобран на источној обали р. Ајсела, где је требало извршити припреме за наступање на исток до линије: Хам — Минстер — Оснабрик — Рајне са тежиштем на десном крилу, ради обухвата Рурске Области са истока.

Немачке припреме, планови и снаге. Добивши обавештења о претстојећој савезничкој офанзиви, Немци су нарочиту пажњу посветили организацији одбране положаја у Холандији. Новоформирана 1 пад. армија (под командом познатог падобранског генерала Студента), која је у времену од 10—17 септембра појачана на око 7 слабих дивизија, добила је задатак да води задржавајућу одбрану позади многобројних канала и река у Холандији. У резерви за извршење противудара груписан је 2 СС корпус (9 и 10 дивизија) у области Арnhem — Девентер — Аелддорн и Фелдкорпус (84 и 406 пд) на Мези од Рајхсвалда до Велоа. Поред тога, предвиђено је да се накнадно упуте 4—5 дивизија из састава 15 армије, као и нова појачања из Немачке — нарочито у оклопним јединицама.

Однос снага на фронту био је 2:1 у корист Савезника, али ако се узму у обзир немачке дивизије у резерви и нова појачања, онда је однос био скоро 1:1, што је, с обзиром на одбранбену јачину земљишта, било довољно да се заустави продор 2 британске армије. Према томе, очевидно је да су савезничке копнене снаге биле слабе за успешно извршење предвиђене офанзиве, од које се очекивало да ће створити услове за продужење опште офанзиве у Немачкој и за завршетак рата до краја 1944. Задатак 2 британске армије био је изван њених могућности, пошто подршка ваздушнодесантних дивизија, ма колико била ефикасна није могла да замени недовољан број копнених трупа. Поред тога, 2 брит. армија није имала обезбеђена средства за брзи покрет и дотур, јер привремено додељена америчка помоћ у камионима и транспортним авионима није могла да задовољи дневне потребе. Сем тога, иако је 1 вд. дивизија имала најважнији и најтежи задатак, од кога је зависио исход целе операције, било је предвиђено да се ова спусти у два временски одвојена ешелона.

Ток операција.

У времену од 11—16 септембра, 10.700 бомбардера (4.700 тешких и 6.000 средњих) бацило је преко 13.000 тона бомби на циљеве у Рајнској и Рурској Области на железничке објекте, раскрснице путева, мостове и др., док је од 16 септембра тежиште напада пренето на аеродроме немачке авијације. У овим припремама авијација је постигла добре резултате.

17 септембар (Д-дан). Непосредно пре извршења ваздушног десанта и напада 2 британске армије, 1.134 тешка бомбардера напало је пав положаје дуж правца куда ће наићи транспортна авијација са вд. јединицама, док је 212 авиона тактичке авијације вршило подршку 2 британске армије нападајући пав оруђа, одбранбене положаје и распоред трупa. Укупно је у току дана употребљено 4.600 савезничких авиона свих врста, од којих је изгубљено 73 или 1,6%.

Ваздушнодесантни конвој од 1.546 транспортних авиона и 478 једрилица, у пратњи 1.240 ловаца, кренуло је 17 септембра пре подне са база у Вел. Британији, носећи прве ешелоне 1, 82 и 101 вд. дивизије. Око 13 часова отпочела је ваздушнодесантна операција. Слаба немачка авијација није пружила никакв отпор, док је ПАА оборила 35 авиона и 13 једрилица. Сем тога, услед кварова на путу је изгубљено 46 једрилица.

1 вд. дивизија спустила је 1 падобранску и део једриличарске бригаде 8—13 км западно од Арнхема. После спуштања једриличарска бригада задржана је ради одбране зона спуштања, док је 1 падобранска бригада (3 батаљона) предузела покрет у правцу Арнхема. Услед јаког отпора СС трупa, а доцније и једне борбене групе 9 СС дивизије, само је 2 батаљон успео да се пробије у Арнхем и до мрака заузео је северни део друмског моста. Услед немачке брзе интервенције крајем дана 1 вд. дивизија била је у тешкој борби, раздвојена у 4 групе и без везе са 1 вд. корпусом и 2 британском армијом.

82 вд. дивизија заузела је мост на Мези код Гравеа, два моста на каналу Меза — Вал и узвишцу код Гросбека (6 км јужно од Најмегена), али није заузела мост на Валу у Најмегену.

101 вд. дивизија заузела је 4 моста код Вегела и мост код Оденродеа, док су Немци порушили мост код Сона и тиме спречили продор дивизије ка Ајндховену.

После јаке припреме, у којој је учествовало 400 топова и око 100 ловаца бомбардера „Тајфун“, Гардиска дивизија из 30 корпуса отпочела је напад у 14.35 дуж друма за Ајндховен, пошто је земљиште ван пута било меко и мочварно. Немачка пт оруђа, падобранске и СС трупе, распоређене са обе стране друма, пружиле су јак отпор и успориле напредовање Британаца. И поред тога, Гардиска оклопна дивизија вршила је методичан фронтални напад, без обухвата и обилазака, те је у току овога дана напредовала само 10 км, мада је ситуација захтевала брзи продор ка северу ради указивања помоћи вд. дивизијама. 8 и 12 корпус задржали су се на својим полазним положајима вршећи припреме за сутрашњи напад.

18 септембар (Д+1). Овога дана Савезници су послали друге ешелоне ради појачања вд. дивизија. И поред добијених појачања, 1 вд. дивизија је упутила према Арнхему само два батаљона, док су остале снаге 2 ешелона (4 пад. бригада и део једриличарске бригаде) употребљене за помоћне задатке. 82 вд. дивизија одбила је све немачке противнападе, али није успела да заузме мостове у Најмегену. 101 вд. дивизија проширила је свој мостобран до Ајндховена и ухватила везу са Гардиским оклопном дивизијом, која је и овога дана напредовала само 10 км. Тек овога дана су 8 и 12 корпус прешли у напад, али због спорог и опрезног рада нису постигли никакве успехе, већ су се задржали на својим полазним положајима.

19 септембар (Д+2). Ваздушнодесантне трупе продужиле су борбу одбијајући снажне немачке нападе на мостобран код Арнхема и на бокове ваздушнодесантног коридора. Рђаво време онемогућило је подршку савезничке авијације и пребацивање пољске падобранске бригаде, тако да се није могла указати помоћ 1 вд. дивизији, која се налазила у врло тешкој борби, те није ни била у стању да појача усамљени батаљон на мосту у Арнхему. 2 британска

армија наставила је напад са три корпуса. 30 корпус није успео да са Гардиским дивизијом заузме Најмеген, пошто је напад одбијен ватром самоходних топова и оруђа из бетонских бункера. Крилни корпуси (8 и 12) и даље су наставили споре и методичне нападе, те су у току овога дана напредовали само 10 км.

20 септембар (Д+3). Сви напори да се укаже помоћ 1 вд. дивизији остали су безуспешни. Рђаво време спречило је пребацивање пољске падобранске бригаде, а 30 корпус није успео да се пробije до Рајне, јер је цео дан изгубио у фронталном нападу на Најмеген, који је заузет тек у 18,45 обухватним маневром 504 пад. пука. Благодарярећи брзом прикупљању резерви, Немци су уништили 2 падобрански батаљон на мосту у Арnhemу, а концентричним ударима нанели су велике губитке 1 вд. дивизији, те су је натерали да се повуче у шумовиту област Остербека, одакле је могла да брани скелу на Рајни код Хаваедорпа. 82 и 101 вд. дивизија успешно су одбиле све немачке нападе на бокове коридора. 8 и 12 корпус слабо су напредовали, тако да су бокови 30 корпуса били исувише изложени.

У периоду од 21—26 септембра 2 британска армија наставила је нападе са циљем да пружи помоћ 1 вд. дивизији код Арnhemа, да осигура прелаз Рајне и одржи мостобран код Арnhemа, али су сви ови напори били узалудни. Гардиска оклопна дивизија није успела да се преко Елста пробije до Арnhemа. Пољска бригада и 43 пеш. дивизија стигле су на јужну обалу Рајне код Хаваедорпа у времену од 21—23 септембра, али нису могле прећи реку услед јаког немачког отпора на десној обали и због недостатка превозних средстава, пошто се амфибиска возила нису могла употребити због стрме и меке обале. Немци су уништили постојећу скелу код Хаваедорпа и 1 вд. дивизију одбацили даље од обале. У току неколико узастопних ноћи пребачено је само око 300 пољских падобранаца и око 250 британских пешака, али ови делови нису могли доћи у везу са вд. дивизијом, која је била окружења у џепу код Остербека (величине 1×2 км) и изложена јакој артиљериској ватри и снажним тенковским и пешадиским нападима са свих страна. Пошто није било изгледа на појачање ове дивизије, то су се преживели остаци у току ноћи 25/26 септембра јуришним чамцима евакуисали на јужну обалу Рајне, где је прикупљено 2.163 борца 1 вд. дивизије, 150 пољских падобранаца и 75 британских пешака, док су Немци заробили око 300 рањеника и 200 пешака. Укупни губици 1 вд. дивизије код Арnhemа износили су 1.130 мртвих и 6.450 заробљених војника.

Завршне операције од 27—30 септембра. После евакуације остатака 1 вд. дивизије, главни задатак 2 британске армије био је да обезбеди мостобран код Најмегена и учврсти заузети коридор. Међутим, Немци су продужили снажне нападе на мостобран и бокове 2 британске армије, од којих је најјачи био 27 септембра код Рајхсвалда. У овим нападима, поред јединица 1 падобранске и 15 армије, употребљени су делови четири оклопне дивизије (9, 116, 9 СС и 10 СС), као и разне борбене групе и СС јединице. Немци су 27 септембра употребљили 800 авиона да би порушили мостове у Најмегену. Пошто у томе нису успели, упутили су ноћу 28/29 септембра извезбане пљурце који су експлозивом оштетили железнички и друмски мост у Најмегену.

Благодарећи снажној подршци своје авијације, 2 британска армија успела је да одбије све немачке нападе и да не само одржи већ и прошири постојећи клин према истоку, северу и западу, тако да је 30 септембра имао дубину око 90, а ширину 30—50 км. Крајем септембра обе стране биле су исцрпене, те се фронт полако стабилизовао.

Закључак

Арnhemска битка претставља комбиновану операцију, у којој је изведен највећи ваздушни десант у току Другог светског рата. У времену од 17—26 септембра извршено је око 7.800 транспортних летова и спуштено укупно: 34.876 људи (20.190 падобранима, 13.781

једрилицама и 905 транспортним авионима), 5.227 тона материјала, 1.927 возила и 568 артиљерских оруђа.

Неоспорно је да је савезнички план за брзо освајање Холандије и муњевити прелаз њених великих речних препрека „вертикалним обухватом“ био далекосежан и од великог стратегиског значаја, пошто се тиме желело да се изманеврује одбрана великих речних препрека и утврђења Сигфридове линије и да се операције најкраћим путем и за што краће време пренесу у равнице Северне Немачке, што би, према мишљењу савезничког командовања, требало да доведе до свршетка рата још у току 1944 године. Да је ова операција у своме оперативно-тактичком извођењу била тако смела, као у својој стратегиској концепцији, очевидно је да би се постигли већи резултати. Међутим, ова битка завршила се неповољно по Савезнике, јер 2 брит. армија није постигла главни стратегиски циљ: овлађивање прелазом на Д. Рајни и пренос операција у равнице Северне Немачке, што је био предуслов за капитулацију Немачке 1944. Према томе, операција код Арнхема је једна од најнеуспешнијих савезничких битака у току Другог светског рата, иако маршал Монтгомери сматра да је она успела за 90%. Но, и поред тога, Савезници су овом операцијом постигли извесне оперативно-тактичке успехе, јер су у Холандији заузели неколико речних прелаза и образовали клин дубине око 90 км, који је знатно олакшао доцније операције 2 британске и 1 канадске армије. Мада је неуспехом код Арнхема пропуштена прилика да се изврши дубоки продор у Немачку, ипак су овом битком побољшани услови за освајање Рурске Области.

Савезници нису успели у овој бици да постигну очекиване успехе зато: што 2 брит. армија није била довољно јака за брзо извршење постављеног задатка, што 1 вд. дивизија није имала довољно снага и средстава да заузме Арнхем, што је 2 брит. армија наступала врло споро и методично, а нарочито њени крилни корпуси, што су неповољне метеоролошке прилике онемогућиле слање појачања и материјала првоспуштеним ешелонима вд. дивизија, као и подршку савезничке авијације и изолацију бојишта у првој фази битке, што је савезничка обавештајна служба била слабо организована, те Савезници нису имали никаквих података о прикупљању немачких снага, што није на време успостављена веза са 1 вд. дивизијом, те командант 2 армије неколико дана није имао података о њеном стању и борби, што су недостатак транспортних возила, удаљење база и неповољно време за употребу транспортне авијације отежали снабдевање истакнутих дивизија, што су Немци организовали нову одбрану и брзо интервенисали у циљу заустављања савезничке офанзиве, итд. (О овим узроцима неуспеха изнеће се детаљнији подаци у одељцима о употреби и раду појединих родова и видова војске.)

С друге стране, немачки успеси код Арнхема знатно су подигли морал и борбену вредност немачког народа и војника. После низа изгубљених битака у току 1943 и 1944 то је била једина победа, коју је вешто искористила Гебелсова пропаганда. И стратегиске последице

ове битке биле су значајне. Немци су онемогућили Савезницима да постигну дефинитивну победу још у току 1944 и тиме створили време да мобилишу, обуче и наоружају нове дивизије за предузимање велике противофанзиве у Арденима.

Употреба савезничких копнених снага. Као што је напред изнето, задатак 2 британске армије био је изван њених могућности, с обзиром на јачину немачких снага на овом правцу (однос је био скоро 1 : 1) и карактер земљишта (реке и канали). Међутим, ова слабост 2 брит. армије још више је појачана неправилним ангажовањем њених корпуса. Од расположива 3 корпуса армија је за пробој стварно ангажовала само 30, док су 8 и 12 корпус употребљени за заштиту бокова, где су дали врло слабе резултате. Пошто је 2 британска армија имала задатак да у року од 3 дана продре кроз ваздушноде-сантни коридор до Арnhemа и тамо прихвати 1 вд. дивизију, то би много погодније било да су сва три корпуса добила задатак да брзо и без обзира на губитке продру ка северу ради брзог указивања помоћи вд. дивизијама, а да се обезбеђење бокова повери суседним (1 америчкој и 1 канадској) армијама.

30 корпус био је исувише слаб (Гардиска оклопна, 43 и 50 пеш. дивизија) за извршење дубоког продора од 100 км, за пружање подршке вд. дивизијама, заузеће територије између Арnhemа, Зојдерског Залива и р. Ајсела и за обезбеђење мостобрана на њој. И поред тога, овај корпус је доцније ослабљен одузимањем 50 пеш. дивизије и њеним придавањем 8 корпусу. Пошто није могла да прати Гардиску оклопну дивизију, 43 пешадијска дивизија је далеко заостала, тако да је 2 брит. армија од 5¹/₂ пешадијских и 3¹/₂ оклопне дивизије за све време ангажовала само Гардиску оклопну дивизију. Ако 8 и 12 корпус нису имали могућности (због неспремности за операције и земљиних тешкоћа) да брзо садејствују 30 корпусу, онда је бар требало одузети њихове оклопне (7 и 11) дивизије и придати их 30 корпусу за брзу употребу на централном правцу.

Наступање 30 корпуса било је сувише споро. Гардиска оклопна дивизија се најпре задржала 12 часова због порушеног моста код Сона, а затим 24 часа услед немачког отпора код Најмегена. Међутим, она је најдуже застала приликом надирања од Најмегена ка Арnhemу и Д. Рајни у периоду 21—25 септембра, када су делови корпуса примењивали тактику методичног напада. Услед оваквог спорог и методичног рада Гардиска оклопна дивизија није успела да се пробије до Арnhemа, док је напредовање 43 пеш. дивизије према скели код Хавеадорпа извршено са великим закашњењем, тако да није више било могуће да се 1 вд. дивизији пружи потребна помоћ.

Пошто су напредовале само друмовима, који су били на високим земљиним насипима, савезничке оклопне јединице су претстављале врло добре циљеве за немачке пт топове и ручне бацаче, тако да су претрпеле веће губитке. А да би трпеле мање губитака, тенковске јединице су захтевале да им авијација претходно рашчисти пролаз. Нарочито је 17 септембра био спор рад Гардиске оклопне дивизије која је, иако су према њој на правцу Ајндховена биле слабе

немачке снаге, прешла у напад тек после ангажовања 400 топова и 100 ловаца бомбардера „Тајфун“. Артиљерија је образовала ватрену запреку дуж друма за Ајндховен дубине 8 км и ширине 1,6 км, коју су допуњавали ловци бомбардери „Тајфун“ својом ракетном и ми-траљеском ватром. Они су обасипали немачке пт топове и ручне ба-цаче са обе стране друма, вршећи ниске налете у таласима јачине 8 авиона и временским интервалом од 5 минута. У току пробоја и даљег надирања Гардиске оклопне дивизије британски ловци-бомбар-дери вршили су чишћење пролаза, нападајући циљеве дуж друма, на-вођени из једног оклопног аутомобила који се кретао у саставу челног ешелона.

За савлађивање отпора падобранских и СС трупа, које су др-жале фронт са обе стране друма, британски пешаци — превожени тенковима — развијали су се за борбу, која је потом извођена мето-дично и уз подршку тенковске и артиљериске ватре. Услед оваквог методичног и спорог рада Гардиска дивизија је овога дана напредо-вала само 10 км, иако је ситуација захтевала да се што пре продре на север ради указивања помоћи вд. дивизијама. Према томе, оклоп-не дивизије би постигле много веће и брже успехе да су мале и добро наоружане пешадиске одреде упућивале да изврше обухват немач-ких слабих снага које су се браниле дуж друма.

Пешадиске дивизије су показале још већу методичност и спо-рост. У овом погледу интересантан је пример леве колоне 43 пеш. дивизије, која је добила задатак да се од Најмегена пробије преко с. Остерхута ка скели на Д. Рајни код Хавеадорпа, ради брзог ука-зивања помоћи 1 вд. дивизији. Челни ешелон ове колоне задржан је око 9,30 испред Остерхута немачком артиљериском и пешадиском ватром. Уместо да обиђе овај отпор и убрза покрет ка Рајни, челни ешелон је предузео плански напад уз подршку преко 100 топова, тако да је Остерхут који су браниле слабе немачке снаге заузет тек око 17 часова (заробљено 139 људи, 1 тенк, 1 топ 88 мм и 5 малих пав топова). Услед овог непотребног задржавања челни ешелон је тек око 19 часова избио предњим деловима на Рајну, иако је од ње-говог рада зависио успех целе операције и судбина 1 вд. дивизије. Овај пример драстично показује спору, методичну и опрезну тактику британске пешадије.

Као што се види из наведених примера, Британци су у почетку наишли на слабе немачке снаге, те су постојали повољни изгледи да смелијим маневром брзо сломе отпоре на које су наилазили и да на тај начин много брже и успешније наступају ради указивања помоћи вд. дивизијама. Међутим, они су и овде, као у Италији 1943 и Нор-мандији 1944, услед спорог рада пропустили прилику да за знатно краће време изврше постављене задатке.

Употреба ваздушнодесантних трупа. Ове трупе добиле су за-датак који је био изван граница њихових могућности, јер је требало да образују ваздушнодесантни коридор дубине око 100 км у немачкој позадини добро припремљеној за одбрану од ваздушних десаната.

Нарочито је била недовољна јачина ваздушнодесантних снага на тежишту операције — у области Арnhemа. Наиме, сама 1 вд. дивизија, и поред тога што је имала око 10.000 људи, није била у могућности да на удаљењу око 100 км од фронта заузме мостове код Арnhemа и да их задржи до доласка оклопних јединица 2 британске армије. Како је од успеха код Арnhemа зависила цела операција »Market — Garden«, то је 1 вд. дивизију требало појачати деловима америчких вд. дивизија, тим пре што предвиђена накнадна појачања нису упућена у одређеном временском року (пољска падобранска бригада спуштена је тек петог дана, када је већ било доцкан за указивање помоћи 1 вд. дивизији, а 52 пеш. дивизија није уопште транспотована из Енглеске, јер за њу нису били обезбеђени аеродроми северно од Арnhemа, мада је било услова за њено спуштање јужно од Рајне и код Најмегена). Услед тога усамљена 1 вд. дивизија није уопште могла да изврши свој задатак.

Савезничке ваздушнодесантне снаге, упркос своје слабости и почесног спуштања у 3 ешелона, успеле су да дуж друма Ајндховен — Најмеген — Арnhem поставе ваздушнодесантни „тепих“ (коридор), преко којег је требало у року 3 дана да пројуре оклопне јединице 2 британске армије. Међутим, овај коридор није био потпун, пошто није заузет мост у Најмегену и простор између Најмегена и Арnhemа, где је требало тек трећег дана да се спусти пољска падобранска бригада. Овај пролаз могао се отворити садејством ваздушнодесантних и оклопних јединица 2 брит. армије, ако би стигле у одређеном року. Како су оклопне јединице, због спорог надирања, заузеле Најмеген тек 20 септембра, а до Арnhemа нису успеле да се пробију, то је 1 вд. дивизија остала изолована и усамљена на мостобрану код Арnhemа, те су после 9 дана тешких борби евакуисани на јужну обалу Рајне њени последњи остаци. Тиме је била изгубљена могућност за успешан завршетак ове битке од које су очекивани пресудни резултати.

Посебно треба истаћи правилну употребу и целисходан тактички рад следећих вд. јединица:

— Највећи успех постигао је 2 батаљон 1 падобранске бригаде, који је 17 септембра брзо и енергично продру кроз немачки распоред ка мосту у Арnhemу, заузео северне прилазе на њему и бранио их успешно 4 дана и поред велике немачке надмоћности и њихових сталних противнапада. Овом упорном и живавом одбраном од 17—20 септембра овај батаљон је спречио да 9 и 10 СС оклопна дивизија продру на југ и угрозе савезничке снаге код Најмегена.

— 508 падобрански пук извршио је 18 септембра успешан противнапад и преотео земљиште код села Вилара (6 км југоисточно од Најмегена), где се очекивало слетање 450 једрилица другог ешелона 82 вд. дивизије, и тиме омогућио успешно спуштање и употребу овог ешелона.

— Америчка падобранска артиљерија истакла се у току ових операција, а нарочито првог дана, када је брзо ступила у борбу и по-

казала већу ефикасност него једриличарска артиљерија, док је код вд. операција на Сицилији и у Нормандији било обротно.

— 504 падобрански пук нарочито се истакао 20 септембра, када је, користећи јуришне чамце, извршио насилни прелаз р. Вала западно од Најмегена, те је, и поред јаке немачке ватре, успео да изма-неврује фронталну одбрану и заузме северни део Најмегена. Овај насилни прелаз р. Вала показао је да и ваздушнодесантне јединице треба да имају своју резерву. Да је 82 вд. дивизија имала у резерви само 1 падобрански батаљон, који би се 19 септембра спустио северно од Најмегена, тада не би било потребно да 504 падобрански пук изгуби 24 часа за припрему и насилни прелаз р. Вала. Поред тога, заузећем Најмегена 19 септембра било би могуће да већ 20 септембра 30 корпус наступа од Најмегена ка Арнхему ради указивања помоћи 1 вд. дивизији, која је тог дана још држала мост у Арнхему.

Насупрот добром раду ових ваздушнодесантних јединица треба изнети слабости у раду 1 брит. вд. дивизије, која, и поред деветодневне борбе у мостобрану код Арнхема, ипак није извршила постављене задатке из следећих разлога:

— Без обзира на то што је од рада ове дивизије зависио исход целе операције, за њено транспортовање додељен је мали број авиона и једрилица, тако да она 17 септембра није била у могућности да пошаље јаче снаге да заузму Арнхем и мостове на Рајни. До немачке победе код Арнхема дошло је првенствено због тога, што 1 вд. дивизија није спустила све јединице првог дана, када се могао искористити ефекат изненађења, тако да је Немцима пружена могућност да брзо туку један ешелон за другим.

— Први ешелони 1 вд. дивизије спуштани су далеко од моста (8—13 км), те су били приморани да се до циља пробијају под борбом, у којој су претрпели велике губитке и изгубили драгоцено време. Ово је имало за последицу то да је од упућена 3 батаљона 1 пад. бригаде само један батаљон продро до моста у Арнхему, док је остатак бригаде истрошен у узалудним покушајима да изврши пробој ка Арнхему. Поред тога, за одбрану ове удаљене зоне спуштања ангажовано је 5 једриличарских батаљона што је ослабило ударну снагу за напад ка мосту. Да је цела 1 падобранска бригада спуштена првог дана код моста у Арнхему, ситуација 1 вд. дивизије била би свакако друкчија. После неуспеха јединица првог ешелона да јачим снагама заузму мост у Арнхему постојала је могућност да се 4 падобранска бригада спусти другог дана на јужној обали Рајне — управо тамо где је било предвиђено спуштање пољске падобранске бригаде трећег дана. У том случају било је могуће да 4 пад. бригада савлада слабије немачке делове јужно од моста у Арнхему и да потом појача 2 падобрански батаљон. Међутим, ова бригада спуштена је још даље (13 км) од Арнхема, а затим је ангажована ради заузећа висова северно од њега. Спуштање целе 1 вд. дивизије у непосредној близини моста (са обе стране Рајне) вероватно не би проузроковало веће губитке од оних који су претрпљени у узалудним покушајима да се

кроз немачки распоред продре до моста. Ово тим пре што немачке снаге у Арнхему нису биле првога дана тако јаке да униште целу дивизију, кад им је требало 4 дана да савладају други падобрански батаљон. У току 9 дана 1 вд. дивизија изгубила је око 7.500 људи бранећи широки мостобран, док би ови губици били вероватно знатно мањи да се спустила ближе мосту, те би свакако држала мост у Арнхему дуже од 4 дана — време које је постигао слаби други падобрански батаљон.

— Јединице 1 вд. дивизије ангажоване су за извршење више задатака (освајање моста у Арнхему, заштита зона спуштања и освајање висова северно од Арнхема), тако да су биле приморане да воде одвојене борбе без међусобне везе и сарадње. Према томе, употреба 1 вд. дивизије претставља негативан пример великог растурања и употребе снага за помоћне задатке на штету прикупљања јачих снага за извршење најважнијег задатка — заузимање и држање моста у Арнхему.

— Маршал Монтгомери и генерал Студент, у својим послератним мемоарима и изјавама, тврде да је неповољно време имало пресудан утицај на рад 1 вд. дивизије. Због кише, магле и облака други ешелон ове дивизије стигао је са закашњењем од 5 часова, док је пољска падобранска бригада упућена тек петог дана, те није могла да поправи тешку ситуацију 1 вд. дивизије. Поред тога, рђаво време отежало је снабдевање дивизије и спречило савезничку авијацију да јој укаже подршку и заштиту у периоду 18—23 септембра. С друге стране, овакво време олакшало је долазак немачких појачања, јер савезничка авијација није могла да изврши изолацију бојишта.

— Слаба служба везе имала је негативан утицај на ток операција 1 вд. дивизије. Пошто у прва 4 дана није имала никакве везе са командама 1 вд. корпуса, 2 брит. армије и 21 групе армија, било је немогуће да јој се у прво време и на првом месту укаже потребна помоћ. Недостатак веза са тактичком авијацијом онемогућио је тражење подршке, која је била неопходна. Најзад, због немања веза са базама у Енглеској, дивизија није могла да тражи промену плана дотура и снабдевања, које је захтевала ситуација код Арнхема.

— Тешкоће снабдевања такође су знатно смањиле борбену вредност 1 вд. дивизије. Услед тога што су Немци брзо заузели зоне у које је авијација требала да спусти борбене и животне потребе, то је највећи део материјала пао Немцима у руке, јер је дивизија у току Д+1 добила 30%, у току Д+2 0%, а у току Д+3 око 35% баченог материјала. За време последњих 5 дана, када је дивизија била окружена у уском цепу, није уопште било могуће снабдевање из ваздуха. Нарочито се осећао недостатак пт муниције и хране. Тешкоће у снабдевању 1 вд. дивизије настале су и због тога што транспортни авиони нису били погодни за задатке снабдевања на бојишту, док је употреба америчких бомбардера Б-124 за снабдевање 82 и 101 вд. дивизије дала знатно боље резултате.

Као што се види, 1 вд. дивизија постигла би веће резултате да је спустила све јединице у првом ешелону и у непосредној близини моста у Арнхему (на северној и јужној обали Рајне), примајући ризик за извесне губитке при спуштању. У том случају постојала би већа вероватноћа да се мост у Арнхему задржи до доласка трупа 2 британске армије и да се избегне пораз Савезника у Арnhemској бици.

Према томе, не можемо се сложити са мишљењем маршала Монтгомерија да је неповољно време имало пресудан утицај на крајњи исход битке код Арнхема. Иако не можемо негирати знатан утицај времена на ток ове битке, ипак сматрамо да 1 вд. дивизија није извршила своје задатке првенствено због тога што је спуштена у два временски јако одвојена ешелона и што су њене бригаде и батаљони ангажовани неплански, појединачно и без организоване сарадње. Анализирајући непотпуне и непроверене извештаје и податке о овој операцији, мишљења смо да је 1 вд. дивизија могла у току првог дана да заузме Арnhem и да га уз помоћ покрета отпора одржи до доласка оклопних дивизија 2 брит. армије.

Рад авијације. Ова битка јасно је показала да се без ваздушне надмоћности и подршке не могу успешно изводити вд. операције већег стила. Благодаречи својој огромној надмоћности, савезничка авијација успешно је припремила и подржала ваздушни десант 17 септембра, када је извршила укупно 4.600 полетања, изгубивши само 73 авиона. Међутим, рђаво време 18 септембра знатно је отежало њен рад. У току следећа 4 дана (19—22) време се стално погоршавало, тако да авијација није могла указати ефикаснију подршку 2 брит. армији, а нарочито истакнутој и усамљеној 1 вд. дивизији. Поред тога, савезничка авијација није била у могућности да успешно врши изолацију бојишта и спречи долазак немачких појачања. Почев од 23 септембра, када се време поправило, савезничка авијација пружила је широку подршку копненим снагама, али је тада битка код Арнхема већ била изгубљена. 2 брит. армија била је у могућности да уз снажну подршку своје авијације у времену 26—30 септембра одбије све немачке противнападе и да не само одржи већ и прошири постојећи клин. У периоду 17—26 септембра савезничка авијација извршила је укупно 13.388 полетања и том приликом изгубила 240 авиона или 1,8%. Према томе, савезничка авијација је у границама могућности извршила постављене задатке.

Савезничка обавештајна служба није имала довољно података о саставу, јачини и распореду немачких снага на главном правцу дејства. Услед неуспешног рада ове службе Савезници нису веровали да се немачка армија може брзо опоравити од пораза у Нормандији и организовати нову одбрану у Холандији, те нису предузели потребне мере да парализу свако евентуално изненађење. Према томе, битка код Арнхема претставља негативан пример рада реномиране британске обавештајне службе.

Холандски Покрет отпора указао је знатну помоћ савезничким трупам у току припрема и извршења Арnhemске битке. Са вд. дивизи-

зијама спустило се неколико холандских официра — чланова Покрета отпора, који су затим ступили у везу са месним становништвом и прикупљали податке о немачким трупима, а потом су служили као тумачи. Чланови месног Покрета отпора коришћени су као водичи при ноћним покретима. Преко Покрета отпора савезничке трупе биле су у могућности да се користе холандским телефонским линијама за прикупљање података о немачким снагама и за међусобно одржавање везе. Овим путем 2 падобрански батаљон, окружен код моста у Арнхему, добио је везу са својом дивизијом, док је командант 82 в.д. дивизије после слетања могао да телефонски позове Арnhem, Најмеген и сва околна места да би се оријентисао о ситуацији. Међутим, неки чланови Покрета отпора избегавали су оружану борбу и напуштали Савезнике чим би се појавили Немци (случај ноћу 17—18 септембра код Најмегена). Несумњиво је да би продор 2 британске армије ка северу био много бржи, а рад в.д. трупа сигурнији, да је холандски Покрет отпора узео оружје, напао немачке трупе с леђа и образовао барикаде у насељеним местима — нарочито у Најмегену, као што су то Французи урадили у Паризу у августу 1944. Вероватно је да би британске снаге у Арнхему, уз помоћ Покрета отпора, биле у стању да организују солидну одбрану мостова, а евентуално и да их задрже до доласка првих дивизија 2 британске армије.

Рад немачких јединица. Користећи извесне податке о претстојећој савезничкој офанзиви, Немци су прво импровизацијама, а затим планским мерама успели врло брзо да организују одбрану у Холандији. Они су у највећој брзини припремили задржавајућу одбрану позади многобројних канала, а затим су концентрисали нове снаге (1 падобранска армија, 2 СС оклопни корпус, Фелдкорпус, 4—5 дивизија из 15 армије, 107 оклопна бригада) за извршење противудара, тако да су постигли равнотежу снага и створили услове за успешно извођење одбранбене битке. Немци су овога пута показали своје добре организаторске способности, јер су, и поред тешке ситуације, врло брзо реорганизовали постојеће и формирали нове јединице и припремили их за извршење најтежих борбених задатака.

Немци су искористили опрезну савезничку тактику, па су малим и брзим одредима успоравали напредовање њихових главних снага дуж постојећих комуникација, док су јаке резерве вршиле успешне противнападе на бокове испадног клина. Они су нарочито успешно користили пав топове 88 мм, који су наносили велике губитке британским оклопним дивизијама. Оваквом тактиком Немци су постигли велике успехе у задржавању и успоравању 2 британске армије.

Немци су још боље и успешније организовали противдесантну одбрану. Командант 1 падобранске армије, генерал Студент, најбољи немачки стручњак за ваздушнодесантне операције, лично је руководио овом одбраном. Према његовим директивама најближе немачке јединице блокирале су првоспуштене британске и америчке десанте и створиле време за прикупљање и употребу резерви. Ове резерве, које су имале у свом саставу најбоље оклопне и СС јединице, вршиле

су одмах јаке противнападе, без обзира на доба дана и временске прилике, и успеле су да десантима нанесу велике губитке пре дола-ска следећих ешелона. Сталним и концентричним нападима са свих страна Немци су успели да потпуно разбију 1 вд. дивизију, а 82 вд. дивизији нанели су тако велике губитке, да она није могла на време извршити постављене задатке. Ови успеси, нарочито код Арnhemа, имали су великог и одлучујућег утицаја на даљи ток и коначан исход ове велике битке.

Врло брза и вешта организација немачке одбране на фронту и у позадини, допуњена снажним и брзим противнападима на бокове ваздушнодесантног коридора и испадног клина 2 британске армије, претставља један од главних узрока савезничког неуспеха у Арnhemској бици. Нарочито треба истаћи успешну немачку противдесантну одбрану, која може послужити као позитиван пример за организацију и извођења ове врсте одбране. Како је противдесантна одбрана од изванредног значаја за будуће ратове, то би било корисно кроз детаљнију студију Арnhemске битке упознати организацију и начин извођења ове одбране. Међутим, с обзиром на ограничен простор и недостатке немачких званичних публикација немамо могућности да засада овај проблем шире обухватимо и анализирамо.

Literatura:

- 1) W. F. Craven, I. L. Cate: The Army Air Forces world war II, vol. III
- 2) Hilary G. Saunders: Royal Air Force 1939—1945, vol. III
- 3) Major general James M. Gavin: Airborne Warfare
- 4) K. V. Tippleskirch: Geschichte des zweiten Weltkrieges
- 5) Major M. Shulman: La defaite allemande à l'ouest
- 6) Gentile Rudolfo: Storia delle operazioni aeree nella seconda guerra mondiale
- 7) Ajzenhauer: Od invazije do pobede
- 8) Montgomeri: Od Alamejna do Baltičkog Mora
- 9) Čester Vilmot: Borba za Evropu

IZ INOSTRANIH ARMIJA

ŽENEVSKE DISKUSIJE O TERITORIJALNIM VODAMA

Kako je javljeno iz Ženeve, Međunarodna pravna komisija sastavljena od 15 država članica Ujedinjenih nacija glasala je, posle pet godina diskusija, da se ne donese nikakva odluka o širini teritorijalnih voda i predložila je da se to pitanje reši na jednoj međunarodnoj konferenciji. Ona je pripremila nacrt Uredbe o »režimu na otvorenom moru«, koji čeka da bude odobren na sledećoj sednici Generalne skupštine UN.

U tekstu nacрта koji je nedavno izglasan — devet država je glasalo za (među njima Britanija, SAD i SSSR), dve protiv (Francuska i Čehoslovačka), a četiri su se uzdržale od glasanja — Komisija »priznaje da međunarodna praksa nije svuda istovetna što se tiče demarkacione linije teritorijalnog mora«.

U nacrtu se nastavlja: »Komisija smatra da međunarodni zakon ne dozvoljava proširenje teritorijalnog mora preko 12 milja. Ne donoseći nikakvu odluku po pitanju širine teritorijalnog mora u pomenutoj granici, Komisija primećuje da su mnoge države utvrdile širinu preko tri milje, ali ne priznaju takvu širinu kada je širina njihovog sopstvenog teritorijalnog mora manja. Ona smatra da bi se širina teritorijalnog mora morala utvrditi na jednoj međunarodnoj konferenciji.«

Britanski delegat je istakao da je Komisija već dala pravo obalskim zemljama da preduzmu jednostranu akciju radi zaštite ribarstva izvan teritorijalnih voda i ako bi se davale dalje koncesije u pogledu teritorijalnog mora, neke bi države mogle da zahtevaju i kontinentalne grebene.

(Britanska informativna služba, 23 jun 1956)

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

NADZVUČNI VAZDUŠNI NAPAD

Kapetan Barlard Smol, jedan od projektanata u Opitnom centru vazdušnih projektila američke vazduhoplovne baze Patrik, u Floridi, u članku *Šta treba činiti kada je zvučni pucanj uperen u nas pri nadzvučnom vazdušnom napadu* smatra logičnim da postoji mogućnost od nadzvučnog napada na jedinice KoV i da zbog toga treba preduzeti sve mere u cilju planiranja odbrane od takvog napada. Međutim, s obzirom na to da po tom pitanju nema ranijih iskustava, postavlja se problem kako planirati odbranu. U svakom slučaju, da bi se mogle planirati i preduzeti mere koje će sprečiti potpuno iznenađenje, potrebno je bar teorisko poznavanje novog vida vazdušnog napada, iako je izvesno iznenađenje neminovno, pošto će nadzvučni napad na jedinice KoV svakako predstavljati prilično veliki udar. Činjenica je da avion sa nadzvučnom brzinom od preko 800 milja/čas (oko 1.260 km/čas), predstavlja vrlo opasno oruđe koje leti veoma brzo i blizu iznad trupa i koje može da menja svoj položaj u sve tri dimenzije. Zbog izbegavanja mogućnosti radarskog otkrivanja od strane branioca, avioni će se približavati objektu napada na vrlo maloj visini, nalećući opštim pravcem koji vezuje neprijateljski front sa objektom. U cilju iznenađenja i sopstvene zaštite, napad u prvom naletu izvršiće se na minimalnoj visini. Za sledeći nalet, ukoliko bude potreban ponovni napad, avioni će povećati visinu kako bi mogli osmotriti zaklonjene objekte napada. Za prvi nalet u vazdušnom napadu neprijatelj može očekivati stotocentni izgled na uspeh, ali će efikasnost sledećeg naleta zavisići od stanja vazdušne pre-

vlasti. Ako, pak, branilac bude imao vazдушnu prevlast, prvo povećanje visine napadačevih aviona biće početak dejstva braniočevih dirigovanih projektila, a zatim će radari uhvatiti napadača i slediće navođenje sopstvenih aviona, posle čega će početi vazдушna borba, sa svim njenim problemima. Međutim, ako napadač bude imao prevlast u vazduhu, on će ponavljati nalete sve dok im dejstvo bude efikasno.

Smatra se da u nadzvučnom napadu neprijatelj neće napadati konvencionalnom mitraljeskom vatrom, pošto će istaknuti elementi branioca biti uglavnom oklopljeni i u široko rastresitom rasporedu. Neki tipovi oružja čije se dejstvo izražava na širem prostoru biće upotrebljeni u cilju oštećenja oklopa, ako je to moguće, da bi potom gađali i ljude oko njih. Međutim, biće potrebno svega nekoliko delova sekundi da ljudstvo nađe sebi zaklon.

Smatra se da za otkrivanje aviona u niskom letu, pa čak i onih sa podzvučnom brzinom, ima malo izgleda. Avioni sa nadzvučnom brzinom i u niskom letu, stvaraće približno isto onoliko buke koliko granata haubice ili laki tenk, ali će posledice biti veoma jake. Sama buka aviona dolaziće u vidu levkastog talasa zvuka čiji će šiljasti deo biti upravljen prema svakom čoveku koji ga čuje. Međutim, vizuelno osmatranje aviona biće samo trenutno; moći će se zapaziti samo jedan zvučni srebrnasti predmet i njegov trag koji iščezava prema horizontu.

Jačina zvuka aviona velike brzine u niskom letu biće tako velika da će prosto izazvati fizički bol u ušima ljudi ispod njega. Psihološki efekat biće u najboljem slučaju dekoncentrisanost, a u najgorem panika. Jedinice na otvorenom zemljištu mogle bi ostati bez veze i kontrole svojih komandanata. Zbog toga se treba pripremiti i očekivati da svaki čovek može biti nerviran, uznemiren ili potpuno ravnodušan, »sleđen« od užasa i neizvesnosti.

Ako zamislimo današnje nadzvučne avione koji lete na visini 120 m brzinom od 1.200 milja/čas (1930 km/čas), koja nije nemogućna, oni će stvoriti udarni talas konusnog oblika koji će izazvati veliki pritisak ispred nosa aviona, te će se na zemlji čuti kao pucanj prouzrokovao nadzvučnom brzinom leta. Udarni talas pri letu na visini nižoj od 120 m sručiće se na zemlju bukom koja je 60 puta jača od zvuka groma i od koje će pucati bubne opne. Sličan zvučni udarni talas proizvodi i pritisak vazduha na repu aviona koji stiže na zemlju neposredno posle zvuka koji proizvode motori aviona. Prema tome, nadzvučni avion pretstavlja sam po sebi oružje čak i kad ne gađa. Zvučni udarni talasi aviona sa brzinom oko 1.260 km/čas mogu prouzrokovati bol u ušima ljudi na udaljenosti od nekoliko stotina metara od pravca leta aviona.

Kakve mere zaštite treba onda preduzeti? Smatra se da bi se individualna zaštita od nadzvučnog pucanja mogla ostvariti običnim ušnim poklopcima, koji bi sprečavali jake, ali bi istovremeno omogućavali slobodan prolaz normalnih zvukova. Mada nadzvučni pucanj nije smrtonosan, pošto može da prouzrokuje samo trajno oštećenje ušnih membrana, treba tražiti rešenje zaštite od njega.

Pošto je zvuk talasno kretanje, a postoje razna sredstva za povećanje raznih vrsta tih kretanja, neki ljudi veruju da bi bilo moguće pojačati ili koncentrisati zvučne talase koje izaziva avion, tako da se njihova energija upravi na mali prostor čime bi se mogla ostvariti velika oštećenja. Čak se predviđa da bi se to moglo ostvariti međusobnom akcijom dva istovremena talasa iz dva aviona koji lete u naročitoj formaciji, ili jednim avionom koji manevruje prema određenom cilju.

U članku se podvlači da, i pored postignutih nadzvučnih brzina, izgleda da će zbog izvesnih ograničenosti bilo ljudskih, bilo zbog osetljivosti materijala — aviona, vazdušni napadi protiv jedinica KoV sa malih visina ostati normalno ispod zvučnih brzina; međutim, to ne znači da se situacija neće menjati i zbog toga se smatra da danas treba planirati i nadzvučne vazdušne napade i zaštitu od njih.

S. B.

REORGANIZACIJA AMERIČKIH VOJNIH ŠTABOVA NA DALEKOM ISTOKU

Planovi SAD za reorganizaciju visoke vojne komande na pacifičkom području mogu nagovestiti izvršenje obećanog »postepenog povlačenja« američkih kopnenih snaga iz Japana, izjavljuje se u ovlašćenim krugovima.

U okviru dalekosežne reorganizacije, Ministarstvo odbrane saopštilo je da će kroz godinu dana biti rasformiran štab *Glavne komande za Daleki Istok* u Tokiju. Odbranbeno područje ove komande — Okinavu, Japan i Koreju — i njene zadatke, primiće sada pod svoju nadležnost admiral Feliks Stamp sa svojom glavnom komandom za Pacifik na Havajima. Ova reorganizacija neće obuhvatiti trupe SAD koje se sada nalaze na Okinavi. Admiral Stamp je inače nadležan za ostalo pacifičko područje i pod njegovom se komandom nalaze kopnene jedinice, mornarica i vazduhoplovstvo.

Vojne vlasti izjavljuju da će možda jedna od posledica ovog poteza biti davanje potstreka Japanu da ubrza svoje napore za ponovno naoružavanje, koji prilično zaostaju. SAD insistiraju na tome da japanske kopnene snage imaju 350.000 ljudi u deset divizija, dok se japanski vojni rukovodioci zalažu za brojno stanje od 180.000 ljudi.

SAD i Japan, prilikom diplomatskih razgovora u Vašingtonu u avgustu prošle godine, postigli su sporazum da Japan što pre primi na sebe glavnu odgovornost za odbranu svoje zemlje. Oni su isto tako postigli sporazum o »postepenom povlačenju« kopnenih snaga SAD, ukoliko se bude povećavala vojna sposobnost Japana.

SAD imaju sada u Japanu jednu diviziju, jedan puk pomorske pešadije i pomoćne jedinice.

Saopštavajući odluku o reorganizaciji na pacifičkom području, Pentagon napominje da se ne očekuju »veće promene u razmeštaju oružanih snaga SAD« u vezi sa reorganizacijom. Međutim, posmatrači konstatuju da se reorganizacija komandi na pacifičkom i drugim područjima preko okeana poklapa sa planovima (koji se sada rade) za smanjivanje brojnog stanja tokom idućih nekoliko godina. Veruje se da će očekivana smanjenja povući za sobom veće razmeštaje prekomorskih snaga SAD.

U okviru reorganizacije koja je nagoveštena, brojno stanje vojnika u štabovima smanjiće se za više hiljada ljudi. Predviđaju se ove mere:

Komanda za Daleki Istok, koja je bila obrazovana krajem Drugog svetskog rata, biće povučena i kombinovana sa Komandom za Pacifik do 1 jula iduće godine.

Ujedinjena Komanda (OUN) prebaciće se iz Tokija u Koreju i tamo će se zadržati zbog »nerešene političko-vojne situacije koja još postoji otkako je započelo primirje u Koreji«.

U Tokiju će ostati jedan mali američki štab radi saradnje sa japanskim odbranbenim snagama i nadzora nad američkim snagama koje ostaju u Japanu.

Komanda SAD za Severoistok — koja obuhvata Grenland, Njufaundlend i Labrador — biće ukinuta 1 septembra, a njene će vazduhoplovne odbranbene jedinice biti stavljene pod komandu generala Irla E. Partridža, komandanta kontinentalne vazdušne odbrane u Kolorado-Springsu, u Koloradu. Partridž će primiti pod komandu jedinice vazdušne odbrane na Aljasci, a Stamp će biti odgovoran za pomorske komunikacije za Aljasku. One se sada nalaze u nadležnosti Komande Aljaske.

U vojnim krugovima navodi se da će se reorganizacijom ukloniti podeljenost odgovornosti na pacifičkom području, obezbediti više elastičnosti u kontrolisanju »ograničenih snaga SAD na tom području i smanjiti broj štabova« — što je uvek bilo predmet kritika u Kongresu.

(United Press, 19 jul 1956)

NOVI KOMANDNI AVION ARMIJE SAD

Američka kopnena vojska poručila je 6 dvomotornih aviona *D 50 Bonanza* za potrebe komandovanja na bojištu. Ovaj aparat je ustvari poslednja verzija aviona

L-23, koji se već u velikom broju upotrebljava u kopnenoj vojsci, za opšte svrhe, vezu i obuku u letenju na dvomotorcima.

Avion nove verzije je opremljen motorima sa visokom kompresijom i ima prosečnu brzinu od oko 350 km/čas i koristan plafon od 6.000 m. Akcioni radijus, sa standardnim rezervoarima, iznosi oko 2.000 km.

D 50 može primiti 6 osoba i raspolaže svim instrumentima za letenje po svakom vremenu. Avion je projektovan tako da se može lako modifikovati za raznovrsnu primenu kao što su, naprimer, transportna, sanitetska i aerofotografska služba i dr. Naročita karakteristika mu je u tome što je izuzetno pogodan za poletanje sa malih aerodroma.

(*Military Review*, jun 1956)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

PRINUDNA POPUNA BRITANSKOG POMORSKOG VAZDUHOPLOVSTVA

U Britaniji se za osmatračku službu pomorskog vazduhoplovstva dobrovoljno javio tako mali broj oficira da je Admiraltet morao da pribegne izvesnoj »presiji« na mlade oficire za ovu vrstu specijalizacije za popunu avionskih posada. Prva partija ovih oficira pohađala je izviđačko-osmatrački tečaj u Pomorsko-vazduhoplovnom centru u Kaldrouzu, Kornvol, i očekuje se da će se broj slušalaca i dalje povećavati.

Svi ovi oficiri su mlađi poručnici sa diplomom osmatračke službe i fizički sposobni za letenje na najsavremenijim mlaznim avionima. Pošto je u prvom trenutku bio potreban relativno mali broj oficira, smatralo se da je najpravičnije da se taj broj među kandidatima — obezbedi kockom.

Predviđeno je da se oni oficiri koji bi se protivili prinudnom letenju mogu žaliti višim pretpostavljenim starešinama, ali samo u slučaju jakih i opravdanih razloga; takvi bi oficiri i dalje ostali na komandnim dužnostima.

Pošto prođu kroz tečaj za osmatračku službu koji traje oko godinu dana, poručnici, zajedno sa oficirima-dobrovoljcima biće dodeljeni eskadrilama prve linije koje su opremljene mlaznim lovcima za noćno letenje i za letenje po svakom vremenu, kao što su *Sea Venom* ili uskoro i *DH 110*. Oni će biti dodeljeni ili protivpodmorničkim eskadrilama sa odgovarajućim avionima, ili helikopterima, ili, pak, avionima za radarsko osmatranje i javljanje. U toku svoje letačke karijere ovim će oficirima biti omogućen po jedan staž u odgovarajućim činovima i funkcijama da bi se osposobili za dalje unapređivanje u komandnoj grani, pošto im staž u pomorskom vazduhoplovstvu bude istekao.

Prekid obuke. Potreba za ovakvom prinudnom popunom proizišla je iz odluke koja je bila doneta 1945 da se obuka oficira kao vazdušnih osmatrača obustavi. Te su zadatke bili preuzeli podoficiri-specijalisti, ali je bilo ustanovljeno da bi visoki nivo sposobnosti osmatrača, od čijih bi izveštaja mogao u priličnoj meri zavisiti ishod savremenog pomorskog boja, bio najbolje obezbeđen među oficirima sa iskustvom u navigaciji i najmodernijoj brodskoj službi.

Stoga su 1949 ponovo otpočeli oficirski tečajevi i organizovana je kampanja za regrutovanje mladih ljudi sa kraćim stažom u ratnoj mornarici, kao osmatrača. Pošto se nije javio dovoljan broj dobrovoljaca, to je svaki fizički sposoban mlađi poručnik komandne grane mogao da bude pozvan u letačku službu.

Karakteristično je da je ovo prvi put od poslednjeg rata da su mornarički oficiri bili prinuđeni da lete. U toku rata, naročito u prvim godinama, samo mali broj oficira koji se nije dobrovoljno javio bio je određen u letaćku (osmatračku) službu.

Admiralitet se nada da ovakav sistem popune neće biti trajnog karaktera i da će se naći način da se za ovu službu obezbedi dovoljan broj dobrovoljaca.

(US Naval Institute Proceedings, maj 1956)

AMFIBISKE VEŽBE BRITANSKE POMORSKE PEŠADIJE U ARKTIČKOM KRUGU

Ove godine će rezervisti britanske pomorske pešadije (*Royal Marines*) prvi put učestvovati u vežbama za ispitivanje efikasnosti norveške odbrane, da bi stekli iskustvo u amfibiskom iskrcavanju na strome, planinske obale.

Kontingent od 280 ljudi svih činova pomorske pešadije, među kojima i 60 rezervista, ukrcao se početkom jula u 3 broda britanske ratne mornarice. To su brodovi klase *Daring*, razarači *Delight*, *Comet* i *St. Kitts*. Vežbe su zajednički organizovale Britanija i Norveška i nose naziv *Midnight Sun* (Ponoćno suncе). Brodovi nose desantna vozila sa kojih će se pomorski pešaci iskrcati na »neprijateljsku« obalu Severne Norveške u Arktičkom krugu i napadati izvesne položaje na kopnu.

Napade će odbijati jedinice norveške redovne armije i norveške domaće straže. Svi rezervisti su se dobrovoljno javili da učestvuju u arktičkim vežbama.

(Britanska informativna služba, 14 jul 1956)

ZAPADNA NEMAČKA

PERSPEKTIVE ZAPADNONEMAČKOG VAZDUHOPLOVSTVA

Planovi za izgradnju novog zapadnonemačkog vazduhoplovstva predviđaju, između ostalog, da će se oko 1960 u potpunosti izgraditi *taktička borbeno avijacija*. Ona će se najvećim delom sastojati iz mlaznih lovaca i izviđačkih aviona.

Prve vazduhoplovne jedinice treba da budu gotove u proleće 1957 i verovatno će biti opremljene američkim avionima.

Vazduhoplovstvo će se sastojati iz 20 eksadrila, sa oko 1.500 aviona i 80.000 ljudi, uključujući tu i neletačko osoblje. Američko vazduhoplovstvo obučilo je oko 75 ranijih oficira *Luftwaffe*, a nekoliko njih i britansko. Oni će postati instruktori. Pored toga, izvestan broj odabranih oficira obučen je u SAD i Britaniji za više zadatke. Oni će se detaljno upoznati sa problemima strategijske avijacije i ratovanja dirigovanim projektilima.

U okviru sadašnjih planova, prvi avioni biće *F-86 D Thunderjet*. Osnovna organizacija vazduhoplovstva biće sledeća:

8 eskadrila lovaca-bombardera; 4 eskadrile dnevnih lovaca-presretača; 3 eskadrile lovaca za let po svakom vremenu; 3 taktičke izviđačke eskadrile; 2 transportne eskadrile; asortiman aviona za vezu i artiljerisko osmatranje.

Vazduhoplovstvo neće imati sopstvene PA jedinice bazirane na zemlji, ali će ove ući u sastav kopnene vojske — kao posledica nemačkog iskustva iz Drugog svetskog rata. Međutim, imaće 2 lako pokretljiva radarska puka radi učešća u sistemu radarskog davanja podataka o naletu nepr. aviona u akvriu NATO-a.

Najveći broj aerodroma koji će se upotrebiti biće oni koje će Nemačkoj vratiti SAD i Britanija.

(Military Review, jun 1956)

ŠVEDSKA

SARADNJA IZMEĐU ŠVEDSKE ARMIJE I ORGANA CIVILNE ZAŠTITE

Problem saradnje armije sa organizacijama civilne zaštite stoji u centru pažnje niza zemalja, s obzirom na to da gotovo u svima preovlađuje mišljenje da

u savremenom ratu ne bi postojao front u starom smislu reči, već bi celokupna teritorija bilo koje države umešana u ratni sukob bila ustvari ratno poprište. A pošto se mora računati da će se deo armije nalaziti u pozadini (zbog eventualnih vazdušnih desanata, odbrane od vazdušnih napada, itd.), dok munjevita i masovna upotreba savremenih oružja može dovesti do situacije u kojoj će se morati upotrebiti sve raspoložive snage, to sve praktično znači da će se istovremeno organizovati i međusobno sadejstvo jedinica armije i sadejstvo jedinica civilne zaštite. Time se, svakako, ne podrazumeva apsolutna integracija armije i civilne zaštite, jer su im ciljevi različiti, a osim toga, suviše veliko oslanjanje jednih na druge umanjilo bi kako efikasnost vojnih snaga, tako i karakter organizacije civilne zaštite. Razne zemlje, prema stepenu razvika svojih organizacija civilne zaštite, rešavaju taj problem na razne načine.

Od završetka rata naovamo Švedska je uložila ogromne svote kako u modernizaciju svoje armije, tako i u izgradnju efikasne civilne zaštite. Postavljen je princip ostvarenja tzv. *totalne odbranbene spremnosti* i u tu su svrhu maksimalno koordinirani zadaci vojne, civilne, materijalno-ekonomske i psihološke odbrane.

Između vojnih vlasti i civilne zaštite postoji tako uska saradnja da su rukovodioci ove druge upoznati sa vojnim planovima i obratno. Na taj su način njeni organi u potpunosti upoznati sa planiranjem moguće intervencije vojnih snaga i na tom području, dok vojne vlasti imaju objektivnu sliku o snagama civilne zaštite.

Taj se princip koordinacije sprovodi od najnižih jedinica preko mesnih, područnih i oblasnih komandi, pa sve do Generalštaba, koji koordinira svoj rad sa rukovodstvom zemaljske civilne zaštite.

U toku rata će to sadejstvo, između ostalog, biti organizovano i na taj način što će vojni komandanti i rukovodioci civilne zaštite u gradovima imati zajednička komandna mesta osigurana od direktnih pogodaka. Cilj toga je da rukovodstvo civilne zaštite i odgovarajuće vojne vlasti u tim mestima budu stalno upoznati sa obostranom situacijom da bi mogli što bolje koordinirati svoj rad.

Vojni krugovi u Švedskoj smatraju da snage civilne zaštite ne bi u najtežim situacijama mogle same odgovoriti svojim zadacima. Rukovodioci civilne zaštite smatraju da se u takvim situacijama treba obratiti vojnim vlastima za pomoć u ljudstvu i materijalu. U poslednje vreme se vodi diskusija kada će vojne jedinice dejstvovati za potrebe civilne zaštite. Prema majoru F. Levenhijelmu, takva situacija može nastati:

a) *Na regionalnoj bazi*, naprimer, u slučaju pretpostavljene neprijateljske invazije, ili čak invazije na jednom užem području. Prema stavu Švedana, u to vreme već mora sa tog područja biti sprovedena evakuacija staraca, majki i dece, kao i bolesnih, a ostatak civilnog stanovništva treba tako evakuisati da ne dođe do ometanja vojnih operacija, a naročito vojnih transporta. U tom slučaju vojne vlasti treba da osiguraju evakuacione puteve kroz eventualno postavljena minska polja; transportna sredstva i sanitetsku službu; da spreče nagomilavanje ljudi koji bi predstavljali cilj za neprijateljsku avijaciju i omoguće evakuaciju tokom noći.

Pretpostavlja se da će vojne jedinice u tom predelu (vojna policija, transportne jedinice, sanitetske jedinice) dobiti naređenje da se stave na raspolaganje odgovarajućim komandantima civilne zaštite — za izvršenje određenih zadataka.

b) *Na lokalnoj bazi*, naprimer, pri napadu nuklearnim oružjima na gusto naseljeni predeo. Tu će se vrlo verovatno ukazati potreba za angažovanjem vojnih jedinica, štaviše, ukoliko to opštevojna situacija dozvoljava, vojni komandant može da stavi komandantu civilne zaštite na raspolaganje veliki deo svojih jedinica. To se naročito odnosi na vojni sanitet i transportne jedinice. Vojne jedinice treba pre svega upotrebiti za zbrinjavanje ozleđenih, uspostavljanje veza, miniranje i rušenje teško oštećenih zgrada, itd.

Međutim, može doći i do upotrebe jedinica i organizacija civilne zaštite u vojnim operacijama. Pomenuti major smatra da, iako se to kosi sa osnovnim principima civilne zaštite, treba celokupno ljudstvo, transportna sredstva, itd. civilne zaštite staviti na raspolaganje i pod direktnu komandu vojnih vlasti.

Osnovna koncepcija Švedana leži u njihovoj postavci da u epohi »totalnog rata« mora postojati i »totalna odbrana«.

Mr Ph Z. B.

(Po podacima iz *Tidskrift för Sveriges Civiltförsvar* № 9, 1954
i *Ziviler Luftschutz*, № 4, 1956)

DALEKI ISTOK

RATNA OPREMA ZA INDISKE ORUŽANE SNAGE

Indiska vlada izvršila je zamašnu porudžbinu britanskih mlaznih bombardera, tenkova i drugog oružja.

Prema datim obaveštenjima, Britanija će verovatno isporučiti Indiji oko 40 mlaznih bombardera *Canberra*, za zamenu zastarelih američkih aviona *Liberator* iz Drugog svetskog rata. Izgleda da postoje pregovori o isporuci približnog broja tenkova *Centurion*, kao i druge ratne opreme.

Indiske oružane snage su u prošlosti bile naoružane i opremljene najvećim delom britanskim oružjem i materijalom. Promena kalibra, standarda i konstrukcionih projekata i nagli prelazak na snabdevanje iz druge zemlje, mogli bi imati nepovoljan uticaj na odbranbenu efikasnost zemlje, makar to bilo i privremeno.

Indiski godišnji budžet odbrane iznosi oko 420 miliona dolara. Sada je u toku program modernizacije i na vojnom polju. Postoje obaveštenja da Indija ispijuje i mogućnost kupovine vojnih i civilnih aviona iz SSSR-a.

(*Military Review*, jun 1956)

Ratne pešadiske divizije delile su se na četiri ešelona, iako bi bio pravilniji

naziv kategorije ili vrste, jer se njihova glavna razlika sastojala u naoružanju i kvalitetu ljudstva, a naročito u pogledu veličine mirnodopskog jezgra. Broj divizija pojedinih ešelona bio je sledeći: I—35; II—16; III—21; IV—14. Sastav ljudstva divizija pojedinih ešelona po kategorijama bio je sledeći:

Kategorije ljudstva	Ljudstvo divizija u % po ešelonima			
	I	II	III	IV
Stalni sastav	78%	6%	—	9%
Rezervisti I ²⁾	12%	83%	12%	21%
Rezervisti II ²⁾	6%	8%	46%	46%
Landver	4%	3%	42%	24%
Ukupno divizija po ešelonima	35	16	21	14

Trajanje mobilizacije pešadiskih divizija I ešelona, koje su kvalitativno bile najbolje i koje su proizilazile iz mirnodopskih divizija, iznosilo je 2—3 dana. Divizije II ešelona dobijale su deo jezgra iz mirnodopskih divizija koje su bile i izvršioци njihove mobilizacije. Komande divizija su mahom formirane iz štabova komandanata pešadije mirnodopskih divizija. Trajanje mobilizacije im je bilo 4 dana. Divizije III ešelona bile su bez mirnodopskog jezgra, sastavljene prvenstveno od starijih godišta. Kao jezgro im je služilo prosečno 12% vojnih obveznika koji su prošli obuku u mirnodopskim jedinicama. Na svaku diviziju postojala su još u mirno doba 4 oficira (1 budući komandant divizije i 3 budući komandanta puka) koji su rukovodili merama za sprovođenje ljudstva kroz vežbe. Trajanje mobilizacije ovih divizija bilo je 6 dana, stim što one nisu bile sposobne za upotrebu, već su morale da se podvrgnu višenedelnoj obuci, pa su zbog toga početku raspoređene kao posadne trupe utvrđene zo-

²⁾ Rezervisti I su bili oni vojni obveznici koji su obučeni u redovnim (aktivnim) jedinicama mirnodopskog sastava, a rezervisti II vojni obveznici koji su obučeni na 2—3 mesečnoj vežbi u dopunskim jedinicama, a koje su obrazovane još u miru radi vežbanja godišta 1901—13 koja nisu služila vojsci. — Prim. Ve. K.

ne (Zapadnog vala). To su bile kvalitativno najslabije divizije.

Pešadiske divizije IV ešelona formirale su se iz mirnodopskih dopunskih jedinica koje su vežbale vojne obveznike godišta 1901—13 koji nisu prošli kroz vojnu obuku. Te dopunske jedinice su ujedno služile kao jezgro za formiranje ratne dopunske vojske. Pošto su imale mirnodopsko jezgro, one su bile kvalitativno bolje od divizija III ešelona i nedostajalo im je samo iskustvo u združenim dejstvima. Trajanje mobilizacije im je bilo 6 dana.

Odnos ljudstva operativne i dopunske vojske u pojedinim rodovima vojske bio je sledeći:

Rod (služba)	Operativna vojska	Dopunska vojska
Pešadija	57%	43%
Konjica	57%	43%
Artiljerija	63%	37%
Inžinjerija	72%	28%
Službe	67—90%	10—33%

Svaka je ratna divizija imala u svom organizacionom sastavu po jedan dopunski bataljon, a u sastavu dopunske vojske nalazio se po jedan dopunski puk namenjen toj diviziji.

Brojno stanje ratne pešadiske divizije I ešelona iznosilo je: ljudi 17.734 (od toga 542 oficira, 102 vojna službenika, 2.701 podoficir i 14.397 vojnika); konja 4.842; kola 919; automobila 1.013. Kod ostalih divizija brojno stanje se kretalo između 15—18.000 ljudi.

Brojna stanja ostalih kategorija divizija bila su: brdske (iako samo od 2 puka) — 17.188, jer je znatno veći broj ljudstva otpao na pozadinske službe; motorizovane — 16.441 i oklopne — 11.792 (sa 324 tenka), a lake divizije 10.772.

Od ukupnog brojnog stanja otpadalo je u diviziji na boračke jedinice 85%, a na divizijske pozadinske delove i dopunski bataljon 15%.

Jačina ljudstva svih protivtenkovskih delova bila je 63%, jedinica veze 8.5%, a transportnih jedinica 9.6%.

Interesantno je da je komanda pešadiske divizije imala vrlo mali broj starišna — svega: 18 oficira, 13 vojnih slu-

žbenika i 28 podoficira, što je opšta karakteristika nemačkih štabova. Rukovodeći organi jedinica su se delili na više i niže. Viši organi su se nalazili na čelu divizija i viših jedinica. Rukovodeći organ viših jedinica se zvao »komanda« a nižih »štab«.

Komanda grupe armija je bila organ za operativno rukovođenje armijama i nije bila snabdevački organ.

Komanda armije je bila organ za operativno, taktičko i snabdevačko rukovođenje potčinjenim jedinicama.

Komanda korpusa je bila organ za operativno i taktičko rukovođenje divizijama. Ona je imala pozadinsko odeljenje, ali nije imala odgovarajuće pozadinske jedinice i ustanove.

Komanda divizije vršila je taktičko i snabdevačko rukovođenje trupama.

Osnovna podela svih komandi bila je jednaka. Oni su imale načelnika štaba, — pozadinsko odeljenje (koje je objedinjavalo sve pozadinske službe) i adutant-sko odeljenje (koje je vršilo personalne i pravne poslove i moralno vaspitanje). Veličina ovih odeljenja zavisila je od stepena komande.

U komandi korpusa i divizije postojao je još i korpusni odnosno divizijski inženjer, kao savetodavac načelnika štaba za tehnička pitanja, a u komandi armije postojalo je i Odeljenje za civilnu upravu.

Načelnik štaba i načelnici operativnog i pozadinskog odeljenja bili su generalštabni oficiri, ali u komandi divizije nije postojao načelnik štaba već su odeljenja bila neposredno potčinjena komandantu, a načelnik operativnog odeljenja vršio je koordinaciju sva tri odeljenja. Karakteristično je i to da nemačke komande nisu imale formacijske načelnike rodova, već su stručni savetodavci komandanta u pogledu rodova bile starešine jedinica dotičnog roda. U diviziji je postojala posebna komanda artiljerije — odvojeno od komande divizije. Za ostale rodove nisu postojali slični organi. Savetodavci za upotrebu pionira i vezista bili su, naprimer, komandanti odnosnih bataljona.

Nemačka vojnoteritorijalna služba bila je veoma razgranata. Ona je bila u sklopu kopnene vojske, ali je obavljala teritorijalne poslove za sva tri vida oružanih snaga.

Uvođenje u vojnu evidenciju obveznika regruta vršili su organi policije — po uputstvima ministra unutrašnjih poslova.

Oni su popunjavali osnovne kartone i stavljali ih na raspolaganje vojnoteritorijalnim organima koji su vršili regrutovanje i pozivanje na otsluženje vojnog roka, evidenciju vojnih obveznika i popune stoke i vozila, njihovo upućivanje u jedinice na vezbu i na oglas mobilizacije, kao i druge mobilizacijske poslove.

Vojno teritorijalnim organima rukovodilo je Odeljenje za popunu koje se nalazilo u Opštoj upravi komande kopnene vojske. Teritorija Nemačke, posle prisajedinjenja Austrije, bila je podeljena na 15 korpusnih oblasti (7 korpusnih komandi nije imalo teritorijalnu funkciju. Od toga su 4 obuhvatale motorizovane, oklopne i lake divizije, a 3 korpusne komande su obuhvatale graničnu zaštitu, odnosno posadne trupe utvrđenih zona).

Svaka korpusna oblasna komanda imala je u svom sastavu 1—4 *inspekcije vojnih područja*. Ove su inspekcije imale 4—12 *komandi vojnih okruga* koje su vršile pomenute mob. poslove a, pored toga, vodile su i personalne dokumente za rezervne oficire.

Komandama vojnih okruga bilo je potčinjeno do 5 *sreskih (gradskih) vojnih prijavljenih ureda* preko kojih su vršili pozivanje regruta, odnosno vojnih obveznika. Oni su održavali neposrednu vezu sa vojnim obveznicima.

*

Ovi podaci o organizacijskim pojedinostima nemačkog Vermahta odnose se na stanje uoči rata i na sam početak rata. Struktura kopnene vojske se, naravno, u toku rata neprekidno razvijala i broj jedinica povećavao.

Proučavanje organizacijskih formi nekadašnje nemačke vojske može privlačiti pažnju, naročito zbog toga što su one, pored ostalog, omogućile da je posle 15 godina zabrane opšte vojne obaveze Nemačka za nepune 4 godine uspeła da obrazuje armiju od više miliona ljudi, koja je u početku rata imala izvanrednu efikasnost, nadmašujući u pogledu kvaliteta skoro sve tadašnje evropske vojske.

Ve. K.

Potpukovnik **Leserf:** **ZA JEDNU VOJNU DOKTRINU¹⁾**

U zapadnoj stručnoj literaturi i publicistici često se raspravlja o vojnoj doktrini, kako u zemljama koje raspolažu nuklearnim oružjem, tako i u onima koje ga nemaju. Pojava nuklearnog oružja, čija bi upotreba obeležila eventualni svetski sukob, bilo da do nje dođe u sudaru glavnih atomskih sila, bilo u nekom lokalnom ratu koji bi, radi toga, mogao da preraste u svetski, uslovlja je potrebu drugačijeg postavljanja organizacije i upotrebe oružanih snaga u celini, a isto tako i upotrebu pojedinih vidova, rodova i službi svake pojedine zemlje; i to — sasvim drugačije od iskustava iz Drugog svetskog i Korejskog rata.

Pomanjkanje podrobnijih podataka o dejstvima i osobinama tog novog oružja, kao i mogućnost parcijalnih ratova (pr.: Koreja, Indokina) bez upotrebe nuklearnog oružja, otežavaju rešenje problema, makar i samo približno. Otuda i tolika razlika u idejama i shvatanjima. Sem toga, svaka zemlja mora da gradi svoje oružane snage i organizuje odbranbene pripreme, računajući pritom i sa tim prvorazrednim faktorom.

Članak koji ovde prikazujemo od interesa je kako u pogledu upoznavanja sa, u njemu ocrtanim, stanjem vojne misli i vojne doktrine u Francuskoj, tako i po rešenjima koja autor predlaže za oružane snage svoje zemlje.

*

Kao osnovni problem savremene francuske armije pisac smatra nepostojanje jedinstvene vojne doktrine i, usled toga, pomanjkanje jedinstva pogleda, mišljenja i shvatanja, što je naročito izraženo u paralelizmu doktrina raznih vidova oružanih snaga Francuske. Taj problem, kao akutan, ističu i odgovorne rukovodeće ličnosti, naprimera, predsednik Komisije za narodnu odbranu koji je, prema navodima autora, sa tribine Saveta Republike izjavio: To što nedostaje našoj armiji jeste jedna doktrina i jedna duša.

Pisac smatra da postoji više uzroka odsustva jedinstvene vojne doktrine koja

bi poslužila kao osnova za izgradnju i upotrebu oružanih snaga, ali među svima naročito ističe dva:

prvi je nedostatak nuklearnog oružja, kao najznačajnijeg faktora na koji se računa u eventualnom svetskom sukobu, i

drugi — na kome naročito insistira i smatra ga ozbiljnijim — je nepostojanje novih, odlučujućih smernica za izgradnju kadra, usklađenih sa duhom vremena, koje bi mogle da zadovolje zahteve modernog rata.

Polazeći od ideja generala Dueta, koji je još 1928 pisao da više ne postoje tri vida oružanih snaga — kopneni, pomorski i vazduhoplovni (moto autorovog članka), već jedna jedinstvena oružana sila sa sredstvima koja su u stanju da dejstvuju na kopnu, moru i u vazduhu; zatim, oslanjajući se na misli generala Šasena, po kome: za jednu zemlju nije glavno da ona raspolaže nadmoćnim oružjem, već da je svoj vojni sistem organizovala u odnosu na takvo oružje i da ga zna upotrebiti, autor se zalaže za izgradnju jedinstvene doktrine koja bi bila obavezna za celokupne oružane snage.

Nepoznavanje pravih svojstava novih oruđa za masovno uništavanje, oskudnost u podacima iz eksperimenata sa nuklearnim oružjem, pomanjkanje sigurne pretstave o količini ovog oružja kojim bi se raspolagalo u slučaju sukoba, ne olakšavaju zadatak, onih na koje pada odgovornost za izgradnju doktrine. A vlada se, zbog nemanja neophodnih podataka o materijalnim sredstvima, usteže da precizira i utvrdi mesto, zadatke i obim oružanih snaga — u sklopu opšte doktrine narodne odbrane. Stoga je vojno rukovodstvo lišeno najbitnijeg okvira za pravilno određivanje mesta, uloge i značaja svakog vida, da bi im saobrazno postavilo određene zadatke. Tako se zemlja pokazuje "nesposobnom da formuliše i precizira bitne elemente vojne doktrine, za kojom se sve više oseća potreba, a naročito kada iz doktrine treba da rezultira odnos prema oblicima sudelovanja u raznim koalicijama ili tendencijama integracije.

Pisac smatra mogućnim da Francuska stupi u red atomskih sila, jer joj to omogućuju rudna bogatstva, industrijski potencijal, obim budžeta i već postignuti

¹⁾ Pour une doctrine militaire, par le Lt. Col. Lecerf, *Forces aeriennes francaises*, februar 1956.

uspesi u izgradnji aviona sposobnih za transport nuklearnog oružja. On se istovremeno za takav razvitak i zalaže, tvrdeći da ekonomija snaga i sredstava nužno vodi prelasku na nuklearno naoružanje, neporedivo efikasnije od klasičnog, a uz to podvlači da je klasični eksploziv za isti obim rušenja srazmerno skuplji od atomskog. Međutim, on pravilno uviđa da nuklearno oružje ipak neće moći da do kraja potisne klasično. Iako ohrabren nadom u mogućnost proizvodnje nuklearnog oružja u Francuskoj i skidanje vele tajne sa njega na međunarodnom planu, on ipak zaključuje da još nisu stvoreni svi uslovi za izgradnju temeljite vojne doktrine, ali da se u svakom slučaju ne sme ostati skrštenih ruku.

*

Ozbiljnijim od zakašnjenja u pogledu naoružanja, autor smatra nedostatak izražen u pogrešnom metodu izgradnje oficirskog kadra, tj. metodu kojim se određuje, propisuje i predaje posebno, bez ikakvog prethodnog razmatranja onoga što je opšte, zajedničko. To se ispoljava u činjenici da svaki od tri vida »brižljivo izgrađuje svoju doktrinu, određuje svoj konačni cilj, organizuje svoja sredstva i svoje komandovanje, utvrđuje svoja pravila«. Svim tim napornima nedostaje zajednička osnova, pa ih autor smatra uzaludnim (iako su u osnovi pohvalni), pošto ne idu dalje od isticanja međusobne zavisnosti vidova i pokušaja kombinacije ponekad nepomirljivih shvaćanja. Zbog pomanjkanja jedne jedinstvene vojne doktrine postoji mnoštvo različitih posebnih doktrina, ali baš radi toga i defektnih, pošto se nije polazilo od zajedničke doktrine svakog vida putem njenog paralelnog, ali uzajamno povezanog izgrađivanja. Zbog svega toga su oružane snage Francuske slične onima iz 1945. Otuda proizlazi postojanje pravog »rata pravila« koji se vodi pre svega zato da se istakne prednost ovog ili onog vida, pri čemu se zaboravlja na ono što ih povezuje, čemu služe i šta im je zajedničko. »Kao što se vidi, savremena vojna misao preživljuje žalosnu krizu«.

Pisac zatim ističe izvesnu karakteristiku »savremene« vojne misli, po kojoj ona ustvari nije savremena, zaostaje za razvitkom tehnike iako teži da joj se pri-

druži — umesto da joj počesće prethodi i da joj daje opštu orijentaciju. Ovo stoga što je ta misao jednostrana, što je parališu duga i osetljiva nagađanja, cenjkanja itd., usled čega se pojavljuju tendencija da se i ta, tako nesavremena vojna misao, stopi i srodi sa jednom, manje-više, zastarelom strategijom, umesto da ovu ruši i gradi iznova.

Reforma na području vojne misli, makako bila poželjna, nije neposredno ostvarljiva, pošto joj ni u načinu izgradnje kadrova nisu stvoreni odgovarajući uslovi, jer tu izgradnju karakteriše partikularizam. To se u izgradnji oficirskog kadra vidi u tome što oficiri vidova prolaze kroz odvojene vojne škole, izgrađuju se i specijaliziraju kao stručnjaci, a tek im se kasnije, na višem stupnju vojne karijere, daje neko opšte znanje. A tada je već kasno pošto je svaki oficir tada već ubeđen da je organizacija i doktrina njegovog vida dobro zasnovana, a te nove studije namenjene celini svode se na izučavanje velikih principa rata. Iako dosta površne, ove su studije omogućene za cilj samo malom broju oficira, dok gro kadra ostaje njima neobuhvaćen.

Ni kasniji kursevi i predavanja, posvećeni pitanjima koja se odnose na sva tri vida, kao ni združene vežbe koje imaju za cilj da krunišu zgradu izgradnje oficira, ne postižu željene rezultate. U svemu tome nema zaključaka obaveznih za sve, ili koji bi služili kao orijentacija. Umesto toga, često nastaju duge i besplodne prepirke, koje nose neprincipijelan karakter, pri čemu jedni traže »recipročne ustupke«, drugi da se prime ili odbace »izuzeci koji potvrđuju pravilo« ili nađu »nove formule kompromisa«, itd. Takve debate pisac karakteriše kao »dijaloge gluvi«, jer dok je tako, one ostaju samo trošne kombinacije koje podržavaju paralelizam doktrina. Stoga se pisac, u interesu izgradnje jedinstvene doktrine, zalaže za drugačiju postavku izgradnje kadra, počev od osnovnog vojnog školovanja do najviših vojnih studija, iznoseći pritom ove razloge:

na svim stepenima kombinovanja već se oseća potreba za svestranije obrazovanjem oficirima, u smislu poznavanja osnovnih svojstava i načina upotrebe svih vidova (i rodova);

proširenje polja dejstva svakog vida, brojnost i raznovrsnost sredstava koja danas zahtevaju bitke, bile one strategiskog, operativnog ili taktičkog značaja, zatim

međusobno prožimanje sredstava jednog vida sa drugim i razvitak vidova na račun usvajanja sredstava koja su ranije pripadala drugim, srodnim (naprimer, upotreba aviona, tenkova, nosača aviona, pešadije od strane mornarice, itd.), sve to zahteva veću koordinaciju, ako ne i integraciju dejstava, pa prema tome i odgovarajuće mere, kako na nivou štabova i komandovanja, tako i izvršilaca;

narasla je potreba da se u interesu ekonomije snaga i sredstava, kako unutar borbenih jedinica, tako i štabova, raspolaze izvesnim brojem oficira osposobljenih za organizaciju sadejstva sa drugim vidovima ili njihovim delovima ili, pak, za rad u njihovu korist. To isto zahtevaju i logističke mere, kad se radi o združenim delovima raznih vidova;

predviđa se da će atomska bitka biti odlučujuća, a to znači da je naglašena obaveza da joj se podrede sve snage i sredstva, u interesu postignuća postavljene cilja;

raspolaganje nuklearnim oružjem od strane vidova iziskuje koordinaciju dejstava, kao i raspodelu ciljeva, vremena i izbor načina dejstva — u interesu celine;

konvencionalna sredstva (oružje) u stanju su da na najraznovrsnije načine doprinesu uspehu atomske bitke (transport, zaštita objekata, podrška, izviđanje, obezbeđenje različitih sredstava, objekata, komunikacija, itd., zatim borba sa neprijateljem na frontu i pozadini itd.), te ni dosadašnja klasična bitka, iako bi izgledalo da će biti drugostepena, neće izgubiti u značaju, već će pružiti ne mali doprinos uspehu atomske bitke;

na bližu koordinaciju rada i sadejstvo upućuju dosadašnja iskustva iz sadejstva kopnenih i vazduhoplovnih snaga u borbi, što je izazvalo potrebu stvaranja *centara za kombinovane operacije, sekcija zajedničkih štabova, odeljenja za vezu između raznih vidova* itd. Nuklearno oružje i predviđanja razvoja atomske bitke zahtevaju nova razmatranja o taktičkim dejstvima i naročito uslovljavaju potrebu još tešnje saradnje među vidovima; najzad

bilo da se radi o operacijama na frontu, ili u pozadini (borbe sa neprijateljskim stanovništvom ili snagama ubačenim i snabdevenim vazдушnim putem), u svima njima će obavezno učestvovati delovi svih idova.

Na taj način moderni rat zahteva promene u taktici, organizaciji, u načinu izgradnje kadra i postavlja zahtev komandantima, štabovima i čitavom kadru da savršeno poznaju mogućnosti i svojstva svakog vida, da bi ih znali što bolje koristiti za postizanje zajedničkog cilja. To je moguće postići drugačijom organizacijom i opštom postavkom sistema školovanja i izgradnje kadra.

*

U svom predlogu rešenja ovog čvornog problema pisac obeležava samo opšte smernice i navodi neke osnovne principe. Pritom polazi od shvatanja da principi programa izgradnje oficira, koji bi bili u stanju da odgovore zahtevima vremena, moraju biti potpuno različiti od dosadašnjih, tj. prožeti shvatanjem da savremene oružane snage predstavljaju jedinstvenu celinu, shvatanjem koje mora biti preneseno i na plan izgradnje oficirskog sastava. Otuda izviru neke osnovne postavke kojima se moraju prožeti svi nastavni programi, na svim stepenima školovanja oficira:

izgradnja oficira svih vidova na zajedničkoj vojnoj osnovi;

u svakoj kasnijoj etapi prvo dolazi upoznavanje *opšteg*, a tek se na to nadovezuje posebno — nužno za specijalizaciju koja odgovara svakom pojedinom vidu. Jedinstvo opštevojnih i specijalnih (vidovskih) znanja postaje temelj zajedničkim koncepcijama i praksi koja iza toga sledi. Posebna znanja bi naročito došla do izražaja u rešavanju zajedničkih problema između vidova, problema koji svakodnevno nastaju i traže rešenje. Stoga bi, šema organizovane izgradnje oficira, koja ilustruje ceo zamišljeni sistem, bila ovakva:

svi bi se oficiri regrutovali na istovetan način i, kao pitomci, školovali u istim opštearmijskim školama sa istovetnim početnim programom u trajanju od nekoliko meseci do godinu dana. Na taj bi se način svaki pitomac upoznao sa vojničkim zanatom i imao mogućnost da se prema svojim sposobnostima i sklonostima opredeli za užu specijalnost, dok bi rukovodstvo imalo bolji opšti uvid u sposobnosti i naklonosti slušalaca, te bi time bilo u stanju da vrši pravilnu raspodelu i orijentaciju u daljoj izgradnji;

posle toga dolaze studije u vidovskim ratnim školama, odnosno specijalizacija;

neposredno po završetku tri ratne škole slušaoci bi opet bili okupljeni na jedan zajednički kratkotrajan staž čiji bi cilj bio da im omogući pretresanje pitanja združene upotrebe sredstava, rodova i vidova, u oblasti strategije, taktike i logistike, koristeći ranija svoja opštevojna i specijalizovana znanja;

posle ovoga, oficiri bi trebali da prođu još samo kroz *Centar za visoke vojne nauke* da bi, konačno, oni koji se istaknu, postali, kada zatreba, »generali narodne odbrane«, rukovodioci i organizatori oružanih snaga, spremni da ih organizuju i vode saobrazno zahtevima savremenog rata, na svakoj etapi razvitka.

*

Iako su pišćeva razmatranja interesantna po oštini misli, kritičkom odnosu prema sadašnjem stanju stvari, po izvesnim idejama, ipak bi mu se mogle učiniti izvesne zamerke. Naprimjer, on se zadržao samo na vojnom aspektu izgradnje vojne doktrine, zapostavljajući društveno-političku stranu problema, što, istina, spada u nadležnost vlade i šefa države koji rukovode celokupnim pripremama zemlje za rat, čije je jedno od područja i priprema i upotreba oružanih snaga. Ako se to ne uzme u obzir, diskusija o

vojnoj doktrini postaje defektna i nedostaje joj širina, pošto savremeni ratovi pokreću na najveće napore sve materijalne i moralne snage jedne zemlje i veoma duboko zadiru u društvena, politička i ekonomska pitanja. A to sve pretpostavlja ne samo okvir već i podlogu za izgradnju vojne doktrine. On nije dotakao ni problem upotrebe rodova i službi, jer se to pitanje ne može mimoći pri diskusiji o doktrini (srazmera, naoružanje, upotreba, itd). Njegov zahtev da se prvo promeni način i sistem izgradnje oficira — kao preduslov za izgradnju i usvajanje nove, savremenije doktrine, — nije celishodan, jer bi bilo bolje da je vojno obrazovanje i politika izgradnje oficira jedna od oblika konkretizacije već postojeće doktrine. On ne precizira ni pojam *opšteg*, zajedničkog u formiranju oficira svih vidova; obim tog *opšteg* zadržava se na površini stvari, te data šema, iako po svojoj prostoti shvatljiva i privlačna po težnji za svestranošću, zbog nedovoljne konkretizacije zamisli ne deluje ubedljivo u pogledu mogućnosti praktičnog ostvarenja. No, čitava tema pokreće na korisna razmišljanja.

M. Č.

Major A. Dirije: PSIHOLOŠKI RAT

Pošto se tema o psihološkom ratu u poslednje vreme često tretira u savremenoj vojnoj literaturi, smatram da treba da se osvrnemo na članak pod gornjim naslovom,¹⁾ utoliko pre što je u preglednoj formi zahvatio problematiku psihološkog rata, ilustrujući je brojnim primerima.

Psihološki rat, kao jedna od četiri forme ratovanja (pored oružanog, ekonomskog i diplomatskog), ima za cilj da »uništi volju za otporom kod neprijatelja, koji se sastoji jednim delom od armije a drugim od stanovništva«. Određujući cilj psihološkog rata autor kaže: »Pošto volja za otporom nije ništa drugo nego izvesno psihičko stanje, psihološki rat se mora upotrebiti za promenu tog stanja kod neprijatelja, kako bi napustio svoju odluku

i shvatio neminovnost svog poraza. Radi se, dakle, na prvom mestu o tome da se potkopa moral stanovništva, ubeđujući ga da je njegova stvar loša i beznađna i dokazujući mu da je u njegovom sopstvenom interesu da se preda. Pošto se danas rat ne ograničava samo na vojne snage, on pogađa čitavu naciju, koja je kao masa pristupačnija i osetljivija na sve psihološke akcije.«

Svaki psihološki rat nastoji da poremeti psihičku ravnotežu protivničke armije i stanovništva, čime se ustvari slabi njihova volja za otporom i stvara demoralizacija. U tom smislu autor ukazuje na deset glavnih uzroka, koji poremećuju psihičku ravnotežu i slabe volju za otporom jedne armije ili jednog naroda, zahvatajući ih pojedinačno ili grupno:

1. Stalna pretnja ličnoj bezbednosti, 2. Pretnja bezbednosti rodbine, 3. Preterano smanjenje i nedovoljnost ishrane, 4. Strah da se ne izgubi novac, služba ili privatna

¹⁾ Major Hon. A. Durieux: *La Guerre psychologique, L'Armée — La Nation*, jan 1956.

svojina, 5. Lišavanje seksualnog zadovoljenja, 6. Ograničenje slobode kretanja, 7. Prišilna pasivnost ili usamljenost, 8. Izloženost porugama ili preziru, 9. Nesigurnost u pogledu svoje zemlje ili svoje stranke, 10. Prikrivene i nepoštene namere u odlukama vlasti.

U vezi sa ovim uzrocima mogu se odrediti zadaci psihološkog rata i izraditi program koji redovno ima sledeće tri faze:

1. Demoralisati neprijatelja zamarajući ga ratom, 2. Usmeriti malodušnost i razočaranje u bezbednost, ubeđujući neprijatelja u beskorisnost njegovih žrtava, nemogućnost njegove pobede, nepravедnost njegove stvari i neiskrenost njegovih rukovodilaca i 3. Obećati poboljšanje stanja nudeći zarobljenicima dobru hranu, udobnost i razuman mir. Redosled ovih faza nije obavezan, iako je ovakav logičniji i efikasniji.

Kada govori o propagandi, autor je u jednom slučaju određuje kao *sredstvo* psihološkog rata, a u drugom je identifikuje sa psihološkim ratom: »Sredstva psihološkog rata isto su što i sredstva propagande«. Prema tome, propaganda je u jednom slučaju *sredstvo*, a u drugom ona, kao nešto više, ima svoja sredstva. Iz toga nam nije jasno da li je propaganda *sredstvo* ili nije, i u kakvom je odnosu (ako se može postavljati neki odnos) prema psihološkom ratu. Očevидno je da se tu radi o jednoj formalno-logičnoj nejasnoći. Međutim, smatram da je u eri sveobuhvatnih ratova sasvim ispravno propagandu identifikovati sadržajno i formalno sa psihološkim ratom, ili kao što kaže D. Lerner: »Psihološki rat je novo ime za propagandu.«⁵⁾ Najzad, i sam autor je na jednom mestu tako svrstao propagandu (»Ustvari, psihološki rat se izjednačuje sa propagandom«...) pa nas utoliko više čudi što je napravio zbrku u objašnjavanju *sredstava* psihološkog rata (odnosno propagande) i što je u svom članku nedosledan ovom ispravnom stavu, kad govori o propagandi kao nekoj posebnoj pojavi koja ima veze sa psihološkim ratom a nije psihološki rat.

Bez obzira na tu formalno-logičnu nejasnoću ipak moramo priznati da je autor dobro klasifikovao i objasnio sredstva

psihološkog rata, (koja su ustvari i sredstva propagande):

1. Govorna sredstva: glasine (rumor), radio i glasnogovornici, 2. Pisana sredstva: dnevници, brošure i leci, 3. Ilustrovana i vizuelna sredstva: plakati, izložbe, filmovi i pozorišne predstave, 4. Materijalna sredstva: puštanje padobranom proizvoda i predmeta koji su kod neprijatelja strogo racionalni.

Među govornim sredstvima su glasine (rumor) najopasnije, ako ne i najefikasnije oružje *crne propagande* (falsifikovane propagande) kojih je izvor prikriiven). Besumnje je da su u mnogim slučajevima glasine isto tako oružje i neprijatelja. Često ih on stvara istovremeno na više strana da bi se verovalo u njihovu istinitost i da bi se sprečilo otkrivanje izvora. One imaju glavni cilj da podriju moral, stvarajući nepoverenje i razmirice među saveznicima. Glasine služe i za dobijanje istinitih podataka, zato što izazivaju zvaničnu i verodostojnu ispravku od strane protivnika. Sem toga, one se koriste i u cilju prikriivanja istine i obmanjivanja obaveštajne službe neprijatelja.

Radio je idealno sredstvo za približavanje masama, da bi se doprlo u sve krajeve i do svakog čoveka. Svojom upornošću i stalnim ponavljanjem spiker preko radiotalasa stvara pogodnu atmosferu za postepeno psihološko opčinjavanje neprijatelja, za dejstvo koje se razvija po brižljivo utvrđenom planu.

Glasnogovornici su prvi put upotrebljeni u toku građanskog rata u Španiji. Nemci su ovo sredstvo ponovo upotrebili 1939 obraćajući se vojnicima Mažinovljevine linije. Docnije su se koristili glasnogovornici montirani na avionima, brzim izviđačkim brodovima, džipovima ili tenkovima. Oni su korišćeni uglavnom za potsticanje pojedinaca ili jedinica na predaju.

Ovim govornim sredstvima može se dodati i delovanje propagatora, koje se izražava bilo u obliku privatnog razgovora između rođaka i prijatelja, između radnika iste radionice, između članova jednog kluba, bilo u obliku intervjua, neke dostave, govora pred ograničenim auditorijumom ili masom.

Među pisanim sredstvima štampa zauzima važno mesto u životu čoveka. Čovek uvek rezonuje onako kako ga na to navodi njegov list, a često toga nije ni svestan. Naime, svaki list ima neku ten-

⁵⁾ Vidi članak »Psihološki rat«, *Vojno delo*, br. 4—5, 1956.

denciju, neki cilj zbog kojeg se podešavaju i tumače novosti. Zbog toga su se u mnogim slučajevima, uglavnom za vreme Drugog svetskog rata, dve zaraćene strane koristile rasturanjem štampe podražavajući format, način, izražavanje i ton protivničkih listova.

Međutim, od svih štampanih sredstava upotreba letaka je bila najviše rasprostranjena na svim frontovima i njima su se koristile sve zaraćene strane u svim delovima sveta. Obično su leći slati neprijatelju pomoću artiljerije i avijacije. Zadaci letaka su isti kao i zadaci opšte propagande. Ali većina letaka je imala za cilj da nagovori neprijateljske jedinice na predaju. U tom cilju se u lećima često isticao dobar život zarobljenika, udobnost i olakšice koje su im davane. Ponekad se isticao bezbrižan život u pozadini, za razliku od opasnosti na frontu.

Među vizuelnim sredstvima film je veoma efikasno sredstvo propagande. Pošto je postao potreba masa, on je u mogućnosti da pomoću vizuelne i auditivne pažnje učini jak utisak. Pored toga, umetnički izraz u obliku plakata, crteža, karikature, izložbi i pozorišnih predstava može biti efikasno sredstvo propagande.

Već je napomenuto da i materijalna sredstva mogu biti sredstva propagande. Saveznici su za vreme poslednjeg rata, u nameri da pokažu svoje bogatstvo, padobranima bacali u neprijateljske zemlje predmete ili proizvode koji su bili strogo racionirani: sapun, čokoladu, šibice, itd. Čak su padobranima bacane snabdevačke karte, koje su u jednom trenutku izazvale nered u nemačkoj službi snabdevanja.

Međutim, nije dovoljno posedovati sredstva propagande a ne umeti ih pametno upotrebiti. Treba ih podesiti prema ciljevima kojima se teži, uskladiti ih u njihovom povezanom dejstvu i detaljno ih planirati tako da ona dejstvuju kao savršen mehanizam u kome svaki točak doprinosi jedinstvenom ostvarenju. Dakle, radi se o vođenju psihološkog rata po izvesnim principima. Autor ukazuje na to da je još francuski psiholog Gistav Lebon u svojoj »Psihologiji masa« tvrdio da neka ideja ne može biti propagirana ako nije podvrgnuta ovim trima glavnim uslovima: tvrdjenju, ponavljanju i ubeđivanju. Ruski fiziolog Ivan P. Pavlov na sličan način je izazivao uslovne reflekse. Naravno, stručnjaci za psihološki rat nisu zanemarili ove pouke. Isto tako oni su zasni-

vali svoje akcije na izvesnim principima koji inače proizilaze iz ranijih istorijskih iskustava. Ovi su principi ponovo uzeti u obzir, analiziraju se i tumače u savremenoj literaturi psihološkog rata.

Gotovo se svi psiholozi i propagandisti slažu u tvrdjenju da je istina najbolja propaganda. S jedne strane u interesu je da se ne bude uhvaćen u laži, a sa druge, treba pokazati da protivnik nije rekao pravu istinu i iznoseći je, zadobiće se poverenje. Međutim, nikad se u propagandi ne iznosi gola istina, već ona mora biti podrobno objašnjena, pošto od objašnjenja zavisi i sam efekat propagande.

Važno je dobro poznavati masu na koju se želi propagandom delovati. Da bi propaganda uspešno delovala na masu, potrebno je voditi računa o njenom prethodnom držanju i ponašanju, kako reaguje na izvesne podražaje i kakve su njene želje i motivi. Tada će propaganda moći dovesti masu do toga da ona nesvesno prihvati držanje koje se želi. »Masa, kaže autor, to je pravo polje delovanja propagande. Bilo da je slučajno nastala usled nekih vremenskih ili mesnih okolnosti, ili kao dobrovoljni skup pojedinaca sa zajedničkom ideologijom, bilo, najzad, da je ujedinjena pod jednim sličnim uticajem — naprimer, kao što su čitaoci jednog istog lista — masa se pušta da bude slepo vođena, kako je o tome pisao Gistav Lebon...«

Danas su metodi rukovođenja psihološkim ratom toliko komplikovani da bezuslovno zahtevaju specijalnu organizaciju sa kvalifikovanim osobljem. Stručnjak za psihološki rat rezultat je jedne intenzivne nove obuke koja je od neocenjive koristi u vojnoj organizaciji. U vezi s tim autor kaže: »Idealni oficir psihološkog rata trebalo bi da bude diplomata, istoričar, književnik, političar, stručnjak za oglašavanje, strateg-vojnika i akademski psiholog«. »Odeljenje za psihološki rat (*Psychological Warfare Division*), koje su imali Saveznici u toku Drugog svetskog rata, angažovalo je 4.600 ljudi, što oficira što civila, ali uglavnom različitih stručnjaka — počev od običnih oglasnih trgovačkih putnika do univerzitetskih profesora. Za vreme Korejskog rata osoblju koje je bilo angažovano u sekcijama psihološkog rata (G-3), data je specijalna obuka u opštevojnoj školi u Fort Rajliju. Svake godine radile su tu klase od kojih je svaka ospo-

sobljavala 24 oficira za psihološki rat. Drugi jedan kurs od tri nedelje bio je određen za oficire Generalštaba.

U zaključku svog članka autor govori o značaju psihološkog rata kao veoma efikasnog oružja sveobuhvatnog rata: »Dok oružani rat ide za tim da uništi borbeni potencijal protivnika, dok ekonomski rat ima za cilj da ga liši borbenih sredstava, psihološki rat, upravljen protiv celog naroda, ima za cilj da prisili neprijatelja na predaju, podrivajući moral vojnika i naroda u pozadini, ubeđujući ih kako njihova stvar nije pravedna, kao ni objašnjenja koja im daju njihovi rukovodioci. On je

utoliko strašniji što se sredstva kojima on deluje ne zasnivaju na snazi, na materijalnoj i fizičkoj brutalnosti, već deluje podmuklo na psihu ljudi. Psihološki rat je postao neminovna stvar. U budućem ratu on će biti još intenzivniji i savršeniji. Ništa neće izbeći njegovoj demoralizatorskoj akciji ako se ne upoznaju njegove osobine, sredstva i način upotrebe. Psihološki rat je jedno moralno iskušenje. Svaki narod koji uspe da zaštiti svoj moral ima najbolje garancije za pobjedu, opstanak i slobodu.«

S. C.

Kamij Ružeron: USPON I PAD TAKTIČKE AVIJACIJE

U svom članku pod gornjim naslovom,¹⁾ poznati francuski vojni pisac i teoretičar Ružeron iznosi svoja gledišta o ulozi i značaju savremene taktičke avijacije. On na interesantan i dokumentovan način daje celinu razvoja i problematike sadašnje i buduće uloge i značaja taktičke avijacije, kroz njenu evoluciju savremenih dostignuća na polju nuklearnog i termonuklearnog oružja, kroz primere Koreje i Indokine, mišljenja vojnih stručnjaka i iskustva sa poslednjih velikih manevara. Time je upotpunio svoja razmatranja o istim problemima iz 1953 godine.²⁾

*

U uvodnom delu konstatuje se da ni taktička avijacija, kao i nijedan rod oružanih snaga, ne može izbeći opšte važeće pravilo po kome se taktika menja svakih 10 godina. Taktička avijacija je u Drugom svetskom ratu i kasnije pružila veoma jaku neposrednu i posrednu podršku jedinicama KoV, ali u Koreji ipak nije mogla da donese odluku ni u Indokini da spreči poraz onih koji su njome raspolagali. Zato se nužno nameće potreba stalnog praćenja uzroka i posledica uspona i padova uloge i značaja taktičke avijacije. Zahvaljujući razvoju taktičkog nuklearnog oružja čija se upotreba više ne osporava, taktičkoj avijaciji je ponovo obe-

zbeđena prvoklasna uloga u savremenom ratu.

Opadanje značaja taktičke avijacije: Koreja i Indokina. Nijedno oružje nije toliko uticalo na ishod Drugog svetskog rata niti je zabeležilo uspeh kao taktička avijacija. Događaji koji su se odigrali u Koreji u junu i julu 1950 potvrdili su pouke iz Drugog svetskog rata. Naime, posle povlačenja Južnokorejske armije, američka taktička avijacija, iako malobrojna, zaustavila je protivničke tenkove i uspešno zamenila artiljeriju u direktnoj vazdušnoj podršci. Kad je prošla kriza i uspostavljen solidan front pred Pusanom, general Makartur je počeo da razmišlja o upotrebi taktičke avijacije za posrednu podršku. Uspostavljanjem vazdušnog baraža u visini Seula (duž celog poluostrva), u vidu posredne podrške, onemogućeno je svako prebacivanje trupa i materijala na jug.

Posredna podrška taktičke avijacije u ovoj fazi Korejskog rata imala je pun uspeh tako da se Severnokorejska armija, koja je za tri meseca uspela da sa 38 paralele izbije pred Pusan, za kratko vreme (zbog opasnog dejstva avijacije) pretvorila u pojedine partizanske odrede. Normalno snabdevanje Severnokorejske armije autokolonomas svedeno je na volovska kola i ručna vozila, nosačke kolone i na pojedinačno prenošenje od strane celokupnog stanovništva.

Nijedna avijacija nije tako uspešno izvela »zaokružavanje« kao američki avioni u toku nekoliko nedelja pre iskrcavanja kod Inčona. Tada je avijacija, kao i pri

¹⁾ Les hauts et les bas de l'aviation tactique, par Camille Rougeron, *Revue de Défense Nationale*, jun 1956.

²⁾ *Vojno delo*, br. 5/53 — prikaz: Opadanje značaja taktičke avijacije — Le Déclin de l'aviation tactique, *Revue de Défense Nationale*, januar 1953.

sprečavanju akcija i ugušivanju ofanzive na skraćenom frontu, gde se uspeh nije mogao ostvariti ranije utvrđenom taktikom, odigrala glavnu ulogu.

U ofanzivi posle iskrcavanja kod Inčona kojom su severnokorejske snage odbacene na reku Jalu, taktička avijacija je otvorila put kopnenim snagama.

Iznoseći prednje i analizirajući činjenice koje su dovele do tako nagle promene od uspeha ka neuspehu čitave jedne armije, pisac se pita šta se ustvari dogodilo i odgovara da je Kinesko-severnokorejska armija — s obzirom na vazдушnu opasnost — jednostavno prilagodila svoje naoružanje postojećim uslovima, odbacujući tenkove i artiljeriju. U tom prilagođavanju otkrivaju se uzroci neefikasnosti taktičke avijacije i u neposrednoj i u posrednoj podršci.

Novembar 1950 ne bi predstavljao iznenađenje da se dva meseca ranije u Tonkinu bolje shvatio neuspeh taktičke avijacije u Koreji protiv armije vrlo sličnog sastava. Isti bacači koji su doneli uspehe Kinesko-korejskoj armiji u novembru, u pokretnom ratu, izazvali su u septembru pad utvrđenih položaja tonkinske granične linije. Taktička avijacija je u tim uslovima postala, dakle, neefikasna, čime se manifestovao i sam pad njene uloge i značaja.

Međutim, taktička avijacija se i u Koreji i u Tonkinu brzo povratila od prvog iznenađenja, pokušavajući da se prilagodi novostvorenoj situaciji i prema njoj menja svoju taktiku. Od januara do maja 1951 ona nanosi Kinesko-korejskoj armiji sve veće i veće gubitke. To poboljšanje njene efikasnosti uslovili su razvoj i usavršavanje naoružanja, pre svega avionska bomba sa blizinskim upaljačem; zatim, poboljšana tačnost pogađanja i masovnija danonoćna borbeno dejstva avijacije. No, i ovaj ponovni uspeh taktičke avijacije nije trajao dugo. Kinesko-korejska armija, lišena svoje avijacije, prilagodila se još jednom vazdušnoj opasnosti. Pokretnom ratu usledio je poziciski, uz veštu primenu fortifikacije i maskiranja, tako da se Kinesko-korejska armija uspešno suprotstavila ne samo opasnosti avijacije već i neprijateljske artiljerije.

Ponovni neuspeh neposredne vazdušne podrške tražio je rešenje u posrednoj vazdušnoj podršci koja počinje krajem avgusta 1951 u operaciji *Strangle*. Međutim, svi naponi da se vrate uloga i značaj tak-

tičkoj avijaciji ostaju bez vidnih rezultata. Kinesko-korejska armija je uspeła da se održi, popunjava i snabdeva pod dejstvom avijacije na način za koji nema primera ni u jednom od dva svetska rata. General Ridžvej je u vezi s tim izjavio: »Stalna vazдушna prevlast na frontu i u neposrednoj pozadini, kao ni operacija *Strangle* na udaljenim komunikacijama, nisu sprečile oporavak neprijatelja«.

U pogledu efikasnosti taktičke avijacije u Indokini pisac ističe da se prvi uspešni vazdušne podrške na bojištu Tonkina i u Laosu nisu ponovili, a da kod Dijen-Bijen-Fua taktička avijacija nije mogla da zaštiti braniocima koje je toliko puta zaštitila na utvrđenim položajima Delte i porovovima kod Na-Sana. Savršenstvo ukopavanja i maskiranja osudilo je na propast svaki pokušaj neposredne vazdušne podrške.

Popravljanje situacije: taktička nuklearna oružja. Jasno je da zemlje koje su računale na to da svojom vazdušnom nadmoćnošću kompenziraju inferiornost svojih ljudskih efektivna, nisu mogle trpeti ovako nastalu situaciju. Razvoj nuklearnog i termonuklearnog oružja pomogao im je da situaciju poprave.

Već 1951, Gordon E. Din, predsednik Komisije za atomsku energiju, prilikom traženja kredita od američkog Kongresa, izjavio je: »Mi moramo prestati da mislimo o atomskom ratu kao džinovskim eksplozijama koje će pretvarati u prah i pepeo ogromne gradove i njihovo stanovništvo... Mi danas usavršavamo oružja koja će moći da se koriste na bojištu — artiljerskim projektilima, teledirigovanim projektilima, torpedima, upaljačima avionskih bombi za taktičku avijaciju, itd.; ona su isto toliko raznovrsna kao i konvencionalna oružja. Imaćemo ih za sve prilike, velika za velike i mala za male ciljeve«.

Iz prednjeg citata i iz krajnjeg neuspeha konvencionalnog oružja u Koreji — gde ono nije moglo da odluči ishod rata, a isto tako i iz Indokine — gde je čak i nosilac teškog naoružanja morao da napusti bitku — može se stvoriti zaključak o potrebi usvajanja nove koncepcije, tj. nove doktrine prema kojoj je taktička upotreba nuklearnog oružja potisnula u pozadinu njegovu strategisku ulogu. Međutim, pisac iznosi i drugu stranu u vezi sa poznatim »Nju lukom«, citirajući Dalsove izjave iz januara 1954 (podršku je dobio od predsed-

nika Ajzenhauera), kao i protivljenje generala Ridžveja i Grintera, kako bi kroz tu borbu prikazao evoluciju razvoja i popravljajući situaciju taktičke avijacije u vezi sa taktičkim nuklearnim i termonuklearnim oružjem.

U daljim izlaganjima pisac svestrano razmatra poslednje velike manevre *Battle Royal* iz 1954 i *Sagebrush* iz 1955, kao jedina iskustva u vezi sa novom ulogom taktičke avijacije snabdevene nuklearnim oružjem kojima se raspolaže i koja su, po njegovom mišljenju, povratila i obnovila značaj i važnost taktičke avijacije.

Evolucija doktrine. Razvoj savremenog nuklearnog oružja i promene u vezi s njim (povećanje vatrene moći) potpuno su izmenili i samu doktrinu njegove upotrebe. Tako, zadobijanje vazdušne prevlasti, iscrpljivanje neprijatelja posrednom vazdušnom podrškom i, najzad, uništavanje neprijateljskih trupa neposrednom vazdušnom podrškom na bojištu, koji su do 1950 predstavljali tri sukcesivne faze vazdušne intervencije u korist kopnenih snaga, danas ostaju samo kao deo teorije ranije doktrine.

Isticanje vazdušne prevlasti sa eliminisanjem ili neutralisanjem neprijateljske avijacije u cilju sprovođenja planiranih operacija, kao prve faze borbenih dejstava avijacije, nedovoljno je opravdano, jer se već u korejskom ratu pokazalo nesigurnim. Vazdušna prevlast je, u uslovima gde se 200 aviona *Sabre* suprotstavljalo 1.000 *Mig*-ova, izgubila svoj bitni karakter koji se sastojao u tome da treba da obezbedi prolaz drugim avionima koji sa svoje strane nisu raspolagali tom nadmoćnošću u vazdušnoj borbi. Tako su se, naprimer, supertvrđave morale da povuku sa udaljenih zadataka u blizini r. Jalu i da se upotrebe za druge zadatke u blizini fronta, gde ih nisu napadali neprijateljski lovci.

Ogromno povećanje udarne i vatrene moći aviona (sa upotrebom atomske bombe) smanjiće potrebu za ranijim velikim, u isto vreme osetljivim, formacijama koje su se pojavljivale iznad cilja. Usamljeni avioni sa nuklearnim oružjima moći će, kao što se to pokazalo na pomenutim manevrima, da u brišućem letu prodru po nekoliko hiljada kilometara do ciljeva u neprijateljskoj pozadini. Protiv aviona u ovakvom letu radari, lovci-presretači, pa čak i upotreba projektila *zemlja-vazduh* neefikasni su. Iz navedenih razloga prevlast u vazduhu je manje zna-

čajna, tako da nije daleko vreme kada će taj termin izgubiti svoja bitna svojstva u klasičnom smislu.

Prilikom posredne podrške iz vazduha i operacija daljnog presretanja treba koristiti ostvarenu vazdušnu prevlast i presecanjem komunikacija i izolovanjem aktivnih sektora fronta slabiti neprijatelja toliko da ne može pružiti uspešan i efikasan otpor.

Neosporni uspeh ovog okružavanja u Normandiji 1944 ili Ruru 1945 može se objasniti odsustvom reagovanja Nemačke armije pred pojačanom vazdušnom opasnošću. Ali, za razliku od Nemaca, Kinesko-korejska i Vijetninska komanda su krajem 1950 prilagodile sastav svojih armija i logistiku svojoj vazdušnoj inferiornosti. S obzirom na mogućnost upotrebe nuklearnog oružja od strane avijacije u toku posredne podrške, situacija kopnenog borca može se iz osnova ponovo promeniti i pitanje je da li će on, sveden na minimum individualnog i zajedničkog naružavanja, moći da se kreće u zonama zasenjenim levkovima sa radioaktivnim zračenjem. Ovo bi značilo da nuklearno oružje vraća poljuljani značaj posredne podrške iz vazduha.

Neposredna podrška iz vazduha. Kad je neprijatelj iscrpen prekidom veza i komunikacija sa pozadinom, onda neposredna podrška treba da doprinese njegovom uništenju. Međutim, kao što su kinesko-korejske i vijetninske snage, u pogledu posredne podrške, sastav svojih borbenih jedinica i svoje logističke metode prilagodile opasnosti od taktičke avijacije, one su isto tako postupile i u pogledu suprotstavljanja neprijateljskoj neposrednoj podršci iz vazduha, što je dovelo do sličnih neuspeha taktičke avijacije. U ovom slučaju poljska fortifikacija je odigrala odlučnu ulogu, mada se teško prihvata postavka da se primenom poljske fortifikacije može odupreti udarcima jedne avijacije pod kojima su počev od 1939 do 1945 padala najmodernija postrojenja stalne fortifikacije.

Neuspeh aviona pred improviziranom fortifikacijom nije ništa čudnovato, pošto su već u početku Drugog svetskog rata rovovi Moskve i Staljingrada, kao i podrumi Kasina, uspešno protivstali napadima tenkova, teške artiljerije i bombardovanja iz vazduha pa je, prema tome, pojačana otpornost poljske fortifikacije — u čiju je izgradnju do savršenstva uneta

stvaralačka moć mašte izgradnje i maskiranja, kao i ogromna ljudska snaga — mogla postići iste rezultate.

U daljem razmatranju, kroz analizu iskustava o dejstvu atomske bombe na Hirošimu, visinskoj i površinskoj eksploziji, pisac zaključuje da će se fortifikacija i u budućnosti efikasno suprotstaviti nuklearnom oružju, a da će problem zauzimanja i odbrane položaja pod dejstvom nuklearnog oružja biti podjednak za oba protivnika. Često će odlučivati bliska borba ručne bombe i noža — na bokovima atomskih levaka, kojju će voditi snage dovede-

ne na ta mesta helikopterima. Doktrina se mora prilagođavati evoluciji materijala i oružja, a iz celine zbivanja posle Drugog svetskog rata mogu se izvući dva bitna momenta: usavršavanje materijala koje je zamenilo spori avion brzim, i razvoj dirigovanih projektila koji se sve teže mogu presretati. Ovo usavršavanje stavilo je svakom protivniku na raspolaganje mogućnost raznovrsnog masovnog razaranja, a i jedan i drugi momenat garantuju defanzivi pojačane mogućnosti — bez obzira na disproporciju snaga i materijala.

S. B.

Major Alfred Klement: SAVREMENA ARTILJERIJA¹⁾

U članku pod gornjim naslovom se na interesantan i prilično dokumentovan način razmatraju promene i usavršavanja koji se moraju sprovesti kod artiljerije, ako se želi da ona uvek i u potpunosti odgovori svojoj ulozi u savremenoj borbi.

Izgled bojišta budućnosti zavisice od *poluprečnika dejstva* atomskog oružja (naprimer, kod atomske bombe od 20 KT on iznosi oko 3.000 m za nezaklonjene trupe, a oko 1.600 m za jedinice u objektima poljske fortifikacije) i *zone sigurnosti* za svoje trupe (sada je oko 700-1.500 m, a ima tendenciju stalnog smanjivanja). Dejstvu atomskog oružja mnogo su više izložene artiljerija, rezerve, štabovi i pozadinski delovi nego trupe na frontu. Posle atomskog napada, na trupe na frontu se survava najžešći napad svih klasičnih borbenih sredstava, a baš tada treba sopstvena artiljerija da im osigura zaštitu.

Prema načinu upotrebe atomskog naoružanja, bojište se po dubini deli na tri zone:

Zona fronta (dubine 500—2.000 m) u kojoj konvencionalno oružje dolazi do jačeg izražaja od atomskog koje uglavnom obuhvata samo svojim periferiskim dejstvima.

U atomskoj zoni (dubine 10-12 km) u potpunosti se osećaju sve tri vrste dejstva atomskih eksplozija (toplotno, udarno i radioaktivno).

U udaljenoj zoni može se očekivati *samo pojedinačno* atomsko dejstvo protiv naročito važnih ciljeva.

Gro artiljerijskih vatrenih položaja, po sadašnjim normama, nalazi se u atomskoj zoni. Prema američkim predviđanjima, jedna atomska bomba, netačno bačena na diviziju današnjeg sastava, razviju za napad, nanela bi oko 75% gubitaka artiljeriji, a samo 15% ostalim divizijskim delovima. Za sličan efekat u odbrani bile bi potrebne dve atomske bombe. Englezi smatraju da korpus za borbu treba da raspolaže sa 6 atomskih topovskih zrna, koja spadaju u taktičko-nuklearno naoružanje.

Sve to bezuslovno zahteva da se u organizaciji, komandovanju, načinu upotrebe, izvršenju gađanja i snabdevanju artiljerije sprovedu korenite reforme, ako se želi da ona prođe sa što manje gubitaka u eventualnom atomskom ratu koji imperativno nameće što veću rastresitost svih borbenih poredaka. Dosadašnji principi upotrebe artiljerije mogu se dozvoliti samo pri napadu na neprijatelja koji ne raspolaže nuklearnim oružjem.

Da bi artiljerija mogla da podrži i zaštitu svoju pešadiju u svim prilikama, neophodno je da se što veći broj njenih *vatrenih položaja* po mogućstvu izvuče iz opasne atomske zone i celishodno se ešelonira po frontu i dubini kroz sve tri zone. Potrebna rastresitost kod artiljerije, koja bezuslovno mora i dalje da ostane u atomskoj zoni, postiže se međusobnim udaljavanjem njenih vatrenih položaja i do 3.000 m. Isturanjem vatrenih položaja u zonu fronta neminovno se dolazi do pre-

¹⁾ Neuzeitliche Artillerie — Major A. D. Alfred Clement — Wehrwissenschaftliche Rundschau, maj 1956.

trpanosti artiljerije i teškog pešadiskog naoružanja. Zato se mora odstupati od dosadašnjeg pravilskog rasporeda oruđa te ih treba raspoređivati na međusobnim udaljenjima i od po nekoliko stotina metara. Ovo omogućuje da se za svako oruđe izabere najpovoljniji vatreni položaj. Tada bi VP velikih baterija (od po 3 voda po 5—7 oruđa), za čije se formiranje i uvođenje pisac naročito zalaže, imali oblik razvučenog i spljoštenog slova *n* (na čijem bi se svakom pojedinom kraku nalazio po jedan vod) i protezali bi se po frontu i do 3.000 m. Solidno utvrđivanje VP svakog pojedinačnog topa i izrada dovoljnog broja rezervnih položaja omogućili bi vrlo elastičnu upotrebu ovakvih jedinica. Zato bi bilo neophodno da sva oruđa budu *samohodna*, kako bi mogla brzo da vrše promenu položaja. Maskiranju i izradi lažnih VP treba i u ovim uslovima pokloniti veliku pažnju. U *udaljenoj zoni* bi trebalo da se nalaze dalekometna oruđa sa zadatkom da posle neprijateljskog atomskog napada dejstvuju odgovarajućom zaprećnom vatrom ispred zone fronta — na najverovatnijim pravcima neprijateljskog nadiranja.

Pošto će zona fronta posle atomskog dejstva biti izložena i neprijateljskom konvencionalnom napadu, to artiljeriji, pored ostalih zadataka, mora najenergичnije da učestvuje i u *protivtenkovskoj odbrani*. Savremeni rat neophodno zahteva da artiljerija uvek bude spremna i za *blisku borbu*, radi čega treba njenu poslužu za to blagovremeno opremiti i obučiti. Artiljerici će se često boriti kao pešaci, a naročito u onim slučajevima kada im oruđa budu uništena i kada se neprijatelj pojavi u blizini njihovih VP. Pri svemu ovome na bojištu treba naročitu pažnju obratiti na t. zv. *vakume* (opustošene zemljišne otseke posle atomskih eksplozija), koje će neprijatelj najradije i najverovatnije koristiti za uspešno sprovođenje svojih napada i proboja.

Kao efikasnu meru za celishodnu upotrebu savremene artiljerije treba smatrati i obrazovanje *artiljerijske rezerve*. Nju bi obrazovale:

— baterije i pojedina oruđa u *atomskoj i udaljenoj zoni* predviđena za dejstva iz zaseda;

— artiljerijske jedinice u *udaljenoj zoni* spremne da vatom i pokretom ojačaju dejstvo artiljerije u *atomskoj zoni* i

— rezervno artiljerisko ljudstvo u

udaljenoj zoni, u oklopljenim transporterima, sa zadatkom da ojača posluže onih baterija u atomskoj zoni koje budu pretrpele velike gubitke u ljudstvu, ali su im oruđa ostala još upotrebljiva.

Pri ulazu artiljerijskih delova iz *udaljene u atomsku zonu*, ABH trupe treba da im pruže svu potrebnu pomoć.

U ovakvim prilikama artiljerijom mogu da komanduju samo starešine visokog morala, sprema i inicijative, a i njihovo ljudstvo treba da se odlikuje sličnim kvalitetima. To naročito dolazi do izražaja pri zadržavanju i odbijanju neprijateljskih napada po dubini. Za sve ovo vreme uglavnom se može koristiti radioveza, a žičana sredstva samo izuzetno (na kraćim ostojanjima i kada se duže zadržava na mestu). Zbog velike zasićenosti bojišta i rasplinutosti borbenog poretka potrebno je pokloniti veliku pažnju izviđanju i osmatranju. Zato artiljeriska avijacija treba da bude u sastavu artiljerije, a njeni izviđači da budu artiljeriski oficiri.

U pogledu naoružanja treba težiti da ono bude što jednoobraznije. S obzirom na zadatke i duboko ešeloni-ranje, potrebno je da artiljerija raspolaže poljskim haubicama od oko 100 i 150 mm i topovima od oko 120 mm; naravno, svi oni treba da budu samohodni. Dalje, neophodne su brdske haubice za brdske jedinice i teški topovi i merzeri za specijalne zadatke. Vrlo je korisno da sama posluga bude osposobljena za zamenjivanje oštećenih delova. Zato je neophodno da lafeti budu odvojeni od trzajućeg sistema (cev-kolevka) jer tada mogu, pored svog osnovnog zadatka, samostalno da se koriste i za prevoz ljudstva i municije — kao formacijska transportna sredstva. Pored toga, svaka baterija treba obavezno da ima i po jedan buldožer, zbog obimnih terenskih i fortifikacijskih radova.

Formacija jedinica većih od divizionu već izlazi iz okvira čisto artiljerijskih problema i pretstavlja za svaku armiju pitanje od opštevojnog značaja.

Štednja municije kod moderne artiljerije je neophodna mera, naročito zbog toga što velika pokretljivost savremenih borbenih dejstava traži utrošak ogromnih količina pogonskog goriva, a svaki ušteđeni metak pretstavlja doturenih više litara ovih potreba.

Pitanje vatrene jedinice u ovakvim uslovima je od prvorazrednog

značaja. S obzirom na veliku rastresitost vatrenih položaja po frontu i dubini, kao i elastičnost i žilavost savremene borbe, izgleda da su dosadašnji divizion i kao vatrene jedinice prevaziđeni, jer njihovi komandanti ne mogu uspešno da komanduju svojim potčinjenim jedinicama rasturenim na tako velikim prostorijama. Najbolje rešenje za ovo je pretvaranje dosadašnjih diviziona u *velike baterije*, od čega je korist višestruka; ista vatrena moć a znatno manja jedinica, veća pokretljivost, ušteda u ljudstvu i uprošćenije snabdevanje. Pri tome je sam naziv sporedan, a glavno je objedinjavanje.

Jedna tako predložena velika baterija sastojala bi se od 1 izviđačke (komandne) baterije, 2 baterije sa oruđima i 3 snabdevačke baterije. Ovakvom podelom se znatno olakšavaju obuka, borbena upotreba i snabdevanje novoformirane jedinice.

U 1 bateriji bi bili prikupljeni svi izviđački i osmatrački organi, koji formiraju glavnu komandantovu — komandiruju osmatračnicu i potreban broj pomoćnih osmatračnica. Pored toga, ona bi imala i svoje specijalno merničko odeljenje.

2 baterija bi se sastojala od vodova odgovarajućih oruđa, računskog i svog merničkog odeljenja. Da bi osnovna oruđa (kao srednja u vodovima) bila upravljena na sredine ciljeva, preporučljivo je da vodovi budu sastavljeni od neparnog (5 ili 7), a ne kao dosada od parnog broja oruđa (4 ili 6). Time bi bilo znatno olakšano

gađanje (naročito obrazovanje raznih vrsta snopova) i osmatranje.

3 baterija bi obuhvatila sve dosadašnje divizionске organe, ustanove i radionice za snabdevanje, održavanje u ispravnom stanju i opravke opreme i materijala.

Kod obuke ljudstva treba potpuno suzbiti sve predrasude i bojazan o fantastičnoj moći i preteranoj opasnosti od dejstva atomskog oružja. Vojnike treba ubediti da mogu ostati živi i pri atomskim napadima, samo ako dosledno primenjuju pravilski propisane postupke i da mogu neprijatelja, iako raspolaže atomskim naoružanjem, na kraju i pobediti.

Obim nastavnog gradiva u artiljeriji znatno se proširio posle Drugog svetskog rata. Savremeni artiljerci moraju dobro poznavati uloge svih poslužilaca svojih jedinica i biti sposobni da brzo i vešto vrše manje opravke opreme i materijala — bez obzira na doba dana i atmosfere prilike — da efikasno zamenjuju sve poslužioce izbačene iz stroja, i, najzad, da se u specifičnim prilikama uspešno bore protiv neprijatelja kao pešaci.

Pisac zaključuje napomenom da artiljerija mora i ubuduće uvek biti spremna da zaštiti svoju pešadiju u svim prilikama, i da se po potrebi i žrtvuje za nju, a najveći ponos svih artiljeraca treba da bude zahvalnost i pohvala od strane pešaka za njihove uspešno izvršene zadatke.

M. D.

Pukovnik S. L. Makeni:

IZVIĐAČKA JEDINICA »SKYCAV« NA MANEVRU »SAGEBRUSH«

Na manevru *Sagebrush*, održanom u Luizijani (SAD) u toku novembra i decembra prošle godine, od kopnenih snaga bila je formirana, opremljena, obučena i proverena jedna nova privremena izviđačka jedinica nazvana SKYCAV²⁾. Pisac ovog članka odgovara na pitanje: šta je to SKYCAV, kako je ona organizovana, kako dejstvuje i u koliko je meri u skladu sa tekućim organizacionim izmenama koje

se sprovode u strukturi kopnenih snaga. Američka armija obiluje izrazitim primerima uspešne upotrebe konjice, u kojima se vidi njena sposobnost za izviđanje i sprečavanje izviđanja neprijatelja, za vođenje iznuravajućih dejstava i postizanje iznenađenja u dubokoj pozadini neprijatelja. Pre Drugog svetskog rata je jedna od bitnih odlika konjice bila njena izvanredna pokretljivost na bojištu, kao i brzina i lakoća kojom je prenosila svoju vatrenu moć sa jednog mesta upotrebe na drugo, dajući time veliki doprinos dobijanju rata. Međutim, razvojem tenka je zadatak izviđanja u znatnoj meri prešao na oklopne jedinice. Taktika i tehnika u-

¹⁾ »SKYCAV Operations During Exercise Sagebrush«, by Colonel Stewart L. McKenney, *Military Review*, jun 1956.

²⁾ Sky — nebo; cav. skraćeno od cavalry — konjica. — Prim. T. L.

potrebe konjice bile su podređene principima udarnog dejstva, manevru i vatrenoj snazi.

Pronalaskom nuklearnog naoružanja i njegovom upotrebom kao taktičkog sredstva na bojištu iz vazduha, vođenog zrna i novih mogućnosti artiljerije, postalo je neophodno da se ponovo priđe oceni koncepcije organizacije i primene principa rata.

Primena koncepcije rastresitih borbanih poredaka, upotrebom grupa sposobnih za samostalno dejstvo na bojištu, ističe jednu novu potrebu — za još jačim izviđanjem neprijatelja, kako bi se njegovim snagama onemogućilo svako privlačenje kroz međuprostore sopstvenih snaga. U isto vreme, pod pretpostavkom da će i neprijatelj upotrebljavati male pokretne borbene grupe, ukazala se potreba da se pronađe pogodna jedinica koja će biti u stanju da otkrije neprijatelja — njegove bokove, jačinu, slaba mesta i njegove mogućnosti, kako bi se do krajnjih granica iskoristio element iznenađenja, a neprijatelju oduzela svaka mogućnost da nas iznenadi.

Potreba za izviđanjem i obezbeđenjem naročito je jaka na planinskom i pošumljenom zemljištu (kakvo je bilo u Italiji, Vogezi, Ardenima i Koreji). Međutim, baš na takvom zemljištu i jedno i drugo bilo je jako otežano, jer su sredstva kojima su ranije raspolagale kopnene snage bila efikasna jedino na ravničastom, otkrivenom i komunikativnom zemljištu. Dakle, bilo je nemoguće da se ta sredstva brzo upute u željenom pravcu, a bilo je i situacija kada je to bilo neophodno učiniti.

U ranijim ratovima konjanik je odgovarao svojoj nameni. Ali danas on to nije više u stanju. Tehnika je odnedavno stavila na raspolaganje nova sredstva koja ga uspešno zamenjuju. Danas se priznaje udarna moć oklopnih formacija u fazi eksploatacije (to je ranije vršila klasična konjica), ali se oseća da se još uvek ne raspolaze pogodnim kopnenim vozilom za izviđanje, što je naročito došlo do izražaja u Drugom svetskom ratu i u Rat u Koreji.

Smatra se da će sadašnja sredstva izviđačkih jedinica biti u budućem ratu neefikasna i to iz dva razloga. Prvo, ako je zemljište ispresecano i uopšte nedovoljno komunikativno, njihovom se upotrebom neće moći obezbediti ceo front i

bokovi. Drugi bi razlog bio taj što se, čak i pod pretpostavkom da saobraćaj i komunikativnost ne predstavljaju nikakav problem, kao i pod uslovom da se raspolaze sa dovoljno ljudstva, svi zahtevi izviđanja i osiguranja ne bi povoljno rešili samo upotrebom kopnenih sredstava (sa svim njihovim nedostacima u pogledu pokretljivosti i mogućnosti izviđanja). Imajući u vidu ulogu klasične konjice u izviđanju, osiguranju i eksploataciji, pri formiranju SKYCAV-a težilo se da ta jedinica raspolaze još većim mogućnostima u izviđanju i osiguranju nego što je to danas slučaj sa izviđačkim jedinicama divizija i oklopnih pukova.

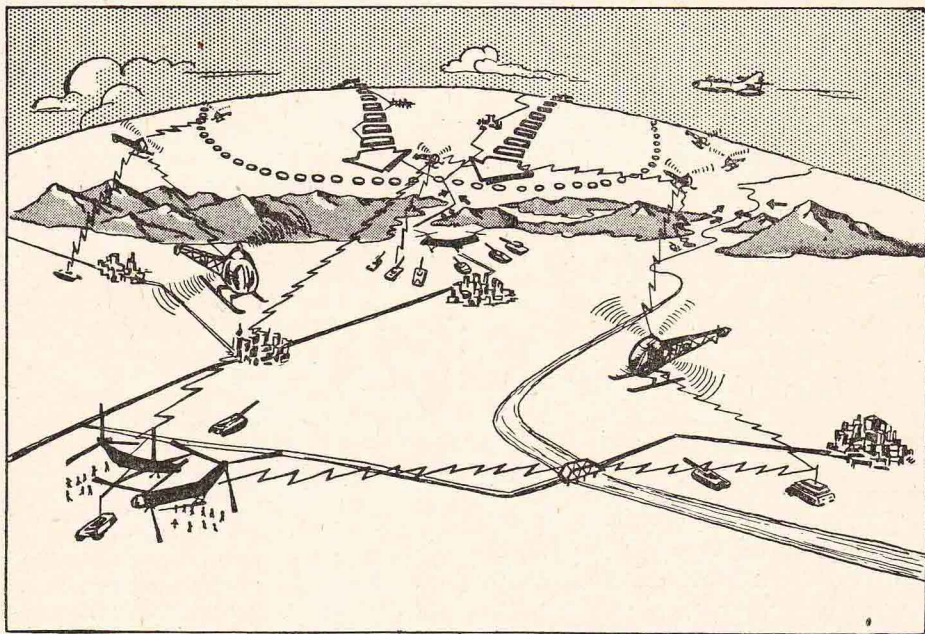
Da bi ta jedinica odgovorila zadatku koji joj se nameće, ona je na manevru imala u svom sastavu tri osnovna elementa: jedan za izviđanje i osmatranje (danju i noću) iz vazduha i tehničkim sredstvima na čitavom frontu; jedan malog brojnog sastava, ali vrlo dobro naoružan, koji se može veoma brzo prebaciti vazdušnim putem na kakav greben ili raskršnicu i koji svojom jakom vatrom može neprijatelja da zadrži, spreči u izvršenju njegovog zadatka i da ga prinudi da otkrije svoju nameru; i jedan naoružan PT sredstvima, sposoban da brzo krene u željenom pravcu, pod zaštitom navedenih elemenata koji sprečavaju napredovanje neprijatelja i izviđaju iz vazduha.

Izviđačka jedinica takvog sastava, koja radi za račun divizije, u stanju je da sigurno otkrije neprijatelja, da proceni njegove mogućnosti, a možda čak i nameće, i da u isto vreme obezbedi pokret glavnine i njene pripreme za stupanje u dejstvo. Odlike ove jedinice naročito bi došle do izražaja u bočnim i osiguranjima iz pozadine u vremenu dok su glavne snage angažovane u borbi. Ova koncepcija je šematski prikazana na skici. Helikopteri stalno izviđaju pokrete neprijatelja, dok se deo za zadržavanje i deo naoružan PT sredstvima upućuju i nalaze na odlučujućim pravcima, na kojima se razvijaju, postavljaju svoja vatrena sredstva na pogodno položaje i nastoje da zadrže neprijatelja ili bar uspore njegov pokret.

Izviđačke mogućnosti ove jedinice, u poređenju sa izviđačkim bataljonima i pukovima, znatno su veće baš zbog navedenog sastava. Stoga je ona u stanju da na sebe primi zadatke klasične konjice, a ne, kao sadašnje izviđačke jedinice,

koje djeluju samo na izvesnim pravcima na kojima je moguće kretanje kopnenih vozila. Imajući u vidu baš takav zahtev formirana je i jedinica SKYCAV — veoma pokretna, elastična i sa velikim mogućnostima za izviđanje.

»Obezbediti izviđanje iz vazduha i sa zemlje (i osmatranje na bojištu) jedinici u čijem se organskom sastavu nalazi ili joj je pridata. Po potrebi, ona se može boriti i kao pešadija«. U sastavu jedne iste jedinice i pod komandom jednog starešine

Skica 1: Strelice pokazuju delove za zadržavanje koji zatvaraju pojedine pogodne pravce

Cilj opita. Pri ispitivanju izviđačke jedinice SKYCAV težilo se:

da se spajanjem avijacije, transportnih sredstava i izviđačkih jedinica kopnenih snaga dobije efikasna izviđačka jedinica koja bi se odlikovala velikom elastičnošću i pokretljivošću;

da se utvrdi da li je celishodno da se u njen sastav unesu najsavremenija elektronska sredstva za izviđanje i u koliko joj je meri njihovo korišćenje efikasno; da li takva jedinica zadovoljava izviđačke potrebe komandanata divizija, korpusa i armija; da li je ona u stanju da zameni izviđačke jedinice pešadiskih i vazdušno-desantnih divizija, kao i izviđačke bataljone oklopnih divizija i izviđačke oklopne pukove.

Formacija. SKYCAV je uglavnom formirana od izviđačke čete 82 vazdušno-desantne divizije. Njen je zadatak bio:

našla su se sredstva za izviđanje i osiguranje različitih mogućnosti. Od njih su neka bila oprobana ranije, dok su druga bila nova i još neisprobana.

Sastav. Izviđačka jedinica imala je u svom sastavu sledeće vodove: izviđački, jurišni, za izviđanje i osmatranje i vazduhoplovni.

Izviđački vod je formiran kao ojačani tenkovski vod od pet lakih tenkova M41 i jednog izviđačkog odeljenja sa vozilima nosivosti od 1/4 tone. Taktika i tehnika upotrebe ovog voda zasnivala se na ratnim i mirnodopskim iskustvima.

Jurišni vod, slično izviđačkom, formiran je kao ojačani streljački vod sastava: četiri streljačka odeljenja i jedno odeljenje oruđa (minobacači 81 mm, bestrzajna oruđa 57 mm i laki mitraljezi). Vod je delovao bilo kao celina ili po patrolama. Često se provlačio u pozadinu ne-

prijatelja i prevezio motornim sredstvima van sastava voda. Njegova se upotreba zasnivala na iskustvima iz Drugog svetskog rata i Rata u Koreji, kao i nekim iskustvima stečenim u Pešadiskoj školi. Pisac smatra da naziv *jurišni vod* ne odgovara njegovim mogućnostima i zadacima, te je stoga mišljenja da bi bilo pravilnije ako bi se nazivao *vod za podršku*.

Vod za izviđanje i osmatranje imao je u svom sastavu različita odeljenja i sredstva (6 lakih aviona male brzine, 5 helikoptera, televizijsko i foto odeljenje i dr.), od kojih su neka bila nova i nedovoljno ispitana. Vizuelno i vazdušno fotoizviđanje bilo je dovoljno oprobano u Drugom svetskom ratu i Koreji. Neka elektronska i druga sredstva bila su dotle oprobana jedino u laboratorijama, te se stoga ukazala potreba za njihovim daljim usavršavanjem. *Vod*, uzet u celini, bio je u stanju da pruži fizičku zaštitu jedino svom ljudstvu.

Vazduhoplovni vod je organizovan i opremljen slično vodovima transportne čete (14 helikoptera i 3 laka aviona). Pokazalo se da je *vod* u mogućnosti da svoj zadatak efikasno izvrši, tj. da transportuje jurišni vod i obezbedi dotur i snabdevanje čitavoj jedinici. U pogledu zaštite, bio je sposoban jedino da zaštiti svoje ljudstvo.

U toku manevra *Sagebrush*, *SKYCAV* je vršila različite zadatke, uključujući fotografisanje i izviđanje iz vazduha, transport ljudstva, snabdevanje, osmatranje i još nekoliko specifičnih zadataka. U toku napada i odbrane sva izviđačka sredstva bila su upotrebljena u različitim kombinacijama i stepenima, kako bi se ispitala njihova efikasnost. Doprinos jedinice bio je naročito u prikupljanju podataka o neprijatelju i u tom pogledu se smatra da je obavestajni otek divizije dobio pretežan broj podataka baš od nje. Uopšte uzev, manevar je pokazao da je jedinica ovakvog sastava celishodna i da bi daljim ispitivanjem trebalo usavršavati njenu formaciju.

Po mišljenju posmatrača, *SKYCAV* je veoma pogodna izviđačka jedinica, s tim što bi svakako trebalo poboljšati njenu materijalnu opremu. Tu se prvenstveno misli na mogućnost vazdušnog transportovanja lakog tenka *M 41* i da se raspolaze jednim lakim samohodnim oruđem, tipa *T-101*, od 90 mm, koje bi se takođe moglo transportovati vazdušnim putem.

Pisac posebno ističe da su svi bili mišljenja da bi trebalo prihvatiti ideju ostvarenju na manevru — da se vazduhoplovna i transportna kopnena sredstva sjedine sa izviđačkim jedinicama, jer se time dobija efikasna izviđačka jedinica sposobna da izvida na još većim udaljenjima i da sa još većom brzinom prikuplja podatke o neprijatelju. U pogledu upotrebe elektronskih sredstava bilo je ustanovljeno da su ona veoma efikasna i korisna, ali da ih treba još više usavršiti.

Na kraju pisac izvodi sledeće zaključke:

celishodno je sjediniti kopnena vazduhoplovna i transportna sredstva sa izviđačkim kopnenim jedinicama u cilju formiranja jedne efikasne izviđačke jedinice sa veoma velikom elastičnošću i pokretljivošću, koja je na pomenutom manevru nazvana *SKYCAV*;

zavisno od daljih tehničkih usavršavanja, u njenom se sastavu može efikasno upotrebiti najnovija elektronska oprema;

takva jedinica ima sve mogućnosti da zadovolji potrebe komandanata divizija, korpusa i armija kao sredstvo za prikupljanje podataka o neprijatelju;

ona nije u stanju da zameni izviđačke jedinice pešadijske i vazdušnodesantne divizije;

dalja ispitivanja neće voditi zameni izviđačkih bataljona oklopnih divizija i pukova jedinicama tipa *SKYCAV* do kojih se došlo posle ispitivanja;

sa sadašnjim sastavom, i ako joj se poboljša materijalna oprema, poveća brojni sastav i pravilno upotrebi, ta će jedinica predstavljati veoma efikasno sredstvo; ona ne treba da zameni ili ojačava postojeće izviđačke jedinice; divizijske izviđačke jedinice treba i dalje da ostanu i da svoje zadatke vrše na oko 15 km ispred linije fronta, dok *SKYCAV* treba koristiti za račun korpusa na dubini od oko 45 km; »uloga konjice« ne sme se gubiti iz vida — kada se jednom uspostavi dodir sa neprijateljem, ustanove bokovi i približan raspored njegovih snaga i o svemu tome dostave podaci pretpostavljenoj komandi; elementi za osiguranje *SKYCAV* moraju da vode borbu peške, kako bi neprijatelja prinudili da se razvije i time mu usporili kretanje ili ga zadržali sve dok glavnina ne bude u stanju da se angažuje u borbi;

— koncepcija *SKYCAV* je ustvari koncepcija klasične konjice — neprijatelja otkriti, prikovati i što duže zadržati; na

manevru *Sagebrush* donošeni su čak i ne-realni zaključci o upotrebi ove jedinice, jer se smatralo (pri čemu su se gubile iz vida njene mogućnosti) da je celishodnije ako se ona ne upotrebi kao klasična konjica, već kao glavni organ načelnika Obaveštajnog otseka, pa čak i za ojačavanje borbenih jedinica; sadašnja njena ograničenja, zbog opreme kojom raspolaže, mogu se otkloniti tehničkim poboljšanjima i stoga se ne sme gubiti iz vida osnovni zadatak zbog koga je ona formirana;

— atomski rat je već činjenica i stoga sadašnji i budući komandanti moraju ra-

spolagati jednim efikasnim i moćnim sredstvom koje će biti u stanju ne samo da pronađe neprijatelja i brzo i tačno odredi sve »vakume« na bojištu, već isto tako da zadrži njegove *Pokretne grupe* pre angažovanja sopstvenih glavnih snaga; suština osiguranja ne sastoji se samo u tome da se neprijatelj jedino »vidi«, već da se »vidi i dejstvuje« — da se vidi gde je i da se odmah stupi u dejstvo sa zadatkom da mu se po svaku cenu spreči svaki njegov dalji pokret.

T. L.

Ing Gerhard Rosov:

NEMAČKA SLUŽBENA CIVILNA KARTOGRAFIJA — VOJNI ASPEKT¹⁾

Na preko trideset stranica, uz potvrdu od preko šezdeset dokumentacionih jedinica, autor iznosi svoja gledišta na ovu temu.

U opširnom istorijatu autor ističe promenu ravnoteže između nemačke civilne i vojne kartografije. Kad je vojska bila najznačajniji faktor (Pruska i Nemačka do 1914), tada je ona i civilne ustanove snabdevala kartama, a kasnije (posle Prvog svetskog rata do Hitlera i posle Drugog svetskog rata), dešavalo se obrnuto: civilna kartografija snabdevala je kartama vojsku.

Lik današnje nemačke civilne kartografije određuje još uvek tradicija Pruskog ureda za snimanje zemljišta (*Preussische Landesaufnahme*) i docnije, Državni ured za snimanje zemljišta (*Reichsamt für Landesaufnahme*).

T. zv. *Generalštabna karta* 1:100.000 bila je osnovno delo Pruskog ureda za snimanje zemljišta. Ona je istovremeno zadovoljavala i vojne i razne potrebe, ali se morala štampati samo u jednoj boji (1909), i to masovno i brzo (tehnika za višebojne karte bila je tek u začetku), jer se Nemačka tada užurbano spremala za Prvi svetski rat.

Posle Prvog svetskog rata, Versajskim ugovorom o miru Nemačkoj je zabranjena upotreba oficira u kartografskoj službi. Pruski ured za snimanje zemljišta i Vojno-

topografski biro u Saksoniji prestali su da postoje. Sve je prešlo u civilne ruke. Osnovan je državni ured za snimanje zemljišta (*Reichsamt für Landesaufnahme*) koji je 1934, po dolasku Hitlera, otpočeo sa ozbiljnijim radovima.

Radovi državnog ureda za snimanje zemljišta. Prvo je uzeta u rad nemačka osnovna karta (*Deutsche Grundkarte*) 1:5.000 da bi poslužila kao osnova za izradu drugih karata sitnije razmere. Kao spona između katastarskih planova i topografskih karata, ova karta treba da ima 144.000 listova. Nedostatak joj je što nema izohipse. Rad na njoj će se protegnuti daleko u budućnost.

Nemačka karta (*Deutsche Karte*) 1:25.000, sa 1.212 listova u tri boje, planirana je još 1913. Iako su je uveliko tražili civili iz gusto naseljenih zapadnih pokrajina, ipak je ona bila veoma pogodna i za vojne svrhe. Međutim, 1937 (pisac ne navodi razlog) Vermaht je obustavio rad na njoj, tako da je urađeno samo 2%.

Pomenuta Karta nemačke države (*Karte des Deutschen Reiches*) 1:100.000, mnogo tražena posle Prvog svetskog rata, sada je samo upotpunjavana bez vidnog uspeha i preštampana novom tehnikom u pet boja, delimično (Austrija) i sa izohipsama, ali tek posle Drugog svetskog rata.

Topografska pregledna karta (*Topographische Übersichtskarte*) 1:200.000, imala je istu sudbinu kao i prethodna. Obrada joj je počela 1927, a sa punim intenzitetom 1936 godine.

Preglednu kartu Srednje Evrope (*Übersichtskarte von Mitteleuropa*) 1:300.000

¹⁾ Dipl. Ing. Gerhard Rosow: Die deutsche amtliche Kartographie in militärischer Sicht. Entwicklung, Stand und Ausblick. — *Wehrkunde*, januar i februar 1956.

radio je Državni ured za premeravanje i 1939 bilo je gotovo 113 listova. Za vreme Drugog svetskog rata Odeljenje ratnih karata i premeravanja je, delom, i nju preradilo i dopunilo.

Internacionalna karta sveta (*Internationale Weltkarte* — IVK) 1:1,000,000, planirana je još 1913 na dve međunarodne konferencije. Značajna je zbog toga što su na njoj, između ostalog, upotrebljene izohipse sa stepenastim tonovima za visine i dubine.

Pisac ističe da je ovaj Ured malo uradio, jer nije imao dovoljno finansijskih sredstava da su jedino vojne potrebe pojačale njegov rad. Ipak je učinjeno mnogo na polju ispitivanja tehnike umnožavanja, od čega je vojska imala velike koristi. Krajem rata 1945 civilna kartografija je pretrpela potpun slom. Bombardovanjem i drugim uništavanjem, kao i demontiranjem postrojenja, cela ova služba i njena tehnička sredstva bili su u teškom stanju. Tek 1948, u Britanskoj okupacionoj zoni, prvi put se pojavio *Savet za premeravanje*. Kasnije, 1949, od ostataka ureda ove vrste obrazovano je *Udruženje ureda za premeravanje pokrajina Savezne Republike Nemačke*. Od 1952 osnovan je *Institut za primenjenu geodeziju i II odeljenje Nemačkog geodetskog istraživanja* Instituta u Bonu, sve potčinjeno Ministarstvu unutrašnjih poslova.

Pokrajinski ured Instituta za primenjenu geodeziju nastavio je rad na nemačkoj osnovnoj karti (*Deutsche Grundkarte*) 1:5.000, tako da je do sada izrađena za svega 7% i, prema piscu, neće biti gotova još za oko 150 godina.

Od topografske karte (*Topographische Karte*) 1:25.000 otpada na Saveznu Republiku oko 2.000 listova. Prvi radovi odnose se na pravljenje novih, ranije upropašćenih originala. Sada je urađeno jedva 15%, u tri boje, od ukupno 1.170 jedno-bojnih listova koji su preostali od bivšeg Pruskog ureda za premeravanje. U vojnom pogledu je naročito važan rad na obeležavanju plićaka do 2 metra, što je veoma potrebno za amfibiske operacije. Inače, mnogi od ovih originalnih listova su zastareli i potreban je rad od 2—3 godine da se upotpune, naravno, opet uz podršku vojnih ustanova.

Originalni listovi karte nemačke države (*Karte des Deutschen Reiches*)

1:100.000 većinom su ostali neoštećeni, ali su propale originalne bakarne ploče ove čuvene karte — jedino su u većini sačuvane kamene ploče — otisci. Danas sve to stoji u Uredu za kartografiju i kartotehniku u Berlinu. Pojedine pokrajine Severne Nemačke napravile su prve originale od astralona. Iako su pokrajinski uredi pokušavali da se ova karta ponovo izradi i izda, ona je ipak samo 5% upotpunjena jer su originali prilično zastareli. Neki pokrajinski uredi izdaju umesto prerađene stare novu topografsku kartu (*Neue Topographische Karte*) 1:100.000, tako da će se, po mišljenju pisca, radovi na rehabilitaciji stare karte još više odužiti.

Topografska pregledna karta nemačke države (*Topographische Übersichtskarte des Deutschen Reiches*) 1:200.000 se takođe obnavlja pod nadzorom Instituta za primenjenu geodeziju. Od ukupnog broja listova 91 otpada na Saveznu Republiku, od čega se 43% nalazi u obradi. Osnovni materijal je za 6% propao.

Bakarne ploče pregledne karte Srednje Evrope (*Übersichtskarte von Mitteleuropa*) 1:300.000 propale su, ali su originalne kamene ploče—otisci dobrim delom sačuvani. Neki pokrajinski uredi su inicijativno obnavljali ovu kartu, ali ovakav rad izaziva neujednačenost gledanja i postupka. Na Saveznu Republiku otpada 31 list od kojih je 6% već izišlo, dok se sledećih 10% nalazi u izradi.

Građanski ured za kartografiju i kartotehniku radi, takođe, na obnovi pregledne karte (*Übersichtskarte*) 1:1.000.000 iako je već izdata jedna karta Nemačke ove iste razmere — na osnovi spasenog materijala. Ova karta obuhvata obe Nemačke i rađena je jedna u 8, a druga u 5 boja.

Perspektive civilne kartografije. Ističući teškoće civilne kartografije, pisac iznosi da je planirano da se uradi nekoliko karata za vojne potrebe. Pre svega, po želji Zapadnih saveznika planirana je topografska karta (*Topographische Karte*) 1:50.000. Između ostalog, putevi će biti crveni, šume zelene, a koordinatna mreža na 2 sm, sa izohipsama i trojezičkom legendom. Pokrajine su se složile i pristale na saradnju u izradi. Karta treba da zadovolji sve uslove — od praktično—vojničkih do estetskih i da tako nasledi i u modernom stilu produži tradiciju stare Generalštabne karte. Na Sa-

veznu Republiku otpada 560 listova ove karte.

Ranije pomenuta Nova topografska karkta 1:100.000 nije zasad aktuelna zbog toga što su njenu vojničku vrednost, izgleda, zamenile karte 1:50.000 i 1:200.000, tako da ona služi prvenstveno civilnim potrebama. Suprotno pomenutim kartama krupnije razmere, karta 1:200.000 je još uvek u stadijumu planiranja.

Američki servis za karte (*Army map Service*) izdaje kartu Centralne Evrope 1:250.000, od koje na Saveznu Republiku otpada 27 listova.

Usled nedostatka stručnog kadra, pregledna karta (*Übersichtskarte*) 1:500.000 nije planirana, već je privremeno preštampana Nemačka vojna karta Evrope (*Europa 1:500.000 deutsche Heereskarte*) sa najvažnijim topografskim popravkama. Od 11 listova nedostaje još 2, i to Kil i Kasel.

Najzad, Vazduhoplovna karta (*Luftkarte 1:500.000 deutsche Ausgabe*) je izrađena na osnovu jednog sporazuma koji su, 1944, potpisale 54 države.

Razmišljanja o budućoj kartografiji. Pisac na prvom mestu govori o odnosu vojnih i civilnih karti ili, tačnije, o zahtevima i mogućnostima (budžetu). Što se *razmere* tiče, on smatra da su kao topografske i pregledne karte najbolje već pomenute: 1:25.000, 1:50.000, 1:200.000, 1:500.000 i 1:1.000.000. Kao univerzalna razmera budućnosti je karta 1:50.000, koja najbolje i najšire zadovoljava vojničke potrebe (borba, art. gađanja, itd.) Kao sledeća karta je 1:200.000, naročito pogodna za marševe i rad brzih jedinica. Pisac nije za razmeru 1:250.000, jer se njome gube detalji važni za vojsku.

Priličan problem su oblik, veličina i oznake na karti, o čemu je pisalo više pisaca. Radi se o tome da se prihvati nešto novo što bi uklonilo stare greške i zadovoljilo savremene potrebe, a osobito armiju, kao najvažnijeg i najbrojnijeg korisnika karti. Pominje se i mogućnost da se kao polazni obrazac u tom smislu uzme Svetska aeronautička karta (*World aeronautical chart*, — ICAO) 1:1.000.000.

Iscrtavanje takođe predstavlja oblast gde su moguće novine i izmene.

Ovde se više suprotnih uslova neprekidno bori o prvenstvo, od kojih su osnovna dva: *preglednost* i *potpurnost*. Gde je najrealnija mera — uvek ostaje otvoreno pitanje. Karta treba da je pregledna, puna kontrasta, da se na njoj naročito ističu saobraćajne mreže i naselja. Naročito se podvlači čitkost, kao i borba protiv mnogih skraćenica i znakova. Tu treba da usledi i modernizacija u pogledu tehnike osnovnih podloga za umnožavanje.

U koliko boja? — Pisac iznosi da to zavisi od razmere. U osnovi, višebojne karte su čitkije i preglednije. Boje zamenjuju crne znakove. Za kartu 1:25.000 — najmanje tri boje; za taktičku kartu 1:50.000 — najmanje četiri boje; za novu generalštabnu kartu 1:200.000 — najmanje pet, a za preglednu kartu 1:500.000 — najmanje šest boja. On naročito naglašava potrebu za stručno-naučnim izborom nijansi boja, kao i kvalitetom hartije, da to bude na najvišem nivou i ujednačeno.

Visinski odnosi takođe nisu našli definitivno rešenje u izrazu na hartiji. Samo *izohipse* — ne zadovoljavaju. Ovome treba dodati senčenje radi lakšeg shvatanja morfologije zemljišta. Preporučuje se, u nekim slučajevima, senčenje pod kosim uglom po metodi Japanca Tanake i Bredova. Same izohipse naročito su nepraktične za niske primorske predele sa dunama, pa se moraju dopunjavati šrafama.

Bitno sredstvo koje može da izmeni sliku i upotrebljivost karte je *vrsta pisma*. Vojne potrebe i ovde zahtevaju intervenciju naučnika da bi se postigla željena svrha u pogledu jasnoće i estetskog izgleda karte.

Ostaje još pitanje održavanja karte u stanju aktuelnosti. Pri današnjem razvoju tehnike stvarna situacija zemljišta se relativno brzo menja, pa se mora voditi računa i odmeriti rok služenja karte, kao vreme potrebno da se ona upotpuni novim podacima.

Ovaj opširan članak pisac zaključuje napomenom da su dodirnuti samo osnovna pitanja razvoja civilne kartografije, ne zadržavajući se na organizacionim formama rada, što predstavlja posebnu temu.

D. M.